

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI**

TERÖRÜN TEMELLERİ VE İSLAM'IN TERÖRE BAKIŞI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mevlüt EREN

ŞANLIURFA - 2014

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI**

TERÖRÜN TEMELLERİ VE İSLAM'IN TERÖRE BAKIŞI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mevlüt EREN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Nurullah KAYIŞOĞLU

ŞANLIURFA - 2014

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

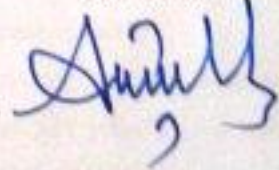
Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Kelam Bilim Dalı 125203006 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum " Terörün Temelleri Ve İslam'ın Teröre Bakışı " konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarn bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(29/08/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
İmzası

Mevlüt Eren

İLETİŞİM ADRESİ _____ :

Harran Üniversitesi Osman Bey Kampüsü İlahiyat Fakültesi B Blok, Şanlıurfa.

TEL Kod. (0. 506) 9819505

e-mail: erenmevlut@hotmail.com

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 125203006 numaralı Mevlüt Eren'nin hazırladığı "Terörün Temelleri Ve İslam'ın Teröre Bakışı" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 23/06/ 2014 tarihinde, saat 10.00 'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

29/08/ 2014

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Yrd.Doç.Dr. Cüneyt Gökçe

Üye

Yrd.Doç.Dr. Nurullah Kayışoğlu

Üye

Yrd.Doç.Dr. Sami Şekeroğlu

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

25/08/2014..

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Din adına terör eylemlerine başvurma eğilimi yeni bir olgu değildir. Tarihte birçok toplumda din temelli terör eylemlerine rastlanmıştır. Ancak bu tarz sonrası daha güçlü ve daha hızlı gelişen bir yapıda toplumların karşısına çıktığı da bir gerçektir.

Son yıllarda yaşanan din adına yapılan terör eylemleri ve bu eylemleri gerçekleştirenlerin kendilerini din adına savaşan insanlar olarak tanımlamaları, dini delillerin terör için propaganda amaçlı kullanımı, din ve terör konularında yeni ve farklı bakış açılarına sahip araştırmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Din ve terör ilişkisi bağlamında temel problem, küçük grup kimliği olan radikal ve militan dini kimliklerin popülerleşmesi ve farklı coğrafyalardaki benzer örneklerle adeta kurumsallaşmasıdır. Diğer taraftan özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası oluşan kültürel ortam içinde köktencilik ile terörizm arasında kurulan ilişkinin yer yer bütün Müslümanları terörist ilan eden bir yaklaşımla adeta sloganlaştığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bazı terör örgütleri yaptıkları eylemleri meşrulaştırmak ve daha kolay taraftar toplayabilmek için bir takım dini kavramları referans olarak kullanmaktadırlar. Bu bakımdan araştırmamız güncel bir mesele olan terör suçlarının tarihi temellerini ve geçmişten günümüze terör suçlarının nasıl bir seyir izlediğini belirleyerek, günümüz için terörle ilgili meselelerin daha net anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Araştırmamızda Kelam İlminde öteden beri tartışılan ve terör olaylarının temelini teşkil ettiğini düşündüğümüz tekfir, iman, cihat gibi konuları incelemeye çalıştık. Bununla birlikte terör gibi karmaşık bir sorunun daha bütüncül ve çok yönlü olarak ele alınması için, ilmi disiplinler arasında irtibat kurmaya özen gösterdik. Bu sebeple Kur'an'ın teröre bakışı ekseninde hıabe, bagy ve fitne gibi kavramları, ayrıca köktencilik, intihar saldırıları, hariciler, haşhaşiler, hoşgörü ve diyalog gibi konuları terör bağlamında ele almaya çalıştık.

Ders döneminden başlamak üzere çalışmamda her an bana yardımcı olan ve yol gösteren başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nurullah Kayışoğlu'na, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Gökçe'ye, Yrd. Doç. Dr. Veysel Kasar'a ve bütün hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	IV
ABSTRACT.....	V
YABANCI DİL ÖZET.....	VI
GİRİŞ.....	1
Terörün Tanımı.....	1
Terörün Tarihsel Süreci.....	3
Yahudi Sikariler.....	4
Nizari-İsmaili Haşhaşiler.....	4
Terörün Amaçları.....	6
1. Bölüm TERÖRÜN TEMELLERİ.....	9
1.1. Terörün Sebepleri.....	9
1.1.1 Ekonomik Sebepler.....	9
1.1.2 Siyasi Sebepler.....	9
1.1.3. Sosyal ve Kültürel Sebepler.....	11
1.1.4. Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Sebepler.....	12
1.2. Köktencilik Anlayışı.....	13
1.2.1. Köktencilikğin Temel Özellikleri.....	13
1.2.2. Köktencilikğin Tarihsel Kökenleri.....	15
1.2.3. Köktencilikğin Yapısallaşması.....	19
1.3. Cihat Anlayışı.....	22
1.3.1. Cihad ve Savaş İlişkisi.....	22
1.3.2. Cihadın Savaş Boyutu ile İlgili Kuralları.....	23
1.3.3. Farklı Yorumlanan Bazı Cihad Ayetlerinin Tahlili.....	25
1.3.4. Cihadın Retorik Olarak Kullanılması.....	29
1.3.5. Cihad ve Terör İlişkisi.....	32
1.3.6. Cihadın Gayesi.....	34
1.4. Dinin Ve Terörün Retorik Olarak Kullanılması.....	37
1.5. Terör Teorileri.....	41

1.5.1. Bir Denetim ve Propaganda Aracı Olarak Batı Terörü	42
1.5.2. Din ve Siyasal Terör İlişkisi	44
1.6. Terörün Çeşitleri	46
1.6.1. Dinsel GÜdülü Terör	47
1.6.2. Devlet Terörü	48
1.6.3. Uluslararası Terör.....	50
1.6.4. Etnik Terör	51
1.6.5. İdeolojik Terör	52
2. Bölüm İSLAMIN TERÖRE BAKIŞI	53
2.1. Kur'an'da Terörün Karşılığı Kavramlar	53
2.1.1. Bağy	53
2.1.2. Hırâbe	54
2.1.3. Fitne	57
2.1.4. Cerime	59
2.2. İslam'ın İntihar Saldırılarına Bakışı	60
2.2.1. Kuran ve Sünnet Çerçevesinde İntihar Eylemleri	61
2.2.2. İntihar Bombacıları	65
2.3. Tekfir Ve Ötekileştirme	69
2.3.1. Tekfir Kelimesinin Anlamı	70
2.3.2. Geçmişte ve Günümüzde Tekfir Olayı	73
2.3.3. Tekfirin Doğurduğu Sonuçlar	79
2.4. İslam'ın Davet Metodu	83
2.5. Hoşgörü ve Diyalog	91
2.5.1. Terörü Önlemede Diyalog'un Katkıları	93
2.5.2. Küresel Sorunların Çözümü	96
SONUÇ	99
BİBLİYOGRAFYA	101

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.D.	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.S.B.F	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
b.k.z.	: Bakınız
Ç.Ü.	: Çukurova Üniversitesi.
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
E.G.M.	: Emniyet Genel Müdürlüğü
E.Ü.	: Erciyes Üniversitesi
F.Ü.	: Fırat Üniversitesi
h	: Hicri
Hz.	: Hazreti
krş.	: Kaşılaştırınız
m.	: Miladi
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
md.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anhü
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih yok
thk.	: Tahkik
v.	: Vefatı

ÖZET

TERÖRÜN TEMELLERİ VE İSLAM'IN TERÖRE BAKIŞI

Bu çalışmanın konusu, terörün temelleri ve İslam'ın teröre bakışı bağlamında cihad, tekfir ve davet kavramlarının siyasi emeller doğrultusundaki kullanımı ve bunun da dünya kamuoyunda İslam ile ilgili oluşturduğu algıdır. Bu çalışma, terör ile din arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın sonunda, bir barış dini olan İslam'ın terör ile bağdaşmadığı, fakat başka toplumlarda olduğu gibi bazı Müslümanların teröre alet edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, siyasi emellerini gerçekleştirmek isteyen bazı devletlerin, teröre alet olan bu insanları kullandığı belirlenmiştir. İdeolojik ve siyasi nedenlerle, İslam'ın terör ile ilişkilendirildiğinin altı çizilmiştir.

Anahtar sözcükler: İslam, Terör, Terörist, Şiddet, Din, Fundamentalist, Diyalog.

ABSTRACT

THE FOUNDATIONS OF TERROR AND THE VIEW OF ISLAM ON TERRORISM

This study examines the foundations of terrorism and the political use of some concepts such as jihad, takfir (apostasy), and da'wa (i.e. invitation to religion) and the perception of Islam in the world. In addition, the study aims to find out whether there is any relationship between Islam and terrorism.

The research has revealed that there is no relationship between Islam and terrorism, but some Muslims like other religious groups were exploited by some terrorist organizations. Furthermore, it has been underlined that some States employed these people in order to achieve their political ambitions. It has also been found out that Islam is associated with terrorism on the ground of political and ideological reasons.

Key Words: Islam, Terror, Terrorist, Violence, Religion, Fundamentalist, Dialogue.

GİRİŞ

Terörün Tanımı

Terör sorunu geçmişten günümüze kadar güncelliğini koruyan bir konudur. Bütün dünyada yaşanan terör olayları ile gün geçtikçe bu sorunun çözümü daha da büyük bir önem kazanmıştır. Terörün küresel bir problem haline gelmesi ile terörün ne olup olmadığı ve nelerin terör kapsamında değerlendirileceği ile ilgili çalışmalarda artmıştır.

Terör kavramı üzerinde, ittifak edilmiş müşterek bir tanım söz konusu değildir. Aslında bu konuda ortak bir tanıma ulaşma, sosyal bilim anlayışı açısından imkânsızdır. Terörün mahiyeti, şekilleri, işlevlerin kullandığı araçlar, etki ve boyutları üzerine yapılan değerlendirmeler; bakış açısına, ulaşılmak istenen gayeye ve benimsenen teoriye göre farklılaşmaktadır.¹ Hollandalı siyaset bilimci Alex P.Schimid'in belirttiği gibi 109 ayrı terör tanımı yapılmıştır.² Bu sebeple tutarlı bir terörizm tanımı bulmak oldukça zordur. Evrensel bir tanım olmadığından yapılacak bütün tanımlar spesifik olmaktan öteye geçmeyecektir. Bu bağlamda terörizme ilişkin tüm spesifik tanımlar kusurludur. Çünkü olgusal gerçeklik çok farklıdır. Yapılan terör tanımları çoğunlukla siyasi bir içerik taşımaktadır. Siyasi anlamlar ve semboller ise zamana mekâna ve topluma göre değişmektedir.³

Fransızca *terreur*, Latince *terrere* kelimesinden türemiş olan terör kavramı bir gücü veya iktidarı, zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir biçimde şiddet kullanma, yıldırma ve tedhiş anlamına gelmektedir.⁴ Terör kavramını açıklamak için yapılan bazı tanımlamalar şunlardır:

Terör, insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir.

¹ Halil Aydınalp, *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör*, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011, s.39.

² Atilla Şehirli, *Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri*, İstanbul, Burak Yayınları, 2000, s.61.

³ Hüseyin Salur, *Küresel Çağda Din ve Terör*, Konya, Çizgi Yayınları, 2009, s.60.

⁴ *Büyük Larousse*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986, Cilt 22, s.11444-11445.

Terör, politik davranışlara olağan dışı yollarla etki yapmak amacıyla tehdit ve tehdit kullanımı gerektiren sembolik bir harekettir.

Terör, şiddetin, sosyal, ulusal, ırksal, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışmaya, savaşa tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır.

Terör terimi, dehşet ve korkuyu belirtirken terörizm, bu kavrama süreklilik ve siyasal içerik katmaktadır. Terörizm, topluma karşı siyasal amaçlı şiddet kullanımını ifade eder. Terörizmin, yaratılan kaos ortamından maddi çıkar sağlamaya çalışmak yanında, hedeflerinden biri de devletin siyasal olarak dönüştürülmesi ve yok edilmesidir⁵

Terörizmin kaynağı, nedenleri ve aktörleri ne olursa olsun, insanlığın karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında gelmektedir. Özellikle 11 Eylül ve sonrasında yaşanan gelişmeler, terörizmin küresel bir boyuta ulaştığının en önemli göstergelerindendir.⁶

Yukarda da belirttiğimiz gibi üzerinde uzlaşmış bir terörizm tanımının bulunmaması, bir ülkenin terörist kabul ettiği kişileri, diğer ülkenin özgürlük savaşçısı olarak kabul etmesine kadar giden sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple ülkelerin geleceği şekillendirmesinde ve siyasi emellerine ulaşmalarında en etkili yollardan biri de terörizmi kullanmaktır.⁷

Türkçe karşılık olarak terör, dehşet ve tehdit anlamına geldiği gibi siyasal nitelikli şiddet anlamında da kullanılmaktadır. Bununla beraber terörün en kötü yıkım şekli olup, onun gayri medeni bir savaş olduğu da sıklıkla vurgulanmıştır.⁸

Terör, maliyet açısından çok ucuz ancak sonuçları itibariyle büyük ve tehlikeli organizasyonlardandır. Asimetrik nitelikleri nedeniyle kaynağından yok edilmesi son derece zor bir hareket kabiliyetine sahip, sınırlı insan kaynakları

⁵ Emre Baysoy, "Bir Güvensizleştirme Aracı Olarak Terörizm," *Sarem Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.17, 2011, s. 98.

⁶ Feysel Taşçer, "Küresel Bir Tehdit: Terörizm," *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, S.7, 2006, s.59.

⁷ Talip Gül, *Terör ve Terörizm*, İstanbul, Ark Yayınları, 2012, s.10.

⁸ John Keane, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, çev: Bülent Peker, Ankara, Dost Kitapevi, 1998, s.20.

gerektiren, muhatap açısından uluslararası hukuk temelinde boşluklarla karşılaşılan günümüz yeni savaş stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

Aslında terör kavramı ilk kez 1789 Fransız Devrimi sırasında gündeme gelmiştir.¹⁰ Bizim günlük kullanımımızın aksine, burada ilk defa Jakobenler tarafından kullanılan terör kavramı pozitif bir anlam taşıyordu; çünkü Jakobenler ortaya koydukları terör denen şiddet eylemlerini, barış dolu bir ortama erişmek için gerekli görüyorlardı.¹¹

Ne yazık ki terörizmin tanımı hakkında bir konsensüsten yoksunuz. Böylesine bir belirsizlik terörle etkin bir mücadeleye engel olmaktadır. Bununla birlikte bilim adamları terör olgusuna güvenlik kuvvetlerinden farklı bir yaklaşım sergilemektedirler. Bilim adamlarına göre terörizmin en belirgin özellikleri arasında; kriminal ve siyasal amaçlı tekrarlanan şiddet, bir mesajı yayma amaçlı cinayet, tehdit, korkutma ve tedhiş sayılabilir.

Sonuç olarak terör olaylarını anlamaya çalışırken şu beş unsur dikkate alınmalıdır. Bunlar; terörde süreklilik, motivasyon yani yönetimi taviz vermeye boyun eğmeye zorlamak, aktörler, devletin rolü ve sonuç.¹²

Terörün Tarihsel Süreci

Siyasal gayelerle kamuoyu oluşturma, kitleleri propagandayla belirli yönlere kanalize etme, organize ilk insan topluluklarından günümüze kadar gelen sosyal bir vakıadır. Bu anlamda terörün, aslında şiddet içerikli bir iletişim biçimi ve propaganda olarak, insanlık tarihi kadar eski olduğu ifade edilebilir.¹³

Her dönemin çatışma araçları, şiddeti rasyonelize etme biçimleri farklı olmakla birlikte, sosyal ve siyasal tarih içinde şüphesiz terör niteliği taşıyan sayısız

⁹ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit: Terörizm*, Ankara, Ümit Yayınları, 2005, s.34.

¹⁰ Aydınalp, s.45.

¹¹ Caner Taslaman, Tomis Kapiton, *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2012, s.12.

¹² Talip Küçükcan, "Demokrasi Din ve Küresel Şiddet Eylemleri," *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s.134.

¹³ Aydınalp, s.46.

olay yaşanmıştır. Bunlardan özellikle klasik dönemde yaşanan Sikari ve Haşhaşi örnekleri dikkat çekmektedir.¹⁴

Yahudi Sikariler

Sikariler, Filistin’de M.S. 66-73 tarihleri arasında siyasi ve dini argümanlarla şiddete müracaat etmiş fanatik bir Yahudi gurubu olarak, aynı zamanda dinsel şiddetin tarihte bilinen ilk örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sikariler kurbanlarını katletmek için sika adı verilen hançere izafetle Sikariler şeklinde adlandırılmıştır.¹⁵ Romalıların Kudüs’ü işgaline karşı, Romanın geniş askeri gücüne rağmen adil ve ilahi bir düzenin kurulacağını düşünen hareket mensupları, başlattıkları acımasız cinayet kampanyasıyla Roma baskınına provoke edip çevredeki Yahudileri ayaklandırmayı amaçlamışlardır. Sikarilerin yanlış hesapları sadece insanları ürkütmekle kalmamış aynı zamanda Kudüs’ün yağmalanmasına ve ikinci tapınağın yıkılmasına sebep olmuş ve sürgün çağını başlatarak Yahudilerin mevcut rahat ve huzurunu da sona erdirmiştir.

Sikariler, Hasan Sabbah örneğini hatırlatır şekilde, Masada kalesine çıkarak kendilerini toplumdan tecrit etmişlerdir. Neticede uç bir grup olarak, Yahudiler arasında beklediği desteği göremeyen Sikari hareketi ne Roma’ya karşı Yahudi düşüncesini şekillendirmede aktif rol oynayabilmiş, ne de faaliyet gösterdikleri bölgede politik bir güç olmayı başarmıştır.¹⁶

Nizari-İsmaili Haşhaşiler

Haşhaşiler İslam tarihinde, dini kaynaklı sosyal ve siyasal şiddetin en tipik örneklerinden birini oluşturur. 11. ve 13. yüzyıllar arasında Selçuklu hâkimiyetindeki bölgelerde faaliyet gösteren Haşhaşiler, Bâtıniliğin bir kolu olan ‘Nizari-İsmaili’ yarı gizli, yarı açık protest bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Kurucusu ve en önemli lideri Hasan Sabbah olan Haşhaşiler, 1256 Moğol istilasına kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.¹⁷

¹⁴ Aydınalp, s.46.

¹⁵ Aydınalp, s.198.

¹⁶ Aydınalp, s.200.

¹⁷ Aydınalp, s.200.

Selçuklu hâkimiyetini yıkmak için yapılan siyasi ve askeri faaliyetler yeterli olmayınca, hedeflerinden vazgeçmeyen Fatımiler başka bir metot denemeye başladı. Bu muhaliflerini propaganda yoluyla zayıflatarak tesirsiz hale getirme metodudur. Kahire’de açılan ‘Darul-İlm’ adlı merkezde Şii propagandacılar yetiştirerek, bu şahıslar vasıtasıyla İslam âleminde Şii mezhebinin yaymak ve bu yolla Fatimi halifelerine bağlılığı temin etmek istediler. Fatımiler Şiileştirme çalışmalarına şiddet ve korkuya dayanan farklı bir metotla da devam ettiler. Bugün de bazı kesimler tarafından, kendi adlarını duyurmak veya insanları sindirerek boyun eğmeye mecbur etmek için terör amaçlı kullanılan silahlı propaganda guruplarına benzer bir şekilde, Fatımiler de, Batınılığı, görüşlerini yaymada baskı ve terör aracı olarak kullanmışlardır.¹⁸

Müstahkem kaleler ve buralarda yetiştirilen fedailere dayanarak gelişen Bâtınilerin en önemli özelliği muhaliflerini hançerle katlederek ortadan kaldırmalarıdır. Fedailer, Hasan Sabah hareketinin vurucu gücünü ve terör timini meydana getirmekteydi. Bu hareketin dayandığı insan gücü daha çok cahil dağlılardan meydana geliyordu. Bunlar cahil, dünyadaki olaylardan habersiz kimselerdi.¹⁹ Hasan Sabah, bunlara ceviz, bal ve haşhaştan oluşan uyuşturucu benzeri bir karışım yedirerek dimağlarını uyuşturmakta, bu şahıslar özel olarak yapılmış mekânlarda çeşitli nimetler ve güzellikler içerisinde bir süre tutulmaktaydı.²⁰ Bâtıniler için sadece idareciler ve kolluk kuvvetlerinin ileri gelen şahsiyetleri hedef değildi. Onlar, kendileri gibi düşünmeyen herkese savaş açmışlar ve muhaliflerine karşı imha timi gibi çalışmışlardır.²¹

Bâtınilerin temel hedefi propaganda yoluyla halkı kazanmak ve kendi yanlarına çekmektir. Bu maksatla onlar bir taraftan halk üzerinde propaganda yaparak dini emirlerin lüzumsuzluğu ve hakikatlerin ancak masum bir imam sayesinde

¹⁸ Ahmet Ocak, “Bir Terör Örgütü Olarak Bâtınlık ve Selçuklu Ülkesindeki Faaliyetleri,” *Dini Araştırmalar Dergisi*, S.20, 2004, s.166.

¹⁹ Ocak, s.167.

²⁰ İbni Kesir, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yayınları, 1983, Cilt 12, s. 17.

²¹ M. Şemseddin Günaltay, *Anarşist Dervişler Çetesi (Haşşaşin)*, Hurafattan Hakikate, nşr. Ahmet Gökbek, İstanbul 1997, s. 161.

öğrenilebileceği düşüncesini yayıyor,²² bir taraftan da Selçuklu idaresinden gayri memnun insanları ele geçirerek taarruz ağırlıklı bir ihtilal akidesi geliştiriyorlardı.²³

Haşhaşiler'de ve Bâtınlık'de görülen şey, onların bozguncu ve yıkıcı faaliyetler içinde olduklarıdır. Bunun sebebi, ister eski İran düşüncesini ihya etmek olsun, isterse dini yorumlardaki farklılıklar olsun, bunların İslam dünyasında terör yarattıkları kesindir. Yarattıkları bu terörle hedef aldıkları şey Sünni düşünce ve onun müdafii olan Selçuklu Türkleridir. Yaptıkları propagandalarla Müslüman inancını bozup, kendi yanlış akidelerini onlara kabul ettirmenin yanında, dini bilgilerin ancak bir masum imam yani Şii halife ve onun temsilcisi sayesinde öğrenilebileceği fikrini yayarak, Bağdat halifesi ve onu destekleyen Selçuklu idaresinin gayri meşru olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Böyle yaparak Şii Fatımiler devletini ve onların hâkimiyetini meşrulaştırmayı, Şii görüşünü yaymayı hedeflemişlerdir. Din kendi mecrasından çıkarılarak siyasi maksatlara yönelik yorumlanmış, dini görüşler bu iş için bir araç olarak kullanılmıştır. Bunu yaparken de en acımasız şekilde şiddet ve teröre başvurulmuş, insanlar sindirilmiş ve öldürülmüşlerdir. Bu terör faaliyetleri İslam dünyasının zararına olduğu gibi onu kullananlara da bir fayda sağlamamıştır.²⁴

Terörün Amaçları

Din veya başka ideolojiler, motivasyona ve meşruiyete duyulan gereksinimden dolayı terörist strateji bakımından önem kazanırlar.²⁵ Küreselleşme olgusuyla birlikte iktidar odaklarının uluslararası boyut aldığını düşünürsek, dinin işlevinin, oluşturulan uluslararası küresel siyasi sisteme dolaylı ve paradoksal bir şekilde meşruiyet sağlamasından ibaret olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla burada din, terörün amaçları doğrultusunda bazen bir eylem aracı bazen de hükümeti yıkmaya ve buradan nemalanmaya yönelik bir ürün gibi kullanılabilir.²⁶

²² P. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarih*, Cilt 2, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1980, s.689.

²³ Bernard Lewis, *İsmaililer*, çev. Kemal Sarısözen, Kitap yayınları, 2005, s. 122.

²⁴ Ocak, s.178.

²⁵ Taslaman, Kapiton, s.78.

²⁶ Mevlüt Uyanık, "Din Hegonomik Bir Siyasetin Aracı Olamaz," ed. Mümtaz'er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s.46.

Terörün ideolojisi yoktur. Kişi, içinde bulunulan şartları değiştirme ve dönüştürmeye çabalamak yerine, gördüğü haksızlıklara karşı öfkeyi içinde büyütüyor ve bu öfkeyi meşrulaştıracak ulvi, sorgulanamaz bir araç arıyor, böylece büyük parça ile bütünleşiyor. Önce bir eğilim halinde ortaya çıkan şiddet, bir süre sonra isyana dönüşüyor, bir ideoloji ile veya din ile de buna meşruiyet temin ediliyor. İşte tam bu noktada, şiddet ile ideolojinin hangisinin amaç, hangisinin araç olduğu birbirine karışıyor. Bu nedenle şiddetin bütün ideolojileri aşan kendine özgü bir yapısı vardır.

Terör örgütlerinin öncelikli amacı propaganda yaparak davalarının varlığını ortaya koymaktır. Nihai amacı ise, terör eylemlerini kitle hareketine dönüştürerek devlete karşı bir isyan oluşturmak ve devleti yıkmaktır.²⁷ Bu amacın dışındaki tüm eylem ve faaliyetleri bir araçtır. Terör örgütlerinin para kazanmak gibi maddi bir beklentisi veya basın yayın yapmak gibi bir derdi yoktur. Bunlar örgütün siyasi amaçlarına ulaşması için kullanılan bir araçtır.²⁸

Terör eylemlerinin temel amacı, terör eylemlerinin gerçekleştirilmesi yoluyla toplumda korku kültürünün egemen olması ve şiddetin toplum geneline yayılıp sürekli kılınması çerçevesinde özetlenebilir.²⁹

Toplumda farklı kültürel altyapı ve dünya görüşüne sahip gurupların karşı karşıya getirilerek etnik yapının istismarı, zaman içinde teröre kaynak teşkil etmektedir. Terör eylemleri sonucu açığa çıkan toplumsal duyarlılık, toplumun terörün kaynağını teşkil eden unsura karşı ayırım gözetmeksizin, bilinçsiz bir şekilde tepki duyması sonucunu doğurmaktadır. Böylece muhtemel bir iç çatışmanın ilk sinyalleri de verilmeye başlanmış olmaktadır.

Terörün bir amacı da ekonomik açıdan ülkenin kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını engellemektir. Bu şekilde mevcut rejimin tıkanmasını sağlayarak halkın daha fazla tepki göstermesine zemin hazırlamak ve böylece devrimci bilince sahip olmalarını hızlandırmaktır. Terör örgütlerinin hedef ayırt meksizin şiddet eylemlerinde bulunması toplumun genel huzurunu ve refahını zedelemekte, bir korku ağı oluşturmaktadır. Böylece toplumun devlete olan güveni

²⁷ Hamide Zafer, *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, İstanbul, Beta Basım Yayın, 1999, s.96.

²⁸ Gül, s.17

²⁹ Mine Saran, Selin Bitirim, "Terörle Mücadele Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri," *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, S.2, 2010, s. 92.

sarsılmaktadır. Amacı devletin halkın önündeki otoritesini zayıflatmak olan terör örgütleri, korku, şiddet ve tedhiş yöntemlerini kullanarak halkı baskı altına almaktadır. Böyle bir ortamda ne yapacağı tam olarak kestirilemeyen halk, çok farklı tepkiler verebildiğinden kargaşa ortaya çıkmaktadır.

Bütün bunların neticesinde terörizmin amacı hedef alınan rejimi, sistemi, şiddet yolu ile yıkarak yerine kendi hedefleri doğrultusunda yeni bir yönetim tesis etmektir.³⁰Maalesef bütün bunlar gerçekleştirilirken bazen din terörizme bir payanda olarak kullanılmakta ve bunun neticesinde araçsallaştırılan din terörün bir amacı olarak lanse edilmektedir.

³⁰ Gül, s.19.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖRÜN TEMELLERİ

1.1. Terörün Sebepleri

1.1.1. Ekonomik Sebepler

Terörizm, devlet otoritesi tarafından tesis edilen ve korunan, insanların fizyolojik ihtiyaçlarından sonra en önemli ihtiyaç olan adalet ve güvenliği ortadan kaldırmayı hedefler. Adalet ve güvenlik anlayışının zaafa uğraması, hoşnutsuz grupların alternatif adalet arayışlarını gündeme getirmekte ve dolayısıyla da teröre zemin hazırlamaktadır. Terörün ortaya çıkışı toplumun sosyo- ekonomik şartlarıyla ilişkili olmasına rağmen, her zaman bu ilişkiye bağlı olarak devam etmemektedir. Mevcut siyasal yapıdaki adalet, eğitim ve benzeri alanlardaki bazı eksikliklerin neden olduğu terör faaliyetleri, bir süre sonra bazı güçlerin kontrolüne girmekte veya bir takım çevrelerce suni bir şekilde, istismara açık sorunlar üzerine bina edilmektedir.³¹

Toplumun ortalama gelir seviyesinin düşük ve gelir dağılımının dengesiz olması, gelir dağılımı adaletsizliğinin sınıflaşmaya yol açmasına sebep olmuştur. Ayrıca gizli ve açık işsizlik oranının giderek yükselmesi, ekonomik yönden dışa bağımlılık, ekonomik kurumların yetersizliği, işçi sendikalarının ideolojik açıdan kamplaşması, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, dış borçların artması nedeniyle ülke üzerindeki dış baskıların yoğunlaşması, teröre neden olan ekonomik faktörler olarak sıralanabilir.³²

1.1.2. Siyasi Sebepler

Terörün siyasal yönü, bir inancın, ideolojinin ya da ortak bir kimliğin çatışmacı dışa vurumu veya siyasi bir amaca yönelik benzer taleplere sahip, ortak bir

³¹ Gül, s.20.

³² TBB(Türkiye Barolar Birliği), *Türkiye ve Terörizm*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006, s.177.

kimliği paylaşan kişilerin örgütlenmesi ve şiddete başvurmalarını içerir. Kendini savaş içinde gören teröristlerin uğrunda savaşacakları bir ideolojinin bulunması gerekmektedir. Örgüt içerisinde verilen ideolojik eğitim, kişilerin örgüte girmesinden ziyade örgütte kalmasında etkin bir rol oynamaktadır.³³ Terör örgütlerinin en çok kullandıkları argüman, mevcut siyasi akımlara bir alternatif olduklarını savunmaları veya hakkını savundukları halkların siyasi haklarının gasp edildiği propagandasıdır. Bu realiteyle birlikte öne sürülen konular arasında; siyaset alanının darlığı, siyasi partilerin vaatlerini yerine getirmemesi, merkeziyetçi katı bürokratik yapı, toplumda tartışılan konulara sürekli statükocu yaklaşılması, korku kültürü üzerinden hareket edilmesi, insanların kendini rahat ifade edememesi ve demokratik kültürün zayıflığı gibi nedenler sayılabilir.³⁴

Terör olarak ifade edilen şiddet hareketlerinin temelinde mutlaka siyasi bakımdan bir ayrılık bulunmaktadır. İslam tarihinde karşılaştığımız bazı şiddet hareketlerinin de aslında siyasi çekişmelerden kaynaklandığı bilinmektedir. Mesela Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Müslümanlar arasındaki ilk ayrılık hareketleri yaşanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'den sonra halife olarak Hz. Ebu Bekir seçilmiş, ama³⁵ Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'e bir müddet biat etmemiştir. Bundan sonraki dönemlerde de Hz. Ömer'in Hz. Osman'ın ve son halife Hz. Ali'nin şehit edilme gerekçelerinin hepsi siyasi olaylardır.³⁶ Özellikle, Müslümanlar arasında bu güne kadar gelen tefrikanın en önemli kaynağını teşkil eden Hz. Osman'ın şehit edilmesi, dini olmayıp tamamen siyasi bir hadisedir. Fakat Muaviye bu olayı dinsel bir mesele durumuna getirmiştir. Başlangıçtaki politik bir hadise dini bir mahiyet kazanınca, ihtilaf sanki dindeymiş gibi takdim edilerek meşrulaştırılmıştır.³⁷

³³ Zeki Yıldırım, *Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanı, Önlenmesi ve Vergisel Boyutu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006, s.33.

³⁴ Öztürk, Serdar; Çelik, Kamil, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri," *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S.2, 2009, s.92.

³⁵ M. Said Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, Ankara, Avrasya Yayınları, 2005, s.134.

³⁶ Ahmet Vehbi Ecer "Tarihte ve Günümüzde İhvanu'l- Müslimin Örgütü," Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1992, s.188.

³⁷ Ahmet Akbulut, "Kur'an-ı Kerim Açısından Egemenlik Meselesi," *İslami Araştırmalar Dergisi*, S.8, 1995, s. 149- 159.

Aynı durum günümüz şartları için de geçerlidir. Mesela, son zamanlarda çok fazla gündemde olan “İslami Terör Örgütü” olarak ifade edilen bir takım örgütler “cihad”³⁸ tabirini eylemlerinin meşruluğu için kullanmaktadırlar. Aslında kendi ideolojileri ile ilgili olan bir durumu cihat anlayışı ile benimsetmeye çalışmaktadırlar. Hatta bu örgütlere göre bu silahlı mücadelenin, Müslüman olmayan ülkelerin yanı sıra İslam’ı uygulamayan Müslüman devletlere karşı da yürütülmesi gerekir.³⁹

1.1.3. Sosyal ve Kültürel Sebepler

Terörizm esas itibariyle sosyal bir olaydır. Çok boyutlu, çok yönlü ve karmaşıktır. Terörü sosyal bir olgu olarak ele alırken, toplumun değer yargılarını, alışkanlıklarını, gelenek ve göreneklerini inceleyerek gözden geçirmek gerekmektedir.⁴⁰

Bu bağlamda, sosyal değerlerdeki hızlı değişimler, toplumda artan sapsmalara ve uyuşmazlıklara sebep olabilmektedir. Bu değişim döneminde yaşanan sıkıntı, buhran ve kaoslar, hem teröristleri ve şiddet yanlılarını beslemekte, hem de onların toplumu etkilemelerine neden olmaktadır. Sosyal gelişme ile birlikte ortaya çıkan hızlı nüfus artışıyla toplumun niteliği değişmekte, toplum yaşantısına yeni kültür grupları eklemekte ve bu durum da yeni bunalımlara kaynak teşkil etmektedir. Özellikle, şehirleşme ve göç olaylarından kaynaklanan sosyal çalkantılar ve kültür değişimleri suça ve şiddet kullanımına katkıda bulunmaktadır. Genel itibariyle köyden kente göç eden insanlar, kültürel açıdan yabancılaşma duygusu çekmenin yanında, işsizlik ve yoksulluktan kaynaklanan nedenlerle kendilerini çaresiz, sahipsiz ve yalnız hissetmektedirler. Bazı gruplar da insanların bu çaresizliklerinden faydalanmaktadırlar. Bu grup, herhangi bir siyasi parti, dinsel bir grup ya da bir terör örgütü olabilmektedir. Bunun sonucu olarak da bu şekilde çaresizlik içindeyken elinden tutulan insanlar kendilerine değer veren bu insanların ve mensubu buldukları grubun en ateşli savunucusu olmaktadır.⁴¹

³⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku-u İslamiyye Kamusu*, Ter. Enes Sarmaşık, İstanbul, 1999 Cilt 1-8.

³⁹ Ingmar Karlsson, *Din Terör ve Hoşgörü*, çev. Turhan Kayaoğlu, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003, s.269.

⁴⁰ Seyde Ersoy, *İslam hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, K. Maraş, 2007, s. 22.

⁴¹ Necati Alkan, *Psikolojik Hareket, Terörizm ve Polis*, Ankara, Temuh Yayınları, 2000, s.44-45.

1.1.4. Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Sebepler

Öncelikle terörün temel kaynağı tespit edilmeli, mücadele buna göre yapılmalıdır. Esasen terörle mücadele uzun vadeli bir mücadeledir. Silahlı bir mücadele ile bir müddet sonra teröristlerin hakkından gelinse bile, terör sebepleri devam ettiği sürece terörün tekrar ortaya çıkabileceğini hatırdan çıkarmamak gerekir.⁴²

Eğitim noktasında hem devlete hem de bireye düşen görevler vardır. Devlet vatandaşını yetiştirirken ona dini, ahlaki ve kutsal değerlerini de öğretmeli ve benimsetmelidir. Çünkü Müslüman olduğu halde terör eylemelerine girişen bireylerin olduğu ve bunların bilgi ve eğitim eksikliklerinin bulunduğu muhakkaktır.

Terör ve anarşinin en büyük sebebi cehalettir. Cehalet'e karşı halkın bilinçlendirilmesi son derece önemlidir. Yaşadığımız toplumda insanların büyük çoğunluğunda az da olsa dini bilgilerin izleri vardır. Türkiye'de toplum genelde Allaha ve dine inanır. Ancak büyük çoğunluk dinin ve manevi değerlerin mahiyetine ve derinliğine vakıf değildir, sadece kulaktan dolma bilgilere sahiptir. Dolayısıyla dinin getirdiği güzel ahlakı, gerçek manada hayata geçirmesi mümkün olamamaktadır. Bu sebeple cehaletin, yani bilgi eksikliğinin ortadan kaldırılması gerekir.⁴³

Terörizmi hazırlayan ya da onun ortaya çıkışını ve etkin olmasını sağlayan şartlar daha derinlikli olarak incelenmeli ve kalıcı çözümler bulmaya çalışmalıdır. Bunun yolu ise temiz bir toplum oluşturmaktan geçer. Bu nedenle eğitim kurumlarında din ve ahlak eğitimine büyük önem verilmelidir. İnsan hayatının anlamlı bir varlığa bağlanması kaçınılmaz olarak düşünülür. Dolayısıyla, doğru kaynaklardan beslenmiş olan dindarlık, toplumsal hayatta aynı zamanda temiz toplum oluşturmanın taşıyıcı unsurlarının başında gelir. Sağlıklı din eğitimi alan kuşaklar, temiz toplum hayatının öncü ve aktör konumunda bulunan model oluşturucu şahsiyetlerdir. Bu sebeple gençliğimizin akıl, ruh ve beden sağlığını korumada mutlaka etkili bir şekilde din ve ahlak eğitimine ihtiyaç vardır. Ailede

⁴² Ali Bakkal, "Terörizmin Sebep ve Çareleri," İstanbul, *Köprü Dergisi*, S.94, 2006, s.40-41.

⁴³ Cemal Ağırman, "Anarşi ve Terörü İslamla Birlikte Anma Cehaleti veya Art Niyetliliği," *Köprü Dergisi*, İstanbul S. 94, 2006, s. 49-56.

başlanılan bireysel temelli ahlak ilkeleri eğitimi okul hayatında şekillendirici bir boyut kazanmalıdır.

Bu eğitim ekseninde yetişen gençler istikbalde sorumluluk aldıkları zaman temiz bir toplumun oluşumuna büyük katkı sağlayacaklardır. Bütün bu güzelliklerin kalıcılığı gençlerin Allah'a hesap verme duygusu ile yetişmelerine bağlıdır. Bu sebeple başta terör ve benzeri toplumsal ahlak krizini, eğitim sistemimizi baştan aşağı toplumsal ahlakiliğe katkı yapacak şekilde tekrar yenilemek suretiyle aşabiliriz.⁴⁴

1.2. KÖKTENCİLİK ANLAYIŞI

1.2.1. Köktencilik'in Temel Özellikleri

Öncelikle, köktencilik kavramının işaret ettiği, zihinde canlandığı kavramların birbiriyle ilişkisini görebilmek için kelimenin çeşitli dillerdeki sözlük anlamlarına bakmak gerekmektedir. Köktencilik temel, esas, dayanak gibi anlamlara gelen Latince “fundamentum” kelimesinden türemiştir.⁴⁵ Kelimenin İngilizce karşılığı “fundamentalism”; Fransızca karşılığı “fundamentalisme” ve yine benzer anlamı ifade etmek için Fransızca’da “entegrisme” kelimesi kullanılır. Kelimenin Arapça karşılığı ise “usuliyye”; Türkçe karşılığı ise “köktencilik” şeklindedir. “Köktencilik” Türkçe’de; bilimde, dinde, siyasette kökten yenilikler yapma eğilimi ve radikalizm olarak ifade edilir. Felsefî olarak ise, ele alınan konunun temel sebeplerine, köklerine kadar inen düşünce biçimini, yaşama biçimlerini ve yaşama ilişkilerini eleştirip kökten değiştirme eğiliminde sonuna kadar giden görüştür. Sosyolojik olarak baktığımızda köktencilik, kurulu düzenin temellerine yönelik toplumsal ve ekonomik değişimler yapmaktan yana olan tutum veya öğretisi⁴⁶ olarak görmekteyiz. Dini alanda ise köktencilik, temel alınan mukaddes kitabın yalnızca metin anlamı göz önünde tutularak ilmi, felsefi veya tarihi hiçbir yorumu kabul etmeyen görüş⁴⁷ gibi anlamlara gelmektedir.

⁴⁴ Ramazan Altıntaş, “Anarşinin Yeğane İlacı: Dindarlık,” *Köprü Dergisi*, İstanbul, S. 94, 2006, s. 100-102.

⁴⁵ Sibel Kabağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1995, s.254.

⁴⁶ İsmail Parlatur, Nevzat Gözaydın, *Türkçe Sözlük*, Ankara, T.D.K. Yayınları, 1998, Cilt 2, s.1377.

⁴⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005, Cilt 1, s.981.

Köktencilik kavramı, düz bir çizgi takip eden üniform bir yapıya sahip değildir. Örgütlendikleri coğrafyalara, kurucularına, öne çıkardıkları felsefeye ve kullandıkları metotlara göre köktenci çizgilerin farklılaştıkları görülmektedir. Müslüman Kardeşler, Cemaat-i İslamî, El Kaide, Hizbullah, Hizbu't-Tahrîr, Tekfir ve'l Hicre', Cezayir'de FIS, Tunus'ta MTI, Türkiye'de IBDA-C gibi gruplar hep köktenci bir çizgide faaliyet göstermekle birlikte, her bir hareket farklı sosyo-kültürel dinamiklerle kendine özgü bir yapı kazanmıştır.⁴⁸

Bu bağlamda, köktencilik, dar bir kategori olarak tanımlanamayacak kadar karmaşık yönleri olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanımlar, belirli yönlere odaklanarak kavramın sembolize ettiği diğer yönleri açıkta bırakmakta, dolayısıyla, köktencililiğin tekil tanımlarından ziyade, kendine mahsus özelliklerinin daha belirleyici ve açıklayıcı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde öne sürülen tanımlar, çoğu zaman, köktencililiğin çeşitli niteliklerini kapsayan bir “özellikler kümesi” olarak sunulmaktadır.⁴⁹

Radikalizm veya köktencilik, genel anlamda bilimde, dinde, siyasette ya da herhangi bir başka alanda kökten yenilikler yapma tutumudur. Ele alınan konunun son nedenlerine, en son köklerine ya da ilk temellerine inme amacıyla yürütülen düşünme yöntemidir. Ayrıca mevcut toplumsal ve ekonomik düzenden ve statükodan hoşnut olmayan ve mümkün olan en kısa zamanda, sert yöntemlerle değiştirilmesini savunma anlamına da gelmektedir.⁵⁰

Köktencilik, yanılmaz otorite ve değişmez standart olarak Tanrıyı ve kutsal metinleri merkeze alan bir dünya görüşünü ifade etmektedir. İlahi kaynakları, toplum ve devlet hayatının bütün ünitelerini tanzim eden köktenci dünya görüşü, hayata dair hiçbir ayrıntıyı atlamaksızın evrensel bir sistem getirme çabasıdır. Köktenci tepkinin ortaya çıkması, modernleşme sürecinde bütün kurumlarıyla dinin, aşırı ve marjinal bir kimlik olarak algılanması gerçeği ile açıklanmaktadır.⁵¹

⁴⁸ Aydınalp, s.75.

⁴⁹ Aydınalp, s.76.

⁵⁰ Salur, s.24.

⁵¹ Aydınalp, s.102.

1.2.2. Köktencilüğün Tarihsel Kökenleri

Hz. Muhammed'in ölümünden sonra İslam'ın bu ilk döneminde çatışmanın temeli, halifelik makamının kime verileceği noktasında odaklanmıştı. Günümüzde de devam eden Sünni-Şii ayrılığı bu halifelik tartışmasıyla ortaya çıkmış ve Harici teröründen Haşhaşin terör örgütüne kadar birçok terör olayının kaynağını oluşturmuştu.⁵²

Haşhaşiler konusunu daha önce ele aldığımız için burada kısaca Hariciler'e değinmek istiyoruz. İslam tarihinde köktenci düşüncenin ilk örneklerini Hz. Osman'ın hilafetiyle ortaya çıkan guruplaşmalarda görmek mümkündür. Aslında köktenci düşüncenin tarihsel kökenleri bu guruplaşmalarda yatmaktadır. Bu guruplaşmalar, sırf dini gerekçelerden ziyade, daha çok politik tercihler ve değişen sosyal şartlarla ilgilidir.⁵³

Haricilik, Sıffin savaşı sonrasında, Hz. Ali ve Muaviye arasındaki anlaşmazlığın hakemlere bırakılması olayına bir tepki olarak ortaya çıkmış, 'Allah'dan başka hüküm verecek yoktur' kabulünden hareketle tahkimi kabul etmeyerek her iki tarafa cephe alan siyasi bir harekete dönüşmüştür. Aslında bu olaylar bardağı taşıran son damla olmuştur. Haricilik, bir takım olaylar ve bu olayların ilmek ilmek dokuduğu sancılı bir süreç neticesinde ortaya çıkan bir harekettir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Osman'ın halife seçilmesiyle tekrar ortaya çıkan Emevi-Haşimi çekişmesinin bir neticesi olarak, onun hilafetinin son altı yılında yaşanan ve öldürülmesiyle neticelenen olaylar ve yerleşik hayata sonradan geçmiş bedevi Arapların sosyal hayata intibakta yaşadıkları problemler, Hariciliğin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. İlerleyen süreçte kendisine has görüşler ve yaklaşımları doğurmuş ve zamanla itikadi bir firkalaşmaya dönüşmüştür.⁵⁴

Hz. Ali'nin bir harici tarafından öldürülmesi ve akabinde oğlu Hasan'ın hilafeti Muaviye'ye devretmesiyle birlikte Harici muhalefet doğrudan Emeviler'e yönelmiş ve Emevi iktidarına ve uygulamalarına karşı çetin bir mücadele ortaya

⁵² Erol Bulut, *Din Temelli Terör*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008, s.20.

⁵³ Aydınalp, s.111,112.

⁵⁴ Namık Kemal Karabiber, *Hariciliğin Tarihi Serüveni (Hicri I. Ve II. Asır)*, İzmir, Altın Kalem Yayınları, 2013, s.144.

çıkıştır. Emeviler döneminde bu güce bağlanmak istemeyenlerin başvurdukları yöntemlerin en önemlisi şiddet ve terördür. Hariciler Siffin olayından itibaren bir güce bağlanmak istemeyerek, gerek Hz. Ali döneminde ve gerekse Emevilerin iktidarı sonrasındaki süreçte şiddet ve teröre dayalı muhalefet tarzını benimseyen bir yol izlemişlerdir. Dönemin İslam coğrafyasında ortaya çıkan isyanlar bunun en bariz örneğidir. Emevi iktidarı döneminde şiddetlenen Harici isyanları, İslam dünyasının birçok bölgesinde yayılma istidadı göstermiş ve zamanla da siyasi saiklerden beslenen dini bir hareket halini almıştır.⁵⁵

Bugünkü şiddet ve terörün İslam dünyasındaki kökleri bağlamında Haricilik ile ilgili söylenebilecek en önemli hususlardan biri de Haricilerin sürekli İslam toplumu bünyesinde şiddet eğilimli karışıklıklar çıkarması ve İslam dışı unsurlara yönelik bir çatışmanın içine girmemiş olmalarıdır. Gayr-i Müslimlere gösterdikleri müsamaha ve hoşgörüyü, kendilerinden olmayan Müslüman topluluklara karşı göstermekten kaçınmışlardır. Belki de bu tutumun bir neticesi olarak İbadiyye kolu dışındaki tüm harici fırkalar tarihten silinip gitmişlerdir. Bununla birlikte Harici zihniyet ve bunun beraberinde getirdiği dışlamacı tutum, günümüzde İslam coğrafyasının pek çok bölgesinde örtük olarak varlığını korumaktadır. Harici düşünceden tevarüs edilen kendinden başka hiç kimseyi Müslüman olarak görmeme, muhaliflerini tekfir etme, şekilcilik ve taassup gibi belirgin özellikler İslam toplumlarında zaman zaman kendisini göstermişlerdir. Hariciliğin doğru anlaşılması günümüzde karşılaşılan terör, şiddet ve dışlayıcı söylemlerin tahlilini kolaylaştırabilir.⁵⁶

Haricilerin temel görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Kur'an-ı Kerim kesin kanunlar olarak tevil veya tefsire ihtiyaç göstermeksizin lâfzî hüviyetiyle temel referans kaynağıdır. Metnin kendisi dışındaki açıklamalara mesafeli duran Hariciler, Kur'an'ı hem itikâdi hem de sosyal hayat için tek nizam olarak kabul edip, sağa sola sapmadan İslam'ı yaşamak ve adaleti gerçekleştirmek üzerine yoğunlaşmışlardır. Adaletin gerçekleşebilmesi, bütün işlerin Allah'ın emir ve yasaklarına harfiyen uygun olarak yapılması anlamına gelmektedir.⁵⁷

⁵⁵ Karabiber, s.145.

⁵⁶ Karabiber, s.146.147.

⁵⁷ Ethem Ruhi Fıglalı, "Hariciler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, s.171.

Haricilerin vermiş olduğu tepkiler devletin kurumsal yapısı karşısında bedevi bir tepki ve bir çeşit anarşizm olarak yorumlanmıştır. Hariciler Ehl-i Sünnetin aksine, imanla ameli bir ve bütün telakki ederek dinin emirlerini yerine getirmeyen, yasaklardan kaçınmayan kimseleri kâfir olarak görmüşlerdir. Kabile zihniyetinin tesiriyle, İslam'ın getirdiği ferdi sorumluluğu anlayamamışlar, günahla küfür arasındaki farkı tespit edememişlerdir ve amellerin ihmal edilmesini küfrü gerektiren bir hususiyet olarak görmüşlerdir. Bu anlayışı, Harici olmayan herkesi düşman ve kâfir ilan ederek daha da ileri götürmüşler ve kendisi dışındaki Müslümanları, isti'raz adı verilen yok etme zihniyetiyle öldürmekten çekinmemişlerdir.⁵⁸

İbn-i Abbas, onların secde etmekten alınlarının yaralandığını, dizlerinin ve dirseklerinin nasır tuttuğunu haber vermektedir. Nitekim haricilerden en çok çeken Hz. Ali, mensuplarına, kendisinden sonra Haricilerle savaşmamalarını, zira hakkı arayıp bulmak isterken ona ulaşamayanların, batılı arayıp buna ulaşanlar gibi olmadığını ifade etmiştir.⁵⁹

Köktencilik sorununun kökenlerini bulmak için İslam dünyasının dışına baktığımızda bazı sosyal olayların da köktenciliğin oluşumuna zemin hazırladığını görürüz. Dünyadaki tüm toplumları bir şekilde etkilediği bilinen modernleşme ve beraberinde gerçekleşen sekülerleşme süreci, kendi içinde reaksiyoner oluşumları da ortaya çıkarmıştır. Bu reaksiyoner akımların başında günümüz dünyasındaki hemen her dini yapı içerisinde görülen ve bilinen unsurlardan biri olan fundamentalizm yer almaktadır.⁶⁰

Fundamentalizm olgusunun anlaşılmasında katkı sağlayacağı düşünülen şu dört husus yaşanan tartışmalarda öne çıkarılmaktadır. Bunların ilki, dinî bir dünya görüşü için mücadele etme, ikincisi, din tarafından oluşturulmuş olan mitler, gelenekler ve doktrinler için mücadele etmektir. Bir diğeri ise, dini kabul etmeyen kişilere karşı mücadele etme ve son olarak da tanrı ve dinin nihaî kaynağı olduğu düşünülen diğer aşkın referanslar ışığında mücadele etmedir.⁶¹

⁵⁸ Fırlalı, "Hariciler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, s. 171.

⁵⁹ Fırlalı, "Hariciler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, s. 172.

⁶⁰ M Ali Kirman, "Sekülerleşme Perspektifinden Dini Fundamentalizm" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2008, s.27.

⁶¹ M Ali Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, Adana, Karahan Kitabevi, 2005, s.274.

Özellikle sanayi devrimi ile gelişen ve gelişmişliğini modernite ile İslam dünyasına hissettiren batı toplumuna karşı ortaya çıkan reaksiyoner akımlar, İslam dünyasında fundamentalizmin temellerini oluşturur. Aslında haricilerin ve takipçilerinin sahip oldukları fikirler bu açıdan ilk olsa da İslam dünyasının 18. ve 19.yüzyılda ekonomik ve siyasi alanda yaşadığı kayıplar radikal dini yorumların ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahiptir. Yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntılar, İslam dünyasında dinin gereğince anlaşılmadığı ve toplumsal yaşamda uygulanmadığı anlayışından yola çıkarak, din temelinde yeni bir okuma ve anlama ile birlikte sosyal yaşam ve devletin tekrar düzenlenmesi gerektiği yaklaşımından yola çıkarak yeni bir akım oluşturmuştur. Bu yeni akım içerisinde ise, seleflilik ve vahhabilik önemli bir yer tutmaktadır.⁶²

Ortadoğu merkezli cihad hareketleri ve radikal İslam ideologları üzerinde İbn-i Teymiyye oldukça etkili olmuştur. 13.yüzyılda kendi toplumunun sorunlarını dile getirmişse de, onun düşünceleri Suudi Arabistan'ın 18. yüzyıl Vahhabi hareketini, Mısır'ın modern eylemci ideologu Seyyid Kutub'u, İslami cihattan Muhammed El Farac'ı ve Üsâme bin Ladin gibi çağdaş aşırılık yanlılarını etkilemiş, onlar da Teymiyye'yi kendilerine mal etmişlerdir. Hariciler gibi Vahhabiler de kendilerine karşı çıkan veya direnen kim varsa kâfir ilan edip öldürmüşlerdir.⁶³

Radikal dini yorumların özellikle Orta Doğu'da kısa sürede ve geniş bir taban bulmasının bir diğer sebebi de sömürgeci devletlerin Orta Doğu'yu terk ederken yönetimleri kendi menfaatlerini gözeterek yine kendi işbirlikçilerine devretmeleridir. Bunun sonucu olarak, çoğu askeri güç ile iktidarda kalan, siyasi veya dini meşruiyetten yoksun ve diktatorial özelliklere sahip yöneticiler ile halk arasında yaşanan uyuşmazlıklar ve özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda batı ideolojilerinin gözden düşmesi radikal oluşumları hızlandırmıştır.⁶⁴

Bu sürecin sonunda radikal akımlar sosyal ve siyasal açıdan da çözümü İslam'ın özüne dönerek yeni bir siyasi sistem kurma olarak görmüşlerdir. Teolojik olarak radikal dini yorumların ortaya çıkması ve taban bulması sürecinde modernite

⁶² Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, s.275.

⁶³ John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör*, çev. Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2003, s. 64.

⁶⁴ Ahmet Özel, *İslam ve Terör*, İstanbul, Küre yayınları, 2007, s 5.

ve modernleşmeyi İslam dünyasına taşıyan batı ülkelerine karşı özenme duygusu ile birlikte nefret duygusu da gün yüzüne çıkmıştır.⁶⁵

1.2.3. Köktencilğin Yapısallaşması

İslam dünyasında Hasan el-Benna ile başlayan kurumsallaşma süreci içinde, köktenci düşünce, özellikle Mevdudi ve Kutub'un teorik ve pratik katkılarıyla kendine özgü bir yapı kazanmıştır. Bu yapılaşma sürecinde eklenen teorik ve pratik açılımlar, köktencilğe bugünkü anlamını vermekle birlikte, çağdaş köktencilğin, 1948 sonrası dönemde, İsrail devletinin kurulmasıyla yeni bir değişim sürecine girdiği görülmektedir. Bu politik ve askeri değişim sürecinin temel dinamikleri 1967 ve 1982 Arap-İsrail savaşları 1979 İran İslam devrimi, 1979'da Rusya'nın Afganistan'ı işgali, Afganistan'ın İşgaliyle ortaya çıkan el-Kaide ve 11 Eylül 2001 saldırıları olmuştur.⁶⁶

Asimetrik bir savaş ortamında, İsrail gibi ülkelerle baş edemeyeceğini anlayan Radikal İslamcılar kendi ideolojik sistemlerini uygulayabilecekleri bir toplum inşa etmek ve inanç sistemlerini tüm topluma dayatmak için siyasal güce başvurmayı dini bir yükümlülük olarak görmüşlerdir. Geleneksel Selefiye hareketinin ilk, asli, saf ve katıksız İslam formuna dönüş çağrısına ilaveten, neo Selefiye diyebileceğimiz yeni bir anlayışla bazı radikal gruplar kendilerinden olmayanlarla mücadele etmeyi dini bir görev saymışlardır.⁶⁷

İslamcılık ya da İslamcı köktencilğin söylemini, Kur'an'ın 7. yüzyıldaki yorumuna dayanan ve daha çok Arabistan yarımadasının çevresel şartlarını yansıtan bir İslam toplumu oluşturma düşüncesi teşkil etmektedir. Bu bakımdan İslami köktenciler gerek kendi yönetimlerini gerekse tüm dünyadaki yönetim biçimlerini gayr-ı meşru görmekte ve bunlarla mücadeleyi cihat kavramıyla dini bir emir haline getirmektedirler.⁶⁸

⁶⁵ H. Ezber Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör," *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003, s. 14.

⁶⁶ Aydınalp, s.138.

⁶⁷ H.Ezber Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2005, s. 77.

⁶⁸ Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," s. 77.

Kökleri 19. ve 20. yüzyıllardaki sosyo-politik şartlara uzanan ve Batı ile İslam dünyasının askeri, siyasal, ekonomik, kültürel ve entelektüel etkileşiminin sonucunda meydana gelen siyasal İslamcılar, her ne kadar İslam dünyasını Müslümanlaştırma hedefine yönelik hareket ediyor gözükseler de, İslami milliyetçiliklere dönüşerek radikalleşmişlerdir.⁶⁹

Militan İslami hareketler, dini metinlerin bağlamından çok literal anlamları üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu bakımdan dini metinleri yorumlamaları, dar görüşlü, dışlayıcı ve yalnızca kendilerinin dini hakikati temsil ettiklerine inandıkları bir çevre içerisinde cereyan etmektedir. Kısacası bu militan hareketler dini metinlerin literal anlamlarına dayanarak ideolojilerini temellendirmektedirler. Bu sebeple grup içerisinde sembolik etkileşim yoluyla üretilen dinsel yorumlara bağlanan, ancak iyi bir dini eğitim almamış olan bu kimseler, dar bir grup çerçevesinde sosyalleşmekte ve giderek radikalleşmektedirler. Bununla birlikte sosyal olayların birçok nedenleri olabilmekte ve bu sebepten dolayı tek girdili açıklamalarla sağlıklı sonuçlara ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla, İslam'ın terörizmle özdeşleştirilemeyeceğini, ancak dinin bu tür eylemlerde bulunanları harekete geçirmek üzere kullanıldığını ifade etmek gerekir.⁷⁰

Radikalize edilerek kullanılan ve terörize edilmeye çok yatkın olan bir başka kavram ise İslamcılık kavramıdır. İslamcılık kavramı, öncelikle Mısırlı İslamcı ideolog Seyyid Kutub (1906-1966) ve Müslüman Kardeşler örgütü'nün kurucusu Hasan el-Benna (1906-1949)'nın düşüncelerinden ve cihat kavramına ilk defa sistematik olarak yaklaşan, Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılması için mücadele eden bir başka İslamcı yazar Mevdûdî (1903-1979) 'nin fikirlerinden etkilenecek şekilde ortaya çıkmıştır. Şüphesiz İbn Teymiye'nin, dini kuralları uygulamayan bir yönetimi devirmek için şiddete başvurmayı salık veren cihat kavramsallaştırması çerçevesinde, siyasal İslam'ın ana hedefi, İslami bir devlet kurma biçiminde özetlenebilir.⁷¹

İslam aleminde radikal akımlara ve küresel cihatçı ideolojiye giden tarihi ve lokal yollar iyi incelendiğinde, bunlar üzerinde bir yandan kendi şartlarını yansıtan çeşitli mikro İslamcı köklerle, diğer yandan da Orta Arabistan'da Muhammed b.

⁶⁹ Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," s. 78.

⁷⁰ Aydınalp, s.164.

⁷¹ Aydınalp, s.165.

Abdi1-Vahhab (1703-1792) tarafından kurulan Selefiyeci ideolojiye oturtularak bir Arap-İslam devletinin kurulmasında etkili olan Vahhabilik hareketinin ve Hint-alt kıtası İslamcılığının izleri görülür. Aslında İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerden birçok kimsenin, 16.yüzyıldan 18.yüzyıla kadar Harameyn'de meskûn, daha çok Hanbelî ekole mensup ulemanın ders halkalarına katılarak bunlarla etkileşime girdiği ve bölgesine döndükten sonra da saf ve arındırılmış ilk İslam'a dönüş yönünde faaliyetlere giriştikleri bilinmektedir.⁷²

Mısır orijinli İslami modernizm, Ezher'de dini eğitim almak üzere gelenler vasıtasıyla İslam dünyasının çeşitli yerlerine taşınmıştır. Öte yandan Seyyid Kutub, Hasan el-Benna ve Mevdudi gibi Orta Doğu ve Hint-alt kıtasında sömürgecilik deneyimi çerçevesinde yetişmiş İslamcı ideologların kitapları 1980'li yıllara kadar çeşitli dillere tercüme edilerek tüm İslam dünyasına yayılmış ve buralarda çekirdek militan kadroların oluşumunda etkili olmuştur. Böylece, Vahabiliğin sosyal ve kültürel muhafazakârlığı ile Kutub ve Mevdudi çizgisindeki siyasal radikalizmin birleşmesi siyasal İslam'ın militan versiyonunu üretmiştir.⁷³

İslam dünyasında Hasan El-Benna ile başlayan kurumsallaşma süreci içinde, köktenci düşünce, özellikle Mevdûdî ve Kutub'un teorik ve pratik katkılarıyla kendine özgü bir yapı kazanmıştır. Bu yapılaşma sürecinde eklenen teorik ve pratik açılımlar, köktencilige bu günkü anlamını vermekle birlikte, çağdaş köktencilğin, 1948 sonrası dönemde, İsrail devletinin kurulmasıyla yeni bir değişim sürecine girdiği dikkat çekmektedir. Bu politik ve askeri değişim sürecinin temel dinamikleri 1967 ve 1982 Arap-İsrail savaşları, 1979 İran İslam devrimi, 1979'da Rusya'nın Afganistan'ı işgali, Afganistan'ın işgaliyle ortaya çıkan El-Kaide ve 11 Eylül 2001 saldırıları olmuştur.⁷⁴

⁷² Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," s. 78.

⁷³ Bodur, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," s. 81.

⁷⁴ Aydınalp, s. 138.

1.3. CİHAD ANLAYIŞI

1.3.1. Cihad ve Savaş İlişkisi

Lügatte cihad, insanın iyi şeylere nail olması veya kötülükleri def etmesi için var gücüyle bütün takatini sarf etmesi manasına gelir.⁷⁵

İslami değerlerin yükselmesi, korunması ve yayılması için her türlü çalışmada bulunmak, uğraşmak, gayret sarf etmek ve bu yolda sıcak ve soğuk savaşa girmektir. Daha da açık bir ifade ile Allah (c.c.) tarafından kullarına verilmiş olan bedenî, malî ve zihnî kuvvetleri Allah yolunda kullanmak, o yolda feda etmektir. İnanan kimselerin maddi-manevi bütün varlığını Allah yolunda ortaya koyarak görünen düşmana karşı, şeytana karşı ve nefse karşı yapılan mal, can, dil ve kalp ile yapılan her türlü mücadele cihad'dır.⁷⁶

İslam'ın yanlış anlaşılan kavramlarından biri de cihad emridir. Özellikle Batılı araştırmacılar bazı müfessirlerin cihad kavramına yüklediği anlama bakarak, cihadın salt bir saldırı (savaş) olduğunu, İslam'ın bu saldırı yoluyla yayıldığını, Müslümanların saldırı anlamındaki cihad emrine uyararak başka ülkeleri işgal ettiklerini ısrarlı bir şekilde iddia ediyorlar. Bu anlamda Batılı araştırmacılar, yazarlar 'cihad'ın Müslümanlar tarafından saldırı amacıyla kullanıldığını ve bunu da "holy war " yani kutsal savaş şeklinde anladıklarını ifade ediyorlar.⁷⁷ Ancak cihad fiili insanları ne dine zorlayarak sokmak ve onları inanç noktasında zorlamak ne de toprak işgal etmek amacıyla yapılan bir fiildir. Dileyen iman eder, dileyen inkâr eder, çünkü hak ile batıl açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Cihad, işte bu noktadan sonra insanlara Hakkı anlatmak ve insanların gerçeği görmelerini engelleyen perdeleri kaldırmak ve bu perdeleri ortaya koyan kimselerle mücadele etmektir. Yoksa inanç kalp işidir ve bu nokta da kimseye zorlama yapılamaz.⁷⁸ Şu ayet-i kerime bu noktaya açık bir şekilde işaret etmektedir: "Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Öyle ise sen, iman etmeleri için insanları zorluyor musun?"⁷⁹

⁷⁵ İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, Daru-Sadr, 1955, Cilt 3, s.133,134.

⁷⁶ Rağıb, el-İsfahani, el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an, Beyrut, Daru'l Marife, 2001, s. 101.

⁷⁷ Mevdudi - Seyyid Kutup, *İslam'da Cihad*, 1. Baskı, İstanbul, Dünya Yayınları, 1986, s. 101.

⁷⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Cilt 15, s. 386.

⁷⁹ Yunus Suresi, 10/99.

Görüldüğü gibi, amaç ne şekilde olursa olsun, insanları iman etmeleri için zorlamak değildir. Bu sebeple cihad, insanların akıllarının ve kalplerinin önüne konan engelleri ortadan kaldırarak gerçeği görmelerini sağlamaktır⁸⁰

Bu nedenle cihad kavramı, Batı'nın anladığı gibi ya da anlamak istediği gibi salt bir savaş veya saldırı değildir. Cihad, Allah için ve O'nun ismini yüceltmek amacıyla ortaya konulan bütün fiilleri kapsayan bir kavramdır.⁸¹

1.3.2. Cihadın Savaş Boyutu ile İlgili Kuralları

Evvvela Kur'an-ı Kerimde bir konu irdelenecekse onu kendi tarihinde okumayı ihmal etmemek gerekir. Esasen şartlar oluştuğunda cihad etmek her Müslüman'a farz olmaktadır. Veleve ki, biz cihadı Kur'an'ın kendi bütünlüğünden koparıp salt savaş anlamına indirmediğimiz zaman bile, bu başıboş bir savaş değil dinin öngördüğü şartlar içerisinde ve belli bir hukuk çerçevesinde olmalıdır.⁸²

Kur'an'ı Kerimde, "Kendileriyle savaşılanlara(müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle(savaş konusunda) izin verildi..."⁸³ buyrulurken, savaşa ancak belli şartlar dahilinde izin verilebileceği bildirilmiştir; "Ey iman edenler, Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek 'Sen mümin değilsin demeyin..."⁸⁴ denilerek savaşa çıkıldığında nasıl davranılacağı öğretilmiştir.

Peygamberimizin bizzat komuta ettiği veya ashab'dan bazıları kumandan tayin edildiği savaşların ve askeri harekâtın sayısı altmıştan fazladır. Bunların hiçbirinde Peygamberimiz saldırgan olmamıştır. Ayrıca Peygamberimiz hiçbir müşrik kavme sırf müşrik oldukları için saldırmamıştır. Yaptığı bütün savaşlar ya başlamış olan bir saldırıyı def etmek, ya da bir saldırı hazırlığını başlangıç aşamasında sonuçsuz bırakmak amacıyla yöneliktir. Bu bağlamda Müslümanları cihada teşvik eden ayetler de esasen kaçınılması mümkün olmadığı için, başlamış bir

⁸⁰ Mehmet Fatih İldeş, *Kur'an'ı Kerimin Cihad ve Teröre Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 5.

⁸¹ Ebu'l-Ala Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1986, Cilt 1, s. 149-150.

⁸² Mustafa Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2007, s. 40.

⁸³ Hac, 22/39.

⁸⁴ Nisa, 4/94.

savaşla ilgili olarak nazil olmuştur. O halde, Kur'an ve sünnete göre uluslar arası ilişkilerde esas olan barıştır. Savaş istisnai bir durumdur.⁸⁵

İslam harp haline hiçbir vakit mutad bir hal nazariyle bakmamıştır.⁸⁶ İslam'ın ve Müslümanların varlığını ve onurunu korumayı amaçlayan savaşlar ebede doğru uzayıp giden zaman içinde cihad sürecinin kısa halkalarını oluşturur. Bu anlamda savaş biçiminde görülen cihad meşru bir müessesedir. Müslümanların, ülkelerinin işgal edilmesine, sömürü ve baskılara tepki duymaları ve bunlara karşı mücadele etmeleri meşrudur, en tabii hakları ve görevleridir. Yalnız bu konuda göz önünde bulundurulması gereken çok önemli bir nokta vardır ki, o da şudur: Bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam Hukuk'unda da amacın meşru olması kadar, o amaca ulaşmak için takip edilen yolun da meşru olması kuralıdır. Bu sebeptendir ki, Kur'an müminleri savaşa teşvik etmekle yetinmez, savaşın nasıl yapılması gerektiğini de açıklar.⁸⁷

Kur'an ve sünnette yer alan ve Müslümanları cihada davet eden naslar İslam'ın kabul ettiği barış ilkesine ters düşemez. Kur'an'ı Kerimde, Müslümanların gayri Müslim devlet ve toplumlarla gerçekleştireceği münasebetlerde takip edeceği savaş ve barış usulü şöyle tespit edilmiştir: “ Sizinle din hususunda muharebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik ve onlara adaletle muamele etmenizden Allah sizleri men etmez. Çünkü Allah adaletli olanları sever. Allah sizi, ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk etmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse, onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁸⁸ Ayrıca “içlerinden zulmedenler hariç olmak üzere, Ehl-i kitap ile en güzel şekilde başka bir suretle mücadele etmeyin”⁸⁹ gibi ayetlerden anlaşılacağı üzere savaş için birtakım şartların vaki olması gerekir. Bunlar zulme

⁸⁵ Hamza Aktan, “Kuran ve Sünnet Işığında Terör ve İntihar Eylemleri,” ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s. 40.

⁸⁶ Ahmet Reşid Turnagil, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943, s.53.

⁸⁷ Aktan, “İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları,” s. 41.

⁸⁸ Mümtetine, 60/8-9.

⁸⁹ Ankebut, 29/46.

uğramış olmak, kendilerine savaş açılmak, topyekûn saldırıya maruz kalmak, yeryüzünde fitnenin varoluşu şeklinde özetlenebilir.⁹⁰

1.3.3. Farklı Yorumlanan Bazı Cihat Ayetlerinin Tahlihi

Dini metinlerin iyi anlaşılmasında uygulamada bir takım ciddi problemlerle bizleri karşı karşıya bırakır. En fazla yanlış anlaşılan ayet ve hadisler, daha çok cihad konusundadır. İslam'a muhalif olanlar bunları yanlış anlamaya zaten meyillidir. Ama bir kısım dindar insanların bu tür dini metinleri İslam düşmanlarına haklılık verdiricesine yanlış anlamaları cidden ibret vericidir.⁹¹

İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an'ı Kerimde hem barışı hem de savaşı öne çıkaran ayetlerin bulunması ve aynı durumun Hz. Peygamber'in söz ve fiillerinde de yer alması bu konuda ihtilafa sebep olmuştur. Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin dönemindeki askeri faaliyetlerin yoğunluğu ve fetihlerin oluşturduğu galibiyet psikolojisi etkisiyle ilk müçtehitlerin çoğunluğu milletlerarası ilişkilerin temelinde savaşın bulunduğu dair fikirler öne sürmüşler, barışın da ancak maslahat olduğu takdirde yapılabileceği, bunun dışında senede en az bir defa cihada çıkmanın zorunluluğu üzerinde durmuşlardır. Bunun tabii neticesi olarak, devletlerarası münasebetlerde barış hukuku değil savaş hukuku üzerinde daha detaylı durulmuş barış ve şartlarına çok cüz'i yer verilmiştir.⁹² Zamanın şartları göz önünde bulundurulmadan, bütünlük içerisinde ele alınmayan ayetler bazen ideolojik düşünceleri temellendirme veya haklılaştırma adına yanlış yorumlanmıştır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

“Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün...”⁹³: Cihad ve savaşla ilgili ayetler de, başka konularda olduğu gibi, bir bütün olarak ele alınmadığında dar çerçevede anlaşılmış ve yanlış neticelere ulaşılmıştır. Bu durum “içkili iken namaza yaklaşmayın”⁹⁴ ayetindeki “namaza yaklaşmayın” kısmının namaz kılınmaması

⁹⁰ Veli Sırım, “Barış Dini İslam'a Savaş Yaklaşımları,” ed. Mümtaz'er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s. 97.

⁹¹ Şadi Eren, “Cihad Konusunda Yanlış Anlaşılan Üç Ayet ve Üç Hadis,” İstanbul, *Köprü Dergisi*, S.94, 2006, s. 151.

⁹² Sırım, “Barış Dini İslam'a Savaş Yaklaşımları, s. 94.

⁹³ Tevbe, 9/5.

⁹⁴ Nisa, 4/43.

gerektiğine delil olarak getirilmesi gibi sakat bir anlayışı akla getirmektedir. Kuran'ın ayetleri hakkında hüküm verecek kişiler onun nasihini-mensuhunu, muhkemini-müteşabihini, evvelini-ahirini, hatta bütün Kuran'ı iyi bilmek zorundadırlar. Yoksa verecekleri hükümler yanlış olacaktır.⁹⁵

Bu ayetin öncesinde “haram aylar çıktığında” kaydı vardır. Arap yarımadasında bulunan müşriklere, ya İslam'a girmeleri, ya da kendileriyle savaşılacağı bildirilmiş vedüşünmeleri içinde dört ay müddet verilmiştir.⁹⁶ İşte bu ayetteki “haram aylar” ifadesi cahiliye dönemindeki haram aylar değil, ilk ayette belirlenen dört aylık süreyi tanımlamaktadır.⁹⁷ Tevbe Suresi'nin ilk dört ayetinde açıkça belirtildiği üzere, müşriklerin öldürülmesi her türlü anlaşma imkânının ortadan kalktığı ve artık bütün diplomatik ilişkilerin kesilip savaş durumunun ortaya çıktığı örnekler için söz konusudur. Nihayet 4. ayette “anlaşmalı olduğunuz müşrikleri öldürmeyin” denmekte, ayrıca 6.ayette savaş sırasında sığınma veya koruma (eman) talebinde bulunan müşriklerin de savaşın dışında tutulması emredilmektedir. Yani ayetler fiili bir savaş durumu ile ilgilidir. İşte tam burada hem savaş teorisi hem de dinin ilahiyatı açısından savaşın hangi temel gerekçelere dayandırıldığı konusunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Aslında savaş, siyasi ihtilaflar sonucunda ortaya çıkan askeri bir çatışma halidir ve seküler bir nitelik taşır.⁹⁸ Dolayısıyla seküler bir alanda cereyan eden savaşı Kur'an'î düzleme çekip buradan çok boyutlu bir kavram olan cihadı mahkûm etmek ciddi bir çelişkidir. Ayetin sonunda ise tevbe edip namazlarını kılmaları, zekâtlarını vermeleri halinde serbest bırakılacakları anlatılmakta, “şüphesiz Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir” ifadeleriyle bitirilerek, Allah'ın affedici ve merhametli olduğu nazara verilmektedir.⁹⁹

İslam Hukukçularının çoğunluğuna göre savaşın illeti, düşmanın İslam'a ve Müslümanların ülkesine karşı saldırıda bulunulmasıdır.¹⁰⁰ Savaşın belirgin gerekçesi

⁹⁵ Eren, “Cihad Konusunda Yanlış Anlaşılan Üç Ayet ve Üç Hadis,” s. 154.

⁹⁶ Tevbe, 9/1-3.

⁹⁷ Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Cilt 4, s. 2456.

⁹⁸ Ali Bulaç, “Cihad”, ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s. 94.

⁹⁹ Eren, “ s.155.

¹⁰⁰ Serahsi, *el-Mebcut*, 2. Baskı, Beyrut, 1986, Cilt 10, s. 5.

şudur: “Size savaş açanlara Allah yolunda siz de savaş açın, ancak (sakın) aşırı gitmeyin.¹⁰¹ Başka bir ifadeyle savaşın illeti, Müslüman olmayanların dine dâhil edilmesi değildir.¹⁰² Özellikle Ebu Hanife’nin yaklaşımında inançsızlık (küfür) hukukullah arasında kabul edilir, kul ile Allah arasında olduğu bilhassa vurgulanır ve sonucu ahirete havale edilir.¹⁰³ Bu yaklaşıma göre, inanç farklılığı insan öldürme sebebi olamaz. Tarihi verilere göre, Hz. Peygamberin savaş ve seriyyelerinin gerekçesini hiçbir zaman salt inanç farklılığı oluşturmamıştır.¹⁰⁴

“**Ey iman edenler! Kâfirler’e karşı topyekün savaşın...**”¹⁰⁵: 11 Eylül sonrası farklı kesimler arasında, İslam’ın bir terör dini olup olmadığı tartışmaları başlamıştır. Bunun en önemli sebebi de, terör gruplarının eylemlerine, Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın kendilerine izin verdiği iddiaları olmuştur. Buna karşın birçok İslam âlimi Kur’an-ı Kerim’in sanıldığı gibi terörü meşrulaştırmadığını, aksine onu lanetlediğini dile getirmiştir. Bu görüşe göre, terör olayları siyasi bir olgudur.

“Kılıç” ayeti olarak da bilinen ve daha önceki barışa ve sulha dair bütün ayetlerin hükümlerini neshettiği iddia edilen bu ayetin muhatabının, Müslümanlarla yaptığı anlaşmayı bozan Arap putperestler olduğu belirtilir.¹⁰⁶ Bu ayeti hiçbir meşru sebep olmaksızın, ele geçen ilk fırsatta onlara saldırıp, onlarla savaşmak şeklinde yorumlayamayız. Diğer taraftan siyak-sibak ve delalet bakımından ele alındığında bu ayetin hükmünün bütün kâfirlere teşmil edilemeyeceği, esas maksadın müminleri müşriklere karşı aynı hedefte kuvvetlerini birleştirmeye ve tek cephe olmaya davet olduğu görülmektedir. Eski dönem İslam hukukçularının nesh konusunda böyle bir görüşe sahip olması da, o zamanın galibiyetlerle dolu ortamından etkilenmeleri, sonuçta bütün ayetleri fiili ve hücumla dayalı savaş anlamında ele almalarına bağlanmıştır. Diğer yandan bu görüşlerinde haklı olsalar da özellikle günümüzde böyle bir hükümle amel etmenin ne denli zor olacağı aşikârdır. Kur’an’ı çok yönlü

¹⁰¹ Bakara, 2/190.

¹⁰² Bulaç, “Cihad” ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, s.94.

¹⁰³ Serahsi, Şerhu Kitabı’s-Siyer’il-Kebir, çev: M. Sait Şimşek, İbrahim Sarmış, İstanbul, 2002, Cilt 4, s. 186.

¹⁰⁴ Ahmet Güneş, “İslam Hukukunda Savaş Ahkâmına Dair Bazı Mülâhazalar,” ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, s. 145.

¹⁰⁵ Tevbe Suresi, 9/36.

¹⁰⁶ Ebu Muhammed Abdülmelik İbn Hişam, es-Siretü’n-Nebeviyye, Beyrut, Darü’l- Fikr, 2001, s. 264.

bir şekilde anlamaya çalışıp, muhtelif ayetleri birbiriyle karşılaştırıp ilişkiler bulmak gerekir. Sadece bir ayet üzerinde düşünüp ve onu da zahiri anlamıyla ele almak yanlış olur.¹⁰⁷

Bilfiil savaş yapma zorunluluğu olsa da Kur'an yine de barışı tavsiye eder. Müslümanların barış yollarını araması ve bunun için gayret edilmesi gerektiğini emreder: "Ey iman edenler, hepiniz topyekün sulh-u selama girin ve şeytan'ın adımları ardına düşmeyin. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır."¹⁰⁸ Yine "Eğer (düşmanlar) barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah'a güvenip dayan."¹⁰⁹ gibi ayetlerde barışı sağlama noktasında tavsiyeler vardır.

"Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın"¹¹⁰: Ayette, ehl-i imana iki hedef gösterilmiştir:1- Fitnenin kökünü kazımak, 2-Allah'ın dinini hâkim kılmak."Fitne" kelimesi "karışığını almak için altını ateşe koymak" anlamındadır. Bundan, "mihnet ve belaya sokmak" manasında kullanılmıştır. İnsanları inancından dolayı işkenceye tabi tutmak, ibadetine müdahale etmek ve yurdundan sürüp çıkarmak gibi durumlar hep birer fitnedir. Kur'an-ı Kerîm'de, "Fitne ölümden beterdir"¹¹¹ denilir. "Ölümden daha ağır ne vardır?" dememek gerekir. Zira ölümü temenni ettiren hal, ölümden daha ağırdır. "Hiçbir fitne kalmayıncaya kadar" ehl-i küfürle savaşmak, genel bir dünya barışını hedef olarak gösterir. Her türlü fitneye son vermek, sulh ve sükûneti sağlamak Müslümanlar için varılması gereken bir hedeftir.¹¹²

"Dinin bütünüyle Allah'ın olması" hedefi ise, beşerin beşere kulluktan kurtulup, sadece Allah'a kul olmasını temin gayesine yöneliktir. Kur'an-ı Kerîm, Yahudi ve Hıristiyanlardan bahsederken, "Onlar, âlimlerini ve rahiplerini Allah'tan başka Rab'ler edindiler" der.¹¹³ İslâm hür bir ortamda tebliğ edilebilmeli, bu dine girmek isteyenlere engel olunmamalı ve bu dini yaşamak isteyen her fert serbestçe

¹⁰⁷ Sırım, s.97.

¹⁰⁸ Bakara, 2/208.

¹⁰⁹ Enfal, 8/61.

¹¹⁰ Enfal, 8/39.

¹¹¹ Bakara, 2/191.

¹¹² Eren, s. 156.

¹¹³ Tevbe, 9/31.

yaşayabilmeli, kimse dininden dolayı fitneye düşürülmemeli ve eziyete ve sıkıntıya maruz kalmamalıdır.

İşte cihad, bu hürriyetleri sağlamak ve bu hususta ortaya çıkan engelleri aşmak içindir. Şüphesiz, "dinin bütünüyle Allah'ın olması", başka dinlere hayat hakkı tanımamak, o dinlerin mensuplarını zorla İslâm'a sokmak anlamında değildir. Tatbikatta da böyle olmamıştır. Hz. Peygamber devrinden günümüze kadar, İslâm devletleri bünyesindeki başka din mensupları rahat bir şekilde yaşamışlardır. Gerek ülkemizde gerekse diğer İslam ülkelerindeki bu durum, günümüzde de değişmemiştir. Öte yandan, Kur'an'ın bu ayeti İslâm'ın hamle gücünü ortaya koyar. Müslümanlara, varmalarını gereken nihaî hedefi gösterir.¹¹⁴

Aynı telkinler Hz. Peygamberin söz ve fiillerinde de kendini gösterir. Zira O, İslam'ın ilk ortaya çıktığı dönemde, Arabistan yarımadasında yaşayıp dâhili ve harici çatışmalar sebebiyle bir türlü barış ve huzur havası teneffüs edemeyen insanlara her fırsatta müsamaha ve barış teklifiyle gitmiştir. Medine'ye hicret ettikten sonra farklı din, ırk ve milletlerden oluşan Şehir halkını barış esasları çerçevesinde gerçekleştirilen bir anayasayla birleştirmesi¹¹⁵ özellikle Müslüman oldukları halde nesiller boyunca birbirinin kanını akıtıp, düşmanlık yapan Evs ve Hazrec kabilelerini kardeş yapması¹¹⁶ bunun en güzel örnekleridir. Şu hadis-i şerifler Hz. Peygamberin bu anlayışına en güzel örneklerdir. “ Benden sonra birbirinizin boğazına sarılan kâfirler haline gelmeyin.”¹¹⁷ “Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin.”¹¹⁸

1.3.4. Cihad'ın Retorik Olarak Kullanılması

Terör örgütlerinin ve terör eylemlerine katılmış kişilerin, başta cihad olmak üzere, bazı İslâmî değerleri slogan olarak kullanmalarının terör ile İslâm arasında

¹¹⁴ Eren, s. 156.

¹¹⁵ Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri*, İstanbul, İnkilab Yayınları, 1985, s.81-82.

¹¹⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ-Said Mutlu, İstanbul, 1969, Cilt 2, s.273.

¹¹⁷ Buhari, *Sahihu'l Buhari*, ed. M.Muhammed Nassar, 7. Baskı, Beyrut- Lübnan, 2013, Cilt 1, s. 42-43.

¹¹⁸ Ebu Davud, es- *Sünen*, 5.Baskı, Beyrut- Lübnan, 2013, Cilt 1, Humus, 1388; Cihad, 89.

ilişki kurulmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Terörist'in bir taraftan kendini rahatlatmak, diğer taraftan toplumun sempatisini kazanmak için dinî değerler dâhil her vasıtayı kullanmak istemesi tabiidir. Terör örgütü, kendisine bağlı militanını, eyleme ikna edebilmek için dinî değerleri kullanabilir. Zaten teröristler kullanılabilecek bütün değerleri kullanmakta bir sakınca görmezler. Terör eylemlerini bilimsel olarak İslâm'ın asli kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet'le temellendirmek mümkün müdür? Diğer taraftan, "İslâmcı" tabiri İslâm ile ilgili konularda yeterli bilgi ve donanımına sahip olan kişiyi ifade etmek üzere kullanılıyorsa böyle bir Müslüman'ın terörist olması mümkün müdür?¹¹⁹ İşte bu başlık altında bu soruların cevabını bulmaya çalışacağız.

Dinlerin ana hedefi, varlık yapısı bakımından ruhuyla, bedeniyle, maddesiyle ve manasıyla bir bütünlük arz eden insanın, birtakım batıl yollarla parçalanmış varlık tasarımını hikmet ölçüleri içerisinde yeniden kurmaktır. Ne var ki, bazen dinler de özlerinden uzaklaştırılarak birer doğma haline getirilir ve o zaman icra etmeleri gereken asıl misyonu ifa edemezler. Böylece, ya katı bir ideolojiye dönüşürler, ya da kof bir adetler topluluğu şeklini alırlar. Ne yazık ki, gerek tarihte, gerekse günümüzde saldırganlık, terör ve savaş gibi olumsuzlukların arkasında çoğu kez bir retorik olarak kullanılan ve suiistimal edilen dinler veya dinlerce kutsal sayılan değerler yatmaktadır.¹²⁰

İslam'da cihad kavramının savaştan çok sosyal, psikolojik, entelektüel ve insanî boyutu ön plana çıkmaktadır. İslam literatüründe cihad doğrudan savaş anlamına gelmez. Ancak düşmanla savaşmak konusunda bütün çaba ve gücün harcanması nedeniyle kelime savaş anlamında da kullanılmaktadır. Nitekim cihad kelimesi ve türevleri Kur'an'ı Kerimde yaklaşık 34 kez tekrarlandığı halde sadece dört ayet-i kerimede doğrudan savaş anlamı kastedilmiştir. Ne var ki cihad ile ilgili

¹¹⁹ Muhammed Çakır, *İslam Hukuku Açısından Şiddet ve Terör Olgusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007, s. 88.

¹²⁰ Bekir Karlıağa, "Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı," ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s. 59-62.

ayetlerin çoğu, genellikle savaş konuları içerisinde varit olduğundan, hep bu anlamı ön plana çıkmıştır.¹²¹

Cihad kavramı hem direniş ve kurtuluş hareketleri, hem de terörist hareketler tarafından davalarını meşrulaştırmak ve izleyicilerini harekete geçirmek için kullanılıyor. Bu nedenle cihad birçok anlamı olan ve istismar edilen bir kavramdır. Bazı kimseler son yıllarda küresel İslamî bir devrim yapmak üzere cihada katılmanın her gerçek Müslüman için evrensel bir dini görev olduğunu savunmuşlardır. Ve maalesef köktenci bir azınlık militanlığı, yürüteceği cihatla ülkedeki ve ülke dışındaki Müslümanları kurtaracağına inandıkları bir Allah ordusunu esinlendirip eyleme geçirecek Mesihçi görüşlerle birleştiriyor.¹²²

Diğer bütün Müslümanlar gibi, Usame bin Ladin ya da diğer terörist gurupların liderleri de bugün konuştuklarında, sık sık bilinçli ya da bilinç dışı olarak gündemlerini ve taktiklerini meşrulaştırmak için geçmişi kullanıyorlar. Peygamberin kanatları altına sığınıyorlar. Aynı zamanda militan cihat yanlısı dünya görüşlerini, cihadın daha önceki ünlü yorumlarıyla örneğin Ortaçağın önde gelen kelim ve fıkıh bilgini İbn Teymiyye ile ya da modern devrimci İslam'ın babası Seyyid Kutub'un görüşleriyle ilişkilendiriyorlar.¹²³ Böylece, aslında Kur'an'a ve sünnet'e hiç de uygun olmayan bir cihad anlayışını retorik olarak kullanıp, kendi siyasal ideolojilerini dinleştirerek şiddet ve terör eylemlerini meşrulaştırmaya çalışıp bir cihad algısı oluşturmaya çalışmışlardır.

Cihad adı altında tümüyle politik amaçlı birçok fetva çıkarılmıştır. Örneğin Körfez savaşı sırasında Müslüman ülke liderleri, Saddam Hüseyin'in cihat ilanına karşı Amerika öncülüğündeki koalisyona katılmalarını meşrulaştıran fetvalar elde ettiler ve Suudi Arabistan da, Müslüman olmayan Amerikalı askerlerin Krallıktaki varlığını meşrulaştıran bir fetva aldı. Yine 1980'lerde Irak ve İran arasındaki uzun süren ve acılarla dolu çarpışmalarda iki taraf da kutsal savaş verdiklerini söylüyordu. Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgalini de böyle bir haklılıkla açıklamaya çalışıyordu.

¹²¹ Karlağa, s. 67.

¹²² Esposito, s. 43-44

¹²³ Esposito, s. 46.

Görüldüğü gibi, cihad kavramı, değişik ve sıkça da karşıt amaçlar için kolaylıkla kullanılabilir. ¹²⁴

İnsani menfaatler, yanlış anlamalar, eski geleneklerin tesiri ve politik ihtiyaçlar Kur'an'ın yanlış anlaşılmasına ve anlamının kaydırılmasına sebep olmuştur. İslamcı retorikle yapılan savaş ve şiddet eylemlerinde İslam kaynak değildir; fakat mobilize edici unsur olarak kullanılmıştır. Sorunun kaynağı yanlış tespit edilirse uygulanacak tedavi de yanlış olacaktır. Bu gerçeği görmeyen veya görmek istemeyen kimseler İslam'ı gerçek sorun olarak göstermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda 'medeniyetler çatışması' tezi bir medeniyetler çatışması meydana getirmenin aracı olarak kullanılmaktadır. Çünkü Huntington'a göre batı için temel problem, İslami köktencilik değil, bizzat İslam'ın kendisidir. ¹²⁵ İşte bu önkabul ve önyargı ile İslam terörün kaynağı gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

1.3.5. Cihad ve Terör İlişkisi

Çoğu Batılı, İslam dininin dünyadaki insanların bilincine çıkmasını sağlayan, İran'daki İslam devrimine kadar onun hakkında çok bir şey bilmiyordu. İlginçtir, çağımızda Batı'nın İslam'la karşılaşması Müslüman toplumun ancak %15'ini oluşturan İslam'ın Şii azınlığının eylemleriyle başladı. 1980'ler boyunca Batılı ülkelerin İslam hakkında başlıca deneyimi, Ayetullah Humeyni'nin radikal İslami köktenciliği idi. ¹²⁶

Ne gariptir ki, yan yana gelmesi hiç mümkün olmayan İslam ile terör kavramları, günümüz dünyasında çok kolaylıkla birlikte kullanılmaktadır. Gerek tanım, gerekse uygulama açısından İslam literatüründe 'terör' kavramının birebir karşılığı yoktur. Aslında sadece bu durum dahi terörün İslam'dan ne kadar uzak olduğunun göstergesidir. ¹²⁷

Dünya genelinde terörün en yaygın olduğu bölgeler arasında çoğunluğunu İslam ülkelerinin oluşturduğu Ortadoğu bulunmaktadır. Bugün İslam coğrafyasında

¹²⁴ Karlsson, 170-173.

¹²⁵ Taslaman, Kapitan, s. 47-50.

¹²⁶ Esposito, s. 54.

¹²⁷ Sırım, s. 106

ortaya çıkmış devletlerin hemen hemen tamamının terörle başı derttedir. Pek çok İslam ülkesinde din adına ortaya çıkan guruplar ve hareketler mevcuttur. Büyük veya küçük çaplı bu guruplar, tamamen kişisel veya genel taktik hatalarından dolayı kendilerine zarar verdikleri gibi, adını kullandıkları İslam'a ve Müslüman kimliğine de çok büyük zararlar vermektedirler.¹²⁸ İşte bu yanlış uygulamalardan biri de cihad adı altında yapılan terör saldırılarıdır. Bu noktada meşru savaş ile batılıların kutsal savaş olarak ifade ettikleri ve İslam'daki cihad anlayışını hiçbir şekilde yansıtmayan yaklaşım arasındaki ayrımı yapmak gerekir. Meşru savaş bir toplumun saldırı ve zorbalığa karşı kendini savunma hakkını gösterir ve tabiatı gereği savunmaya yöneliktir. Buna karşılık "kutsal savaş" diğer herkesi ya zor kullanarak, ya silahlı mücadele ile ya toprağını genişleterek ya da başka bir yolla kendi dinine döndürmeyi gerektirir. İlk anlamında cihad, adaleti, özgürlüğü ve düzeni korumanın bir zorunluluğu olarak görülebilir. Bu bakımdan cihat, ister Müslümanlar isterse gayri Müslimler tarafından gelsin, zorbalığa karşı güç kullanımını kurallara bağlayan katı şartlar koşmayı amaçlar. Temel ilke saldırıya karşı savaştır ki, bu "size savaş açanlarla Allah yolunda çarpışın. Fakat haksız saldırıda bulunmayın. Çünkü Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez"¹²⁹ şeklinde ifade edilmiştir.¹³⁰

Üsame bin Ladin, terör eylemlerini Şubat 1998'de radikal İslamcı guruplardan dört liderle birlikte başlatmıştır. Eylemlerini meşrulaştırmak için sığındığı fetvada: "Allahın mesajı uyarınca bütün Müslümanlara şu fetvayı çıkarıyoruz: Amerikalıları ve müttefiklerini siviller ve askerler olarak öldürmek, Kudüs'teki el-Aksa Camisini ve Mekke'deki kutsal Camiyi ellerinden kurtarmak ve ordularını İslam toprağından atmak hedefine ulaşmak üzere, her bir Müslüman için, mümkün olan her ülkede yapması gereken bireysel bir görevdir. Bu her şeyin hâkimi Allah'ın kelimıyla uyuşmaktadır" diyerek terör saldırılarını Kur'an ile gerekçelendirmiş oluyordu. Bu fetva, hem sivilleri hem de askerleri mümkün olan her ülkede öldürmeye çağırıldığı için savunmacı bir cihad doktriniyle

¹²⁸ Sırım, s. 108-109.

¹²⁹ Bakara, 2/190.

¹³⁰ İbrahim Kalın, "İslam ve Barış: Temel Kaynaklara Bir Bakış," ed. Mümtaz'er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s.275, 276.

meşrulaştırılmaz. Ladin'in ne bir dinsel eğitimi vardır, ne de bu konuda bir otoritedir. Ama onun bu durumu, bazı insanların dinsel mesajlardan etkilendiğini bildiği için, şiddet eylemlerini meşrulaştırmak üzere fetvalar çıkartmasını hiçbir şekilde engellememiştir.¹³¹

Cihad'ın gerçek içeriği konusunda bugün süregelen tartışmalarla ilgili olarak birincisi modern, ikincisi fundamentalist olmak üzere iki ekolden söz edilebilir. Modern yorumcular, Müslüman olan ve olmayan devletler arasındaki ilişkilerin temelde barışçı bir karaktere sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Fundamentalistler ise, bu türden yorumların Müslümanları gerçek cihad yolundan çıkarmak ve onların mücadele isteğini azaltmak için komplodan ibaret olduğunu ileri sürerler.¹³²

Cihad kapsamı içinde her zaman güç kullanılması doğru bir yöntem olamaz. Bedir harbine kadar savaşa izin verilmemiş olması bunun en güzel örneğidir. İkinci Akabe Biatında “Ey Allahın Resülü! Seni hak din ve kitapla gönderen Allah'a yemin ederim ki, eğer sen istersen yarın Mina halkını kılıçtan geçiririz” diyen Abbas b. Ubade'ye Peygamberimizin “Biz bununla emrolunmadık; siz şimdi eşyalarınızın yanına dönünüz” buyurması, her baskı, hakaret ve işkenceye karşı güç kullanarak cevap verilemeyeceğinin ortaya koyulmasıdır. Fetih suresinde ortaya koyulan “Eğer orada kendilerini tanımadığınız için tepeleyeceğiniz ve bilmeyerek tepelemenizden dolayı zor durumda kalacağınız mümin erkekler ve mümin kadınlar olmasaydı, Allah ellerinizden birbirinizi çekmez ve savaşmanıza engel olmazdı”¹³³ ayetine mutabık olarak iki sene aktif bir sabırla beklendikten sonra Mekke kan dökülmeden fethedilmiştir.

1.3.6. Cihadın Gayesi

Kur'ân-ı Kerîm'de Tevbe suresi'nin 6. ayetinden, farklı dinden olmanın savaş sebebi olmadığı açık bir biçimde anlaşılmaktadır. İslam nezdinde şirk en büyük

¹³¹ Karlsson, s. 174.

¹³² Karlsson, s. 174.

¹³³ Fetih, 48/25.

haksızlık¹³⁴ ve affi olmayan en büyük günah kabul edildiği halde bir Müslüman'dan himaye isteyen müşrik'e bunun sağlanması ve Müslüman olmaması halinde kendisini güven içinde hissedeceği bir yere ulaştırılması istenmektedir. Üstelik ayetin öncesi ve sonrasında, bu talebin savaş halinde iken bile gelmiş olsa hükmün bu olduğu anlaşılmaktadır. Yine Mümtahine suresinin 8. ve 9. ayetlerinde açık bir biçimde, dini sebebiyle Müslümanlarla savaşmayan gayr-ı Müslimlerle iyi ilişkiler içinde bulunmanın yasaklanmadığı açıklanmaktadır.¹³⁵

Cihâd'ın bir din savaşı olmadığı ve insanların farklı inançlardan olmasının savaş sebebi ya da öldürülmeleri için bir gerekçe olamayacağı en tipik örneklerinden birisi de şudur: Hz. Peygamber Bedir'de müşrikler saldırıya başlayacağı anda arkadaşlarını uyararak, saldırı halindeki müşrikler içinde kendi istekleri dışında çevresindekilerin baskısıyla savaşmaya gelenler olduğunu, içlerinde kendilerine iyiliği dokunanların bulunduğunu söyleyerek, mümkün olduğu ölçüde bunların korunması yönünde askerlerine talimat vermiştir.¹³⁶ Eğer şirk koşmak bir öldürme sebebi olsaydı, Hz. Peygamber imkân eline geçmişken elbette bunu yapardı. Keza esirlere iyi muamele edilmesi emri de¹³⁷ bu tezi güçlendirmektedir. Ayrıca zimmî hukuku cihadın bir din savaşı olmadığını göstermeye kâfidir. Eğer onlar dinlerinden dönünceye kadar savaş yani cihad söz konusu olsaydı İslam toplumunda gayr-ı Müslimler barınabilir miydi?¹³⁸

Esasen İslam, insanların kalplerini kazanmak için harp yolunu kullanmaz. Dini yaymak için harp anlamında cihad yapılmaz.¹³⁹ Dolayısıyla insanların zorla dininin değiştirilmesi İslam dininde kesinlikle yoktur.¹⁴⁰ Zaten İslam dini de baskı ve zorlamayla gerçekleşecek olan bir kabul ve imanı geçersiz sayar. O halde, kin ve

¹³⁴ Lokman, 31/13.

¹³⁵ Saffet Köse, "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2007, s. 51.

¹³⁶ İbn Hişâm, s. 550.

¹³⁷ İnsan, 76/ 8-9.

¹³⁸ Köse, s. 51.

¹³⁹ Esposito, s. 64.

¹⁴⁰ Bakara, 2/56.

nefrete yol açan savaşı bir tebliğ vasıtası olarak düşünmek mümkün değildir.¹⁴¹ Şu halde, İslam dininde inanmak veya inanmamak bir hak ve özgürlüktür.¹⁴²

Cihad kavramının karşılığı İngilizcede 'holy war' (kutsal savaş) değil struggle (çaba/gayret)'dir.¹⁴³ Cihad'ı diğer dinlerin kutsal savaşları ile karıştırmamak gerekir. Çünkü cihad onlardan fazlasıyla farklı bir çabanın adıdır. Batı dünyasında cihad, savaş ile aynı anlamda değerlendirilmektedir.¹⁴⁴ Elbette ki, Cihadın farklı anlamlarda kullanılmasına, İslam Düşmanı ve bazı Şarkiyatçı yazarların yanı sıra, bir kısım İslam düşünürleri de sebep olmuştur. Aslında bazı İslam düşünürlerinin kendi devirlerinde günün şartları ve ihtiyaçları noktasında söylemiş oldukları ifadeler günümüzde birazda politize edilerek radikal ve savaş endeksli bir cihad anlayışı olarak ortaya koyulmuştur.

Cihad bir milletin veya bir devletin tekelinde değildir. Müslümanların tamamına aittir, sınır tanımaz simgesel bir alandır. Ancak cihad; çoğu zaman yapılan işe meşruiyet referansı olarak kullanılmıştır.¹⁴⁵ Türkiye gibi bağımsızlığını kaybetmemiş halkı Müslüman olan ülkelerde genellikle cihad anlayışı, dil ile tebliğ, entelektüel anlamda kalem ile eğitim-öğretim gibi anlamlarda yorumlanmıştır. Ancak Mısır, Pakistan gibi, II. Dünya savaşına kadar sömürge olarak kalmış halkı Müslüman olan ülkelerde ise cihad anlayışı doğal olarak savaş ve silahlı mücadele şeklinde gelişmiştir. Bununla bağlantılı olarak milliyetçilik akımlarının güçlenmesi, sömürgecilik karşıtlığının yaygınlaşmasıyla ve bu iki anlayışın doğrudan dini yorum ile yoğrulmasının tabii bir sonucu olarak ortaya bu manzara çıkmıştır.¹⁴⁶

İslam'ı hasım bir dünyaya karşı savaşa hazır bir durumda bekliyor olarak görmek hatadır.¹⁴⁷ İslam tarihinde politik olarak iki hasım cephenin birbirine cihad ilan etmesi ve bunun için fetva çıkarmasına da sıkça şahit olmaktayız. Bu durum tamamen, ideolojiye cihad kılıfı giydirmektir. Bu durum cihadın bir gayesi değil,

¹⁴¹ Ahmet Özel, "Cihad," Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s.527.

¹⁴² Mehmet Bayrakdar, *İslamda Düşünce Özgürlüğü*, Ankara, Türk Demokrasi Yayınları, 1995, s.54.

¹⁴³ Karlsson, s.165.

¹⁴⁴ Montgomery Watt, *İslami Hareketler Ve Modernlik*, çev. Turan Koç, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997, s.147.

¹⁴⁵ Oliver Roy, *Siyasal İslamın İflası*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, Metis Yayınları, 1995, s. 203.

¹⁴⁶ Salur, s. 217.

¹⁴⁷ Watt, s. 153.

onun suiistimal edilmesidir. Seyyid Kutub, cihadın gayesini şu üç hürriyeti temin olarak görür.1.Tebliğ hürriyeti, 2.İnanç hürriyeti, 3.İslam'ı yaşama hürriyeti. Yani İslam hür bir ortamda tebliğ edilebilmeli, bu dine girmek isteyenlere engel olunmamalı ve bu dini yaşamak isteyen her fert serbestçe yaşayabilmeli, kimse dininden dolayı fitneye düşürülmemeli ve ezaya maruz kalmamalıdır.¹⁴⁸

Şu halde cihad şartlar oluştuğunda gerektiğinde savaş şeklinde, gerektiğinde kültürel, ekonomik, politik ve bilimsel mücadele şeklinde, gerektiğinde insanın kendi terbiyesi için, gerektiğinde dinin emir ve yasaklarına riayet etmek şeklinde kendini ortaya çıkarabilmektedir. Ancak bütün bu mücadeleyi tamamen “fi sebilillah ve i’layı kelimetullah” için yapmak şartı her zaman geçerlidir.¹⁴⁹

1.4. Dinin ve Terörün Retorik Olarak Kullanılması

Dinin bir retorik olarak kullanılması asrımıza özgü bir durum değildir. Asr-ı saadette bile bunun kullanıldığını görmekteyiz. Ka’b b. Malik herhangi bir mazereti olmadığı halde Tebuk seferine katılamamış ve ceza olarak da geçici olarak toplumdan tecride maruz kalmıştı. Hz. Peygamber Ka’b’ın durumunu açıklığa kavuşturacak vahyin gelişini beklemeye koyulmuş ve bunu da kendisine bildirmişti. Vahyin gelişini bekleyen toplum Ka’b ile selamı dahi kesmişti. Onun bu durumunu fırsat bilen Gassan Emiri, Ka’b’ı İslam devletinin aleyhine kullanmak için ona şöyle bir mektup göndermiştir: “Aldığımız habere göre arkadaşınız size uygunsuz davranarak eziyet etmektedir. Allah sizi horlanacağınız ve hukukunuzun zayi olacağı bir yerde bırakmasın. Bize sığının size ikram ederiz.” Dikkat edilirse Müslüman olmayan bir toplumun lideri ‘Allah’ diğer bir ifadeyle ‘dini argümanları kullanarak Ka’b’ı saflarına çekmeye çalışmaktadır. Günümüze ışık tutması açısından olayın bu yanı son derece çarpıcıdır. Medine çarşısında dolaşırken eline tutuşturulan mektubu okuyunca Ka’b, “Bu da bir başka imtihan vesilesi diyerek onu fırına atmıştı. Zamanı ve dönemi ne olursa olsun, böyle bir erdemlik her bireyin şiarı olmalıdır.”¹⁵⁰

¹⁴⁸ Eren, s. 59.

¹⁴⁹ Salur, s. 219.

¹⁵⁰ Ağırman, s. 48.

Din, kişilerin dünya kurma çabasında stratejik bir rol oynamaktadır.¹⁵¹ İslam dini özellikle cihat söylemi nedeniyle batının oldukça endişe ettiği dünsel terör kaynaklarından birisi olarak görülmektedir. Ancak farklı din ve inanç mensuplarına atfedilen terör eylemlerinin gerekçe ve amaç yönleriyle ele alınması, din terörü nitelemesinin kullanılmasının çok da kolay olmadığını gösterecektir.¹⁵²

Terör retorik olarak kullanılırken terör adına iki temel amaç gerçekleştirilmek istenmiştir. Birincisi; İslam medeniyetini, Batıyı alt etmeye çalışan düşman bir rakip gibi gösterip, İslâm ve Müslümanları kötülemek. İkincisi; kendi içinde oluşturmaya çalıştığı birliğin, alternatif güç yaratarak daha sağlam bir şekilde kenetlenmesini sağlamak. Bu noktada özellikle İslam ve Müslümanlar üzerinde yoğun bir yıpratma politikasının olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından ortaya konan tutumlarda bunu çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu işin faturası olayların tamamen dışında olan Müslüman vatandaşlara ve devletlere kesildi. ABD hem ülkesinde yaşayan hem de dünyanın diğer bölgelerinde bulunan Müslümanları psikolojik anlamda sindirime politikalarına ciddi anlamda hız vererek Müslüman=terörist, İslâm= insanları terörize eden din, anlayışını yerleştirmeye büyük ölçüde muvaffak oldu ve hatta yerli destekçileri bile ortaya çıktı.¹⁵³

Dünyada meydana gelen terör olayları ile ilgili olarak Batının, İslam'ı ve Müslümanları sorumlu tutma gayretleri, İslam'a ve Müslümanlara karşı beslenen önyargılarının dışa vurumu şeklinde kendini göstermiştir. Dünyanın birçok yerinde terör olaylarına rastlamak mümkündür ve terörün küresel bir boyut kazandığı yadsınamaz bir gerçektir. Bugün Rusya, İspanya, İrlanda, Fransa, Hollanda, Belçika gibi birçok ülkede terör olayları yaşanmaktadır. Buralarda yaşanan terör olayları ekonomik, siyasi, sosyal, ideolojik ve hatta dini motifler taşımaktadır. Durum böyle iken küresel terör ile Müslümanların özdeşleştirilmesi manidardır. Terörü kim yaparsa yapsın terördür ve dini, milliyeti çok önemli değildir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, İnsan Yayınları, 1993, s. 58.

¹⁵² Hakan Olgun, "Protestan Teolojide Şiddet Güdülleri Ve İslam Terörü Algısı," *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004, s. 115.

¹⁵³ Kemalettin Taş, Hakan Olgun, "Üniversite Gençliğinin İslam ve Terör İlişisini Algılayışı," *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004, s. 250.

¹⁵⁴ Taş, s. 251.

Her ne kadar İslam terör ve şiddet olaylarını onaylamasa da bu, Müslümanlardan şiddet yanlısı çıkmaz anlamına gelmemektedir. Çünkü dinin teolojik manada emrettiğiyle dindarın onu sosyal hayatta yaşaması, anlaması ve anlamlandırması farklı olabilmektedir. Son zamanlarda İslam adına yapılan eylemlerin bütün Müslüman toplulukların bir dışı vurumu olmadığı, bireysel anlayış ve uygulama farklılığından kaynaklandığı, Batı bilim insanları tarafından da ifade edilmektedir.¹⁵⁵ Dindar kimselerde meydana gelen radikal temayüller İslam'dan değil İslam'ın yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.¹⁵⁶

İslam tarihinde dini yanlış anlamlandırmanın en çarpıcı örneğini Hariciler'de bulmak mümkündür. Çünkü bu insanlar Kurandan kendilerine delil aldıkları ayetleri anlayamadıkları gibi yanlış da yorumlamışlar ve bu yanlış yorumlarıyla eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır.¹⁵⁷ Haricilerin kültürel yapıları, yetişme yöntemleri, sosyal durumları ve yaşadıkları yerler onların olaylara dar açıdan bakan bir zihniyete sahip olmalarında önemli bir etken olmuştur.¹⁵⁸ Ancak onlar kendilerini “eş-şurat,” yani “canlarını Allah yolunda satanlar” olarak tanımlamışlardır. Bu adlandırma onların ilk anarşist ve bozguncu guruplardan sayılmasına engel olamamıştır.¹⁵⁹

İster hariciler, isterse de günümüzdeki terör uygulayıcıları olsun her ne kadar yaptıklarını kutsallaştırsalar da, onların dini ve dinin hükümlerini yanlış anladıkları ortadadır. Bu yanlış anlamalar masum bir anlayış değil, son derece tehlikeli ve zararları olan bir anlayıştır. Bunu ortadan kaldırmanın yolu ise doğru ve yeterli bir din eğitiminden geçmektedir.¹⁶⁰

Pek çok İslâm ülkesinde din adına ortaya çıkan gruplar ve hareketler mevcuttur. Büyük veya küçük çaplı bu gruplar tamamen kişisel veya genel taktik

¹⁵⁵ Roy, *Küreselleşen İslam*, çev. Haldun Bayrı, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s. 21.

¹⁵⁶ Hasan Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2003, s. 49.

¹⁵⁷ M. Saffet Sarıkaya, *İslam Düşümce Tarihinde Mezhepler*, Isparta, 2001, s. 100.

¹⁵⁸ Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992, s. 245, 246.

¹⁵⁹ Taha Akyol, *Hariciler ve Hizbullah İslam Topluluklarında Terörün Kökleri*, İstanbul, 2000, s. 90.

¹⁶⁰ Ali Albayrak, “Terör-Din İlişkisizliği Üzerine,” *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004, s. 299-300.

hatalarından dolayı kendilerine zarar verdikleri gibi, adını kullandıkları İslam'a ve Müslüman kimliğine de çok büyük zararlar vermektedirler. Kendilerince haklı ve doğru gördükleri fikirler doğrultusunda İslam'ın temel özellikleriyle uyuşmayan uygulamalar yapabilmektedirler. Hal böyle olunca çok az bir kitlenin hatasından çoğunluk sıkıntıya düşmekte, İslam adına yapılan hataların en azından psikolojik ağırlığını İslam'ın özünü kavramış nice insanlar çekmektedir.¹⁶¹

Terör aynı zamanda çağdaş sömürgeci güçlerin geri kalmış ülkelere karşı kullandıkları demir sopalardan biridir. Bu yüzden terör örgütlerinin çoğu söz konusu güçlerin maşası durumundadırlar. Ancak bu örgütlerin kitlesel tabanını oluşturanlar bunun farkında değillerdir. Onlar genellikle önlerine konulan ve çoğu zamanda kutsal olarak gösterilen gayelere hizmet ettiklerine inanırlar.¹⁶²

Aslında bütün dünya dinleri, mensuplarına barışı öğütlemektedirler. Bununla birlikte dinsel inanç ve sembollerin kolayca kendi mecrasından çıkartılıp demokratik yöntemleri yaralayacak şekilde siyasal amaçlı kullanılması da mümkündür. Çünkü özellikle inanan insanın doğasında kutsala boyun eğmek vardır. İşte bu özellik eğitim düzeyi düşük ve dinsel konularda sadece yüzeysel bilgi sahibi olanların kolayca "kutsal" amaçlı şiddete yönlendirilmesine neden olabilir. Çünkü inanan insan kendisine tanrısal bir görev olarak indirilen misyonu İsrail başbakanı İzak Rabin'i öldüren Yigal Amir örneğinde olduğu gibi büyük bir sorumlulukla yerine getirme psikolojisine sahiptir.¹⁶³

Aşırı fanatik genç Musevi Amir İzak Rabin'i öldürdükten sonra polise verdiği "Tanrıdan aldığım emir doğrultusunda hareket ettim" şeklindeki ifadesinde, aslında benzer güdüyle şiddete başvuran tüm bağnaz, aşırı ve katı dincilerin psikolojisini dile getiriyordu. Böylesine çarpık, fanatik ve kutsalı kendi amaçları doğrultusunda yorumlayan aşırılara, Museviliğe ilaveten ne yazık ki İslam, Hıristiyan, Hindu, Şinto, Sih ve Budist dinlerine mensup olanlar arasında da rastlanıyor. Çünkü suiistimal edilerek kullanılan kutsal retorik böyle tiplere bu dünyada olmasa bile öbür dünyada mutluluklar vaat ediyor. Kısacası dini inanç ve

¹⁶¹ Sırım, s. 109.

¹⁶² Sırım, s. 109.

¹⁶³ Küçükcan, s.146.

semboller mecrasından çıkarılarak, bazı insanlar kutsal bir amaç uğruna güdülenerek şahsi ve siyasi amaçlar uğruna kullanılabilir. ¹⁶⁴

Lübnan'daki İran destekli Hizbullah'ın adı bile dinin siyasal amaçlı şiddete nasıl kanalize edildiğini göstermektedir. Hizbullah, Tanrının partisi anlamına gelir. Şii İslamî söylemde artık yeryüzünde tanrısal bir parti vardı ve bu parti mensuplarının görevi, dünya düzenini İran-İslam devrimine benzer şekilde dönüşüme uğratmaktı. Bu nedenle 1996 yılında Hizbullah lideri Fadlallah'ın şiddeti, "savunma" maskesi ile meşrulaştırılması esnasında kullandığı cihat kavramı, önemli bir dinsel öge olarak saldırganların zihinlerine işleniyordu. ¹⁶⁵

Sonuç olarak, hem din hem de terör retorik olarak kullanılabilir ve siyasal amaçlar doğrultusunda suiistimal edilerek anarşi ve terörün bahanesi haline getirilebilir. Kısacası bazen suni olarak oluşturulan bazen de kasti olarak inşa edilen terör hadiseleri, mesnetsizce umuma teşmil edilerek masum insanlar yargılanmaktadır. Bununla beraber din de mobilize edici bir unsur olarak şahsi ve dünyevi çıkarlar doğrultusunda uhrevi bir algı oluşturarak, cihat ambalajıyla takdim edilerek kullanılmak istenmektedir.

1.5. Terör Teorileri

Terör teorilerini kapitalist sistem içi ve kapitalist sistem dışı şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Sistem dışı yaklaşım, kapitalist toplum ve devlet modelini eleştiren bir değerlendirme biçimi olarak, Marksist, dini ya bir başka biçimde kendini kuran alternatif model tercihlerini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, terörizmi Batının çıkarları ve bu çıkarlar üzerine kurduğu siyasi ve ekonomik politikalarla açıklamaya çalışır. Sistem içi yaklaşım ise, kapitalist toplum ve devlet modelini öne çıkaran bir değerlendirme tarzı olup, Marksist ya da dini alternatif model tercihlerini daima tehdit olarak algılayan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Soğuk savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nin özgür dünya karşısında tehdit olarak sunulması ve terörün

¹⁶⁴ Küçükcan, s.147.

¹⁶⁵ Küçükcan, s.150.

sosyalist model ihraç etme çabalarıyla özdeş hale getirilmesi bu yaklaşımın tipik örneğini oluşturur.¹⁶⁶

İşte geçmişteki bu Sovyet merkezli terör ağı, bugün genellikle Batı emperyalizmine ve Amerikan hâkimiyetine savaş açmış terör faaliyetleri küresel bir tehdit olarak Müslüman köktencilerle ilişkilendirilmektedir. Başta el-Kaide olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren köktenci hareketler, batılı demokrasilere savaş açma ve coğrafi sınırlar ötesinde örgütlenme gibi ortak özelliklerle, geçmişte komünizm olan tehlikeyle yer değiştirmiş görünmektedir.¹⁶⁷

1.5.1. Bir Denetim ve Propaganda Aracı Olarak Batı Terörü

Siyasi bir retorik olarak kullanılan din, siyasi amaçları gerçekleştirebilmek için kendi mecrasından çıkarılarak terör ve anarşinin bir sebebi olarak sunulduğu gibi aynı durum terör içinde kullanılabilir. Yani terör bahane edilerek dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda dizayn etmek isteyen bazı çevreler terörü bir sopa olarak kullanabilmekte ve bu durumun sonucunda siyasi çıkarlar uğrunda bir devlet terörü oluşturularak büyük bir çıkmaza girilebilmektedir. Ortaya çıkan bu fasit dairede yanlışlar birbirini kovalamaktadır. Batı tarafından geliştirilen terör politikaları demokrasi ve özgürlüğü getirmemektedir. Uzun yıllar Orta Doğu'da örneğini gördüğümüz bu durum, devletler çapındaki terör saldırılarında asimetrik bir savaşa maruz kalan Filistin gibi ülkelerin yine Batıya terör olarak cevap vermesi şeklinde uzun yıllar devam edeceğe benzemektedir.

Bu durum Batılı bilim adamları tarafından sistem dışı yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Sistem dışı yaklaşımın tipik temsilcilerinden ikisi Edward S. Herman ve Gerry O'Sullivan'dır. İdeolojik propaganda, kültür endüstrisi ve denetim aracı olarak terörizm kavramsallaştırmasıyla öne çıkmaktadırlar. Onlara göre terör, bir denetim ve propaganda aracı olarak Batı tarafından kullanılmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Çiğdem Erdem, *Terör ve Terörizm Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E. , Ankara, 2001, s. 15.

¹⁶⁷ Aydınalp, s. 86.

¹⁶⁸ Noam Chomsky, Edward S. Herman, Gerry O'Sullivan, Alexander George, *Terörizm Efsanesi*, çev. Şener Bahadır Sina, Ankara, Ayraç Yayınları, 1999, s. 50.

Hukuk ve özgürlük söylemleriyle terörizm karşıtı pozisyonunu meşrulaştıran Batı, buna karşın uluslararası sistemde oynadığı rollerle üstlendiği teröre karşı olma misyonunu ihlal etmektedir. İsrail'in rehberliği ve gözetimi altında, Hıristiyan Falanjistler tarafından Sabra ve Şatilla kamplarında 3500 civarında Filistinlinin katledilmesi olayı bunun örneklerindedir. Herman ve O'Sullivan'a göre, Batı ve destekçileri "adalet" ve "özgürlük" kavramlarıyla birlikte "uluslararası terörizm" "misilleme", "karşı terör" gibi kavramlara yükledikleri anlamlarla bir "terör anlam bilimi" meydana getirmişlerdir. Bu bilimsel düzenleme, Batının sorumlu olduğu "birincil terörizmi" bu terörizmin kurbanlarına ve daha küçük teröristlere yükleme ihtiyacını karşılayan bir bilgi üretme sürecini ifade etmektedir.¹⁶⁹

Terör anlam biliminin özü "suçsuz sivillere" yönelik saldırılar olarak sunulurken, oluşturulan terör terminolojisi, daima adına yakışır teröristler için kullanılmaktadır. Terörizmin, terör anlam bilimi tarafından oluşturulan jargon etrafında bir kültür ve endüstri haline getirildiği tezini işleyen Batı, terör konusunda belli bir bilgilendirme ve özel bir bakış açısı sunan bilgi, çözümleme ve fikirler üretmekte; bunları işlemekte ve dağıtılmak üzere paketleyerek piyasaya sürmektedir. Bu endüstri içinde siyasetçiler, özellikle silah ve savunma sanayi tarafından desteklenen özel ve resmi düşünce kuruluşları, medya, bilim dünyası ve karşı terör yapılanmaları terör anlam biliminin çıktısı ve sonuçlarını, entellektüel fazilet ve popüler üstünlükler halinde markalaştırmaktadırlar. Bu tarz popüler üstünlüklerle oluşturulan kültür ve terörizm endüstrisi terörle ilgili olay, olgu ve süreçleri anlama ve çözümleme yerine, bir propaganda aracı haline getirmektedir.¹⁷⁰

Bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri de Alexander George'dur. George, Batının terörle ilgili tartışmaların çerçevesini değiştirdiğini ve her sonucu kendi görüşlerini destekleyecek şekilde yorumladığını ileri sürmektedir. Batı bunu, George'un "terörizm bilimi" dediği "nesnellik" ve "bağımsızlık" gibi ifadelerle dile getirdiği bilimsel araştırmalar ve çözümler yoluyla yapmaktadır. Böylelikle terör ve şiddet eylemlerindeki sorumluluk kökeninden koparılarak zemin kaydırma

¹⁶⁹ Herman, s. 70.

¹⁷⁰ Herman, s. 74.

amacına hizmet edilmektedir. İşte bu zemin kaydırma, terör ve şiddetin sorumluluğuna eğilmeyen değerlendirmeler, aşırı yanlılığın açık göstergesidir.¹⁷¹

Noam Chomsky ise “Amerikan müdahaleciliği” üzerinde durmakta ve özellikle devlet terörizmine dikkat çekmektedir. Amerika’nın küresel bir vizyonu gerçekleştirebilecek konuma geldiğini fark edince bu vizyonun içini kendi menfaatleri doğrultusunda doldurduğunu ve kendini dünyayı şekillendirme misyonu ile görevlendirdiğini ifade etmektedir.¹⁷²

Chomsky, Amerikan siyaset yapıcılarının bakış açısına göre, “eğer terör bize karşı yapılıyorsa terördür, başkasına yapıldığında “insani müdahale” şeklinde anlaşılmaktadır” diyerek terörün kullanımı ve algılanışındaki sübjektivizme dikkat çekmektedir. Amerika’nın dünya hâkimiyetini sürdürme politikası, hedef ve düşman algılamalarını sürekli değiştirmektedir. Örneğin 1998 de Arnavutluk Kurtuluş ordusunu resmen “terörist” ilan eden Amerika, İngiltere ile birlikte Sırbistan’a saldırma kararı aldığı anda Arnavutluk kurtuluş ordusunu “özgürlük savaşçılarına” dönüştürmüştür. O zamana kadar müttefik olan Makedonyalılar ise birden “terörist”, “dini fanatik” ve katil olarak tanımlanmışlardır.¹⁷³

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ise, dini köktencilik ve teröre karşı Bin Ladin ve el-Kaide ile bayraklaşan bir savaş başlatılmıştır. ABD bugün savaş başlattığı dini fanatiklere, Afganistan’ı işgal eden Rusya’ya karşı CIA aracılığıyla Pakistan istihbaratı üzerinden askeri ve mali destek vermiştir. Kısası CIA harekete geçirebileceği en fanatik ve zalim savaşçıları tercih etmiştir.¹⁷⁴

1.5.2. Din ve Siyasal Terör İlişkisi

Şiddet ve terörün her türlü köküdür; hiçbir şekilde hoş karşılanamaz. Ancak dini bilmeyen cahil dindar insanın içine yuvarlandığı şiddet ve terör batağı ise en kötü olanıdır; çünkü bu batağa saplanan insanlar, eylemlerini Allah için

¹⁷¹ George, s. 105-106.

¹⁷² Chomsky, s. 130.

¹⁷³ Noam Chomsky, *11 Eylül*, çev. Dost Körpe, İstanbul, Om Yayınları, 2002, s. 75.

¹⁷⁴ Noam Chomsky, *11 Eylül ve Sonrası*, çev. Ali Kerem, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2002, s. 15-16.

yaptıklarına inanırlar. Bu durum, işlenen cinayetin meşru olup olmaması sürecinin baştan engellenmesi anlamına gelmektedir.¹⁷⁵

Geride bıraktığımız yüzyılın son çeyreğinde şiddet olayları yükselen bir eğilim göstermiştir. Siyasal şiddetin doruğa çıktığı geçen yüzyılda zaman zaman dini öğretilerden esinlenen ya da en azından dini referanslarla yaptıklarını meşrulaştırmaya çalışan şiddet ve saldırganlık olaylarında artış olduğu gözlenmiştir.

Etnik ulusçuluk fanatizminde olduğu gibi dinsel fanatizmde de şiddet, meşru bir yöntem ve hatta kutsal bir görev olarak algılanmaya başlandı. İzak Rabin'in hayatına son veren fanatik işte böyle bir anlayışla hareket etmiş ve Filistin İsrail barışının mimarlarından birisi olan Rabbin'i Tanrıdan kendisine ilham edilen bir emir sonucu öldürdüğünü söylemişti. Aslında bu tam anlamıyla bir "kutsal terördü" ve din, şiddeti meşrulaştırmak için kullanılan güçlü bir aygıttı.¹⁷⁶

Tarihte İslamcılık kisvesi altında, aslında siyasal amaçlı fakat din güdülü şiddet olaylarının varlığına şahit olmaktayız. Örneğin, 1979 İran devrimi, dinin siyasal ve kamusal alana sıçramasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihe kadar din, siyasal amaçlı şiddet eylemlerinde pek fazla kullanılmadığı gibi, dini söylemler siyasal istekleri meşrulaştırmak için bugünkü kadar yaygın bir politik retoriğe düşmemiştir. Humeyni'nin iktidarı ele geçirdikten bir süre sonra, devrimi ihraç etmek için mücadele edeceği şeklindeki söylemleri belki de bugün küresel demokratik rejimleri tehdit eden din güdülü transnasyonel şiddet örgütlerinin temellerinden biri olmuştur.¹⁷⁷

Juergensmeyer'in yapmış olduğu detaylı alan çalışmaları da şiddetin kökenleri hakkında ciddi bilgiler vermektedir. Yapılan bu araştırmalardan şiddet eylemlerinin daha çok siyasal amaçlar doğrultusunda olduğu açıklanmaktadır. Şiddet eylemlerinin failleriyle yapıldığı görüşmelerde bir genç; aslında kendilerine karşı açılan savaşta kendilerini savunduklarını ve bütünüyle siyasal bir hareket içerisinde olduklarını dile getirmektedir.¹⁷⁸ Yine Filistin'deki bazı direniş guruplarının liderleri,

¹⁷⁵ Hasan Onat, "İslam Şiddet ve Terör," ed. Mümtazer Türköne, *İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s. 119.

¹⁷⁶ Küçükcan, s. 134.

¹⁷⁷ Küçükcan, s. 149.

¹⁷⁸ Küçükcan, s. 150.

İsrail'in işgal ettiği topraklardan çıkarılması için kendilerinin siyasi bir mücadele verdiklerini ifade etmektedir. Oysa Amerika ve müttefikleri kendi siyasetine karşı çıkan tepkileri siyasal değil dinsel olarak tanımlamaktadır. Bu şekilde dünya kamuoyunun olası itirazlarını engellemekte ve sınırları belli olmayan teolojik bir teröre karşı mücadele edildiği izlenimi verilmek istendiği görülmektedir.¹⁷⁹

Terörün aşkın bir nitelik kazanması, eylemcinin önündeki siyasi, ahlaki ve pratik sınırları yok ederken, dini referanslarla hareket eden eylemci için ayırım yapmaksızın şiddet kullanma, ahlaki açıdan kabul edilebilir olmanın ötesinde, amaca ulaşmada bir zorunluluk haline gelmektedir. Bu çerçevede, din ya da kültür eylemi meşrulaştıran, eylemciyi kutsayan çok kuvvetli bir mekanizma olarak belirmektedir.¹⁸⁰

Ayrıca siyasi nedenlerden kaynaklanan bu terörizm, sadece Orta Doğu'daki intihar bombacılarına hasredilemez. İsrail'deki Yahudi radikallerden, Japonya'daki Budist eylemcilere, Hindistan'daki radikal Hindu ve Sihlerden Amerika'daki Hıristiyan militanlara kadar dini terörün benzer motivasyonlara sahip olduğu görülmektedir. "Gush Emunim" ve Kach" hareketleri Yahudilikte, "Hıristiyan Kimliği" (Christian Identity) hareketi Protestan Hıristiyanlıkta, Yüce Gerçek (Aum Shrinkyo) hareketi Budist ve Hindu geleneklerinde şiddet ve teröre müracaat eden radikal hareketlerin örnekleri¹⁸¹ olmaktadır. Meir Kahane sempatizanı ve Kach üyesi Baruch Goldstein'in 28 Şubat 1994'de İbrahim Camiinde ibadet halindeki Filistinlilere ateş açarak 29 kişiyi öldürüp 150 civarında Filistinliyi yaralaması ve yine Yigal Amir'in 1995'de İsrail başbakanı İzak Rabin'i barış yanlısı ve esnek olmakla suçlayarak öldürmesi bunun örneklerindedir.¹⁸²

1.6. Terörün Çeşitleri

Terör, amaç, taktik, esaslar, taraflar, araçlar ve etkinlik sahası gibi kriterler açısından tasnife tabi tutulmuştur. Ancak sınıflandırmalar terör çeşitleri arasında mutlak bir farklılaşma olduğu anlamına gelmemekte, bilakis terör gibi karmaşık bir

¹⁷⁹ Olgun, s. 115-116.

¹⁸⁰ Olgun, s. 115-116.

¹⁸¹ Aydınalp, s. 68.

¹⁸² Aydınalp, s. 72.

yapıyı incelemede sadece teknik kolaylıklar sağlamaktadır. Zira terörün farklı türlerinin aslında bir birine geçmiş durumda olduğu hatırdta tutulmalıdır.¹⁸³

Terörizmi sınıflandırmak, terörizmin nedenlerini, ortaya konuş biçimini, etkilerini anlamak bakımından, ayrıca etkilerini azaltmak ve kontrol etmek yönünden yararlıdır. Ancak terörizmin değişik tanımlamaları yapıldığı gibi çok sayıda tasnife tabi tutulduğu görülmektedir. Bu husus da standart bir sınıflamanın yapılabilmesini güçleştirmektedir.¹⁸⁴

Genelde bu konuda çalışanlar siyasal olan ve olmayan terörizmden bahseder. Bununla birlikte şu şekilde bir tasnif de yapılmaktadır. 1) Eylemlerde kullanılan silah ve benzeri maddelere göre: Kimyasal, Biyolojik ve Nükleer Terör. 2) İdeolojilerin belirleyiciliğine göre: Marksist ve Faşist terör. 3) Etnik kökene ve inançlara göre: PKK, IRA, ETA gibi öne çıkan sınıflandırmalar vardır.¹⁸⁵ Bu bağlamda başlıca terör çeşitlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

1.6.1. Dinsel Güdülü Terör

Dinin doğrudan doğruya, terörizme kaynaklık etmediğini buraya kadarki çeşitli açıklamalarımız vasıtasıyla açıkça bilmekteyiz. Bu yüzden dinsel terör kavramını ve kavramsallaştırmasını doğru bulmadığımızı belirtelim. Ancak günlük konuşma dilinde ve akademik dilde yanlış da olsa yerleşmiş olan “dinsel terör” kavramını istemesek bile, bu olgunun anlaşılması yönünde kullanmak durumunda kalmaktayız. Çünkü bir terörist siyasi emelleri için dini kötüye kullanarak, işlediği cinayetini dini sebeplere bağlayabilmektedir. Kısacası din, çıkarlarına hizmet ettiği sürece her kesimin istismarına açıktır.¹⁸⁶

Terörizm olgusunun ortaya çıkmasına neden olan ideolojik temellerden biri de şüphesiz din unsurudur. Din olgusu tarihin her dönemindeki etkinliği ile kendini göstermektedir. Bu noktada dini kaynaklı terörü sadece İslam dinine mal etmek çok yanlıştır. Bu durum batılı ülkeler ve basını tarafından özellikle göz ardı edilmektedir.

¹⁸³ Aydınalp, s. 54.

¹⁸⁴ Muharrem Pakyel, *Gençlerin Teröre Yönlenmelerini Engellemek Amacıyla Eğitim Yoluyla Alınacak Önlemler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 39.

¹⁸⁵ Bekir Çınar, *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*, Ankara, Sam Yayınları, Ankara, 1997, s. 234.

¹⁸⁶ Salur, s. 89-90.

Ancak Balkanlar, Karabağ ve başka birçok yerde meydana gelen olaylara baktığımızda; Hıristiyan dini motivasyonu arkasına da sığınılmak suretiyle işlenen cinayetlerin terör açısından göz ardı edilemeyeceği görülecektir.¹⁸⁷ İslam dininin, radikal yorumlayan unsurlar tarafından yapılan eylemlerde bir motif olarak kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bu noktada Müslüman kimliğine sahip bir örgütün eylemini mutlaka bir sıfatla kullanmak gerekiyorsa "dini motifli terör" kavramıyla kullanmanın daha doğru olduğu söylenebilir.¹⁸⁸

Çoğu zaman dinler; bazı kişi, gurup, devlet ya da devletlerin çıkarlarını savunmada veya yeni çıkarlar elde etmede ortaya çıkan çatışmalara giydirilen, etnik, dinsel veya ulusal giysilerdir. Yani aslında din adına yapılıyor görünen ve sonuçta dine mal edilen bu savaşlar gerçekte din kisvesi altında yapılan ekonomik ve siyasal savaşlardır. Bunun en tipik örneği Haçlı Seferleridir. Bu seferlerin birden fazla amacı olmasına karşın kutsal yerler için yapılan bir din savaşı olarak sunulmuştur. Yani görünüm itibariyle dinler arası çatışmalardan doğan bir olaydır, ama bilindiği üzere gerçekte durum böyle değildir.¹⁸⁹

Ayrıca Mezhep farklılıklarından doğan ve farklı dinsel yorumlara sahip gurupların birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet hareketlerinin de tarihte örnekleri çoktur. Orta Çağda Engizisyon mahkemeleri, Türk Hizbullah'ının vahşet uygulamaları, Irak'taki ve İrlanda'daki ve Suriye'deki mezhep çatışmaları ve Harici katliamları bunlardan bazılarıdır.¹⁹⁰ Fransız ihtilalinde, hürriyet, kardeşlik, eşitlik adı altında yapılan katliamlar gibi Haricilerin de hüküm ancak Allah'ındır, diyerek zalimlerden beri olma adına Müslümanlara yapmadıkları zulüm kalmamıştır.¹⁹¹

1.6.2. Devlet Terörü

Yönetimini ellerinde bulunduranlar, etkinliklerini yitirmemek kaygısıyla, resmi kuruluş ve gruplar aracılığıyla şiddete başvurarak, karşıtlarını yok etmeyi ya da sindirmeyi amaçladığında devlet terörünün ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

¹⁸⁷ Ali Kuyaksil, "Türkiye'de Terör ve Terörün Kaynakları", *Polis Dergisi*, 2004, s. 40.

¹⁸⁸ Pakyel, s. 46.

¹⁸⁹ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş-Gri Propaganda*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003, s. 88.

¹⁹⁰ Ferhan Ercan, *Dinsel Şiddet*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, s. 59.

¹⁹¹ Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, İstanbul, Hisar Yayınevi, 1983, s. 73.

Devlet terörünün en önemli özelliği, muhalif kabul edilen halk kesiminin bir ayırım gözetmeden uygulanabilmesidir. Suçlu yahut sorumlu olmasalar dahi, öyle olduğuna inanılması, terör uygulanması için yeterlidir. Nitekim Nazi Almanya'sında Yahudiler bu şekilde hedef seçilmişlerdir. İnsan haklarına saygılı demokratik rejimlerde dahi devlet, zaman zaman zor kullanmak durumunda kalabilir. Bu tür rejimlerde, zora başvurma istisna olup, zora başvurma'nın amacı; toplumda huzursuzluk çıkarana karşı toplumu koruma yönündedir. Ancak terör bütün otoriter ve totaliter rejimlerin ortak özelliğidir.¹⁹²

Genel manada terörün hedefi, şahıslar ve halk yığınlarından çok onların üzerinde bir kurum olan devlettir. Ancak teröre hedef olmasının yanında, terörizm ve teröristler devleti devamlı olarak bir savaş çemberinin içerisine çekmeye çalışarak, devleti terörün içinde göstermek istemişlerdir. Bunun gerçekleşmesi demek, bizzat devletin terör yapması ve desteklemesi anlamına gelmektedir. Günümüze kadar hiç bir devlet bunu kabul etmemiş ve bundan kaynaklanan sorumluluğu üstlenmemiştir.¹⁹³

Diğer yandan her devlet milli menfaatleri doğrultusunda, komşu ülkeler öncelikli olmak üzere, gücü oranında diğer ülkelerdeki sosyo-ekonomik ve politik oluşumları etkisi altına almaya, iç dinamiklerinde meydana gelecek değişiklikleri kontrol etmeye çalışmaktadır. Uzaktan kumanda da denebilecek bu yöntem, "daha az masraf ve riskle daha çok fayda" parolası ışığında hemen hemen her devlet tarafından uygulanmaktadır.¹⁹⁴

Devletin en belirgin özelliklerinden biri, kuvvet kullanmanın kendi tekelinde olmasıdır. Ancak rejimler arasında zor kullanmanın nitelikleri, derecesi ve tipi bakımından büyük farklılıklar vardır. Nazi Almanya'sı ve Şah dönemi İran'ı bu uygulamaya örnek gösterilebilir.¹⁹⁵ Nazi Almanya'sında çoğu Yahudi olmak üzere 6 milyon ve Stalin döneminde SSCB'de 20 milyon civarında insanın teröre kurban verilmesi, devlet terörünün ne kadar yaygınlaşabildiğini göstermektedir. Daha yakın

¹⁹² Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya ilişkisi*, Ankara, Temüh Yayınları, 1999, s. 34.

¹⁹³ Pakyel, s. 41.

¹⁹⁴ Yavuz Toker, Sabri Dilmaç, *Psikolojik Harekât ve Propaganda*, Ankara, EGM Yayınları, 1992, s. 13.

¹⁹⁵ Pakyel, s. 41.

zamanlarda İran Devrimi esnasında yaşananlar, Afganistan’da Taliban Hareketi’nin yaptıkları ve Suriye’de rejime muhalif oldukları gerekçesiyle Hama şehrinin askerler tarafından kuşatılıp 20 Bin kişinin öldürülmesi ve bunun hala acımasızca devam etmesi devlet terörünün günümüze yansıyan önemli örnekleri sayılır.¹⁹⁶

1.6.3. Uluslararası Terör

Günümüzde uluslararası terörizm kavramının bildik anlamının çok ötesinde bir mahiyet kazandığı görülmektedir. Uluslararası terör olgusu, gerek kullandığı araçlar ve gerekse hedeflediği amaçları itibariyle geçmişe nazaran çok daha tehlikeli bir hal almıştır.¹⁹⁷ Dolayısıyla, giderek daha da uluslar arası bir hal alan ve hatta küreselleşen bir suç birimi olarak uluslararası terörizm, sınır tanımaksızın ve ayırt etmeksizin tüm dünya uluslarını tehdit eden bir hal almıştır.

Terör ve terörizm kavramlarının tanımı konusunda, bir uzlaşımın olmadığı, bu hususun da terörizm ile mücadeledeki en önemli sorunlardan biri olduğu belirtilmiştir. Bu noktada, araştırmacılar, politikacılar, bilim adamları ve kitle iletişim araçları terör ve terörizm tanımında olduğu gibi uluslararası terörizmin tanımı konusunda da bir fikir birliğine varamamışlardır. Bütün devletler uluslararası terörizme karşı olup, onu hukuk dışı ilan etmek istemektedirler. Ancak, uluslararası terörizmin ne olduğu konusunda görüşleri birbirinden ayrılmaktadır. Her devlet uluslararası terörizmin tanımını kendi siyasal değerlendirmesine göre, terörizm eylemleri sayılacak olan ve kendisini hedef alan eylemleri kapsayacak biçimde yapmak istemektedir. Bazı devletler ise ulusal hükümete üstünlük sağlamak için, var olan ya da olabilecek iç ve dış düşmanlarının olası eylemlerini uluslararası hukuka göre hukuk dışı saymakta ve bu eylemleri uluslararası terörizm eylemleri olarak tanımlamak istemektedirler. Devletlerin büyük çoğunluğu ise, herhangi bir biçimde egemenliklerini olumsuz yönde etkileyebilecek hukuk kurallarına dönüşebilecek tanımlardan dikkatle kaçınmaktadırlar.¹⁹⁸ Ancak, genel olarak yukarıda değindiğimiz iç terörün tersine bir devletin milli hudutları içinde cereyan eden ve başka memleketlerin ya da memleketlere mensup fertlerin menfaatlerini hedef alan

¹⁹⁶ Osman Metin Öztürk, *Suriye Üzerine Politik/Askeri Bir Değerlendirme: Türkiye-Suriye İlişkileri, Türkiye ve Orta Doğu*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997, s. 64–65.

¹⁹⁷ Gül, s. 28-29.

¹⁹⁸ Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya ilişkisi*, Ankara, Temüh Yayınları, 1999, s. 42.

organize bir şekilde yönetilen tedhiş hareketine uluslararası terörizm denilmektedir.¹⁹⁹

Birden fazla ülkenin, topraklarını veya vatandaşlarını içeren terörizm, uluslararasıdır. Uluslararası terörizm, ulusal sisteme karşı sistem dışından yöneltilen bir şiddet veya şiddet yüklü tedhiş eylemidir.²⁰⁰ Özellikle 11 Eylül eylemleri, terörizm tehdidinin belli bir devlet ya da bölgeyle sınırlı olmadığını göstermiştir.²⁰¹ 11 Eylül'den önceki terör kitaplarında Fransız İhtilali bu açıdan bir dönüm noktası olarak kabul edilirdi, ancak 11 Eylül tüm terörizm algısını değiştirmiştir.²⁰²

1.6.4. Etnik Terör

Etnik Terör, etnik azınlık kavramı ile yakın bir ilişki içerisindedir. Bu anlamda etnik azınlık bir gurup insanın, egemen guruptan dil, ırk, milliyet, din ve kültürel orjin olarak belirgin bir biçimde ayrılması şeklinde tanımlanabilir. Millet temeli üzerine oluşan milli devlette, etnisiteden ziyade ortak bir kültürün oluşturduğu millet esastır. Etnisite ise milletin bir alt sistemini oluşturmaktadır.²⁰³

Dünyanın hemen her bölgesinde, etnik azınlık olarak tanımlanabilecek grupların varlığı, özellikle 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren etnik temele dayalı terör olaylarının artmasına neden olmuştur. Ayrıca bazı devletlerin terör gruplarını kendi dış politika amaçları doğrultusunda kullanmaya başlamaları sonucu, özellikle de Türkiye'nin bulunduğu bölgede, etnik temele dayalı terör olayları daha fazla yaygınlaşmıştır. Etnik temele dayalı terörün ortaya çıkması ve yaygınlaşması dünyadaki birçok devleti önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye ise bu olaylardan en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur.²⁰⁴

¹⁹⁹ Osman Güvenir, "Türkiye'de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu," *Abdi İpekçi Semineri*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1980, s. 96.

²⁰⁰ Doğu Ergil, "Uluslararası Terörizm," *A.Ü.S.B.F Dergisi*, S. 3, 1992, s. 139-143.

²⁰¹ A. Hamdi Topal, "Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası Hukuk ve Politika, S. 3, 2005, s. 78.

²⁰² Gül, s.31.

²⁰³ Abdulkadir Baharççek, "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu," *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2000, s.13.

²⁰⁴ Baharççek, s. 13-14.

Etnik terörün peşinde koştuğu amaçların gerçekleşmesi oldukça zor olduğundan amaçlarına ulaşmak için daha fazla şiddet kullanmaktadırlar ve çoğu kez şiddeti etkilemek istedikleri etnik gruba yöneltmektedirler. Terör, zayıfın silahıdır ve genelde terörist gruplar zayıf oldukları için bir gerilla savaşı yerine terör gibi daha kolay ve kullanışlı bir yöntemi kullanmayı tercih ederler. Etnik terör çoğu kez ülkenin tamamı yerine kendi bölgelerini etkilemeye çalışırlar. Ayrıca devlet tarafından sunulan kimlik yerine farklı olduğunu düşündükleri etnik kimliklerini ön plana çıkarırlar. Dünyanın her yerinde etnik teröre rastlamak mümkündür. Sri Lanka'da Tamil, Türkiye'de PKK, Kuzey İrlanda'da IRA ve İspanya'da ETA, yine Ermeni terör örgütü ASALA bu gruplara örnek olarak gösterilebilir. Etnik çatışmalar çağımızın en önemli sorunlarından biri olunca, bunun doğal sonucu olarak dünyanın her bölgesinde etnik terör olaylarına rastlamak mümkündür.²⁰⁵

1.6.5. İdeolojik Terör

Bir ideoloji etrafında örgütlenen birden fazla kişinin, şiddet eylemleri temelinde mevcut siyasal iktidarı ve rejimi hedef alan faaliyetlerdir. Soğuk savaş döneminde güçlü bir etkiye sahip olan ideolojik teröre aşağıdan terörizm de denmektedir. Belirgin özellikleri siyasal nitelikler taşıması, devrimci ve bölücü nitelik göstermesi veya var olan sistemi değiştirme amacını taşır.²⁰⁶

İdeolojik teröre siyasal terör de denebilir. Siyasal nitelikli terör, siyasal sistemin içinde yaşayanların, var olan siyasal sisteme karşı yönelttikleri bir terördür. Siyasal amacı gerçekleştirmek için yapılan her türlü tedhiş hareketi olan siyasal terörizm aynı zamanda en etkili psikolojik savaş silahıdır.²⁰⁷

Siyasal terör, yani siyasal amaçla bireysel ve toplumsal şiddete başvurulması, kendilerini dünyaya nizam vermekle görevli görenlerin genellikle başvurdukları sistemdir. 20. yüzyılın pek çok diktatörlüğü bu yolla kurulmuş ve yine bu yolla iktidarlarını sürdürmüşlerdir. Bunlar içinde ırkçı-milliyetçi rejimler olduğu gibi, sınıfsal tabanlı ya da dini kökenli olanlar da vardır.²⁰⁸

²⁰⁵ Baharçipek, s. 14.

²⁰⁶ Ahmet Çeşme, *Psikolojik Harekât ve PKK*, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005, s. 35.

²⁰⁷ Çınar, s. 235.

²⁰⁸ Salur, s. 94.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMIN TERÖRE BAKIŞI

2.1. Kur'an'da Terörün Karşılığı Olarak Kullanılan Kavramlar

Gerek tanım, gerekse uygulama açısından İslam literatüründe “terör” kavramının birebir karşılığı yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi sadece bu durum dahi, terörün İslam'dan ne kadar uzak olduğunun göstergesidir. Bu gerçeğin yanı sıra uzaktan da olsa terör kavramına benzeyen bazı kavram ve uygulamalardan bahsedilebilir. Bağy, fitne, hapis, hata, hıns, ism, isyan, seyyie, zenb, zulüm, hırabe ve fesad gibi kavramları bazı yönleriyle bu bağlamda ele alabiliriz.²⁰⁹

Ayrıca terör eylemlerinin ilişkili olduğu bir kavram da “suç” kelimesidir. Suç Arapçada “cerime” kelimesiyle ifade edilmektedir. Dil bilimcilerine göre cerime; suç, günah, kabahat²¹⁰, cinayet anlamlarına gelmektedir.²¹¹ Şimdi terörün karşılığı olan bu kavramlardan bazılarını kısaca açıklamaya çalışalım:

2.1.1. Bağy

Bağy kelimesi, sözlükte “bir şeyi talep etme, talep ve istek konusunda aşırıya gitme; sınırı aşma, başkalarının hakkına tecavüz etme; bozgunculuk isteme, zulüm, haset ve kibir özelliklerini sergileme”²¹² anlamlarına gelir. Aynı kökten türetilen ‘bağî’ kelimesi ise, hak ve adaletle ülkeyi yöneten ulü'l-emre (devlet başkanına) karşı bir tevile, yani kendince doğru görülen bir delile, bir sebebe dayanarak itaat dairesinden çıkan, bununla birlikte ellerindeki silah gücüyle Müslümanların öldürülmesini, mallarına el konulmasını, zürriyetlerinin esir edilmesini helal gören isyancılar için kullanılır. ‘Bağî’ kelimesinin çoğulu ise

²⁰⁹ Sırım, s. 97.

²¹⁰ Muhammed b.Mükrim b. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, Daru's Sadr, 1955, Cilt 12, s. 91.

²¹¹ Atmaca, s. 20.

²¹² Ragıp el-İsfehani, *Müfredat*, Tercüme: Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu, 3. Baskı, İstanbul, Çıra Yayınları, 2012, s. 136.

‘Buğat’ır.²¹³ Buğat, sahip oldukları güçleri kullanarak İslam ülkesi sınırları dâhilindeki bir bölgeyi ele geçiren ve bu bölgede kendi hâkimiyetlerini ilan eden kimselerdir. Bu isyancıların ele geçirdikleri ve hâkimiyet altına aldıkları bölgeye duru’l-bağy denilmiştir.

İnsanlar arasındaki ihtilaf ve tefrikaların, özellikle bir ümmet halinde sağlam bir yapı oluşturan Tevhid toplumunun içinde tefrikanın baş gösterip ihtilafların çıkmasında ana sebep ‘bağy’dir. Allah katından gelen apaçık ilim, hak ve ‘beyyine’lerden sonra eğer tefrika doğuyor ve ihtilaflar baş gösteriyorsa, bu, Sahabe arasında, özellikle Cemel Savaşı’nda görüldüğü üzere, tevil ve içtihad hatalarından kaynaklanmasının yanı sıra, bilhassa bazı insanların Allah’ın dininin kendilerine biçtiği hak ve yere razı olmayıp, başkalarının hakkına tecavüze yeltenmesinden ileri gelir.²¹⁴ Bazı ayetlerde bu hakikat şu şekilde dile getirilir: “O’dur sizi karada ve denizde yürüten. Ne zaman ki bir gemide olursunuz; (gemiler) güzel bir rüzgârla akıp, onları götürürken ve onlarda bunun sevinci içindeyken, birden gemiye şiddetli bir kasırga gelip, her yerden dalga kendilerine ulaşır ve sarıldıklarına inanırlar; O zaman dini O’na has kılarak, (tam bir ihlasla), Allah’a yakarırlar: Eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden oluruz.” Ne zaman ki Allah kendilerini kurtarır, o zaman ise haksız yere yüzünde bağy ederler.”²¹⁵ Yine Şûrâ suresinde “Eğer Allah rızkı kullarına hep bol bol verseydi, yeryüzünde bağy ederlerdi”²¹⁶ İşte bağy kelimesinin anlamı çerçevesindeki istemede ileri gitme, sınırı aşmak, hakkıyla yetinmeyerek başkasının canına, malına, ırzına kastetmek, saldırıya yeltenmek veya saldırmak, kendisine sulhun yolları ve biçimleri gösterildiği halde savaş ve anarşi çıkarmak teröre sebebiyet vermektedir.

2.1.2. Hırâbe

Hırâbe kelimesi kısaca “eşkıyalık” anlamına gelmektedir. Mâide suresi 33. ayette hırâbe kapsamına girenler “Allah ve Resulüne savaş açanlar” olarak ifade

²¹³ Sırım, s. 97.

²¹⁴ Ali Ünal, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, 3. Baskı, İzmir, Akademi Yayınları, 2012, s. 281.

²¹⁵ Yunus, 22/23.

²¹⁶ Şûrâ, 42/27.

edilmiş ve bu ifadeler genel çerçevesiyle “mevcut meşru sisteme karşı başkaldırma” şeklinde yorumlanmıştır.²¹⁷

Eski dönemdeki eşkıyalıkla günümüzdeki terör eylemleri arasında önemli farklar bulunmaktadır. Günümüzde terör olayları sadece dağlarda ve şehir dışında değil, insanların yaşadıkları şehirlerde gerçekleştirilmektedir. Sırf korku ve dehşet meydana getirmek, örgüt adını duyurmak, propaganda yapmak gibi amaçlarla eylemler yapılmakta, nice masum insanların ölümüne, geride kalanların ise korku ve dehşet içinde kıvranmalarına sebebiyet verilmektedir. Bu haliyle terörün, hırâbe olarak nitelenen suçun çok daha ilerisinde bir suç olduğu rahatlıkla anlaşılır. Terörle kıyaslandığında çok daha masum görünen hırâbe suçuna verilen ceza Kur’an’da zikredilen cezaların en ağıridir.²¹⁸ Bu durum Mâide suresinde şöyle dile getirilmektedir: “Allah ve Resulüne savaş açanların (yol keserek terör eylemi yaparak) yeryüzünü ifsad etmek için koşuşanların cezası; öldürülmeleri veya asılmaları yahut sağ elleri ile sol ayaklarının kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Ahirette ise onlara başkaca müthiş bir ceza vardır. Ancak kendilerini ele geçirmenizden önce tövbe edenler, bu hükmün dışındadır. Biliniz ki Allah gafurdur, rahimdir.”²¹⁹

Ayette geçen harp açan tabiri üzerinde durulmuş ve bundan maksadın, Müslümanların malına ve canına kasteden eşkıyalar yani yol kesiciler olduğu belirtilmiştir.²²⁰ Buna göre, hırabe, soygun yapma kastıyla silah çekmedir. Harp kökünden gelir, bu da silah çekerek Müslüman üzerinde bulunan şeyi soymak istemektir.²²¹

İslam kamu düzeninin korunmasına çok büyük önem vermiş ve buna karşı işlenen suçları cezalandıracağını belirtmiştir. Mesela, kamu düzeninin, emniyet ve asayişin sağlanması, kişilerin mal ve canlarının, seyahat özgürlüklerinin korunması İslam’ın temel maksatları arasında yer aldığından, masum insanların can ve mal güvenliklerini ihlal eden suçlar (hırabe), İslam Ceza Hukuku’nda hadd kapsamında

²¹⁷ Sırım, s. 107.

²¹⁸ Sırım, s. 107.

²¹⁹ Mâide, 5/33-34.

²²⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kuran’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, Cilt 2, s. 515.

²²¹ İbrahim Canan, *Anarşi, Sebepler, Tedbirler, Çareler*, İstanbul, Işık Yayınları, 2003, s. 290.

değerlendirilir. Bu suçu işleyenlerin en ağır dünyevi müeyyidelerle cezalandırılması Kur'an'da emredilir ve ahretteki azaplarının ise daha büyük olacağı belirtilir.²²²

Başta İmam Şafiî olmak üzere birçok âlim, öldürme olmasa bile, silah çekerek mala kasteden kimseler, bu fiillerini dağda ya da şehirde işleseler bile, ayette zikredilen vasıflarıyla eşkıya sayılacağını kabul etmiştir. Ancak İmam-ı Azam ve İmam Muhammed, şehir dâhilindeki vakalarda yardım isteme imkânının olması dolayısıyla bunların eşkıyalık değil, hırsızlık sınıfına dâhil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. İmam Malik'e göre ise, ayette geçen muharip yani eşkıya, yol kesen, nerede olursa olsun insanları korkutup tedhişte bulunan ve yeryüzünde fesat çıkaran kişidir. Bu fiilleri yapan biri kimseyi öldürmemiş olsa bile muhariptir. Yakalandığı takdirde öldürülür. Şayet öldürülmemiş ise devlet reisi, öldürmek, asmak, çaprazlama el ve ayak kesmek, sürmek cezalarından birini vermekte serbesttir. Yine İmam Malik'e göre, tedhiş işini aleni veya gizli yapması arasında fark yoktur. Mal talebiyle korkutmada bulunur, yol keser veya öldürürse ayette zikredilen muharebe vaki olmuştur.²²³

Dinin içtimai hayatta elde etmek istediği gaye emniyet, nizam ve huzurdur. Bu sebeple en ağır cezaların, içtimai emniyeti ihlal eden katil, hırsız, eşkıya gibi mücrimlere verildiği ve bunlar arasında bilhassa yol kesenlere hepsinden daha ağır cezalar takdir edildiği görülmektedir. Çünkü hırsızlık suçu, bünyesinde birden fazla suçu barındırmaktadır ve toplum düzeni aleyhine işlenen en ağır suçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de hadd cezaları kapsamında ele alınır ve adi bir cinayet olayının aksine yol kesme esnasında ölen ve malı alınan kişinin velisinin affı ile bu ceza düşmez.²²⁴

Yüce Allah'ın had cezası olarak belirlediği hırsızlık suçu, içinde birkaç suçu barındırması ve başka başka suçlara ayrılması dolayısıyla hadd cezaları içinde en katı ve en sert olanıdır. Bu suçun bundan dolayı özel bir yeri vardır. Onun için de kendisine özel bir ceza takdir edilmelidir.²²⁵

²²² Ersoy, s. 69.

²²³ Canan, s. 290.

²²⁴ Vehbi Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, İstanbul, Risale Yayınevi, 1994, s. 418.

²²⁵ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç Ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 89.

Bütün bunlar bizi şu sonuca götürüyor. Yukarda da belirttiğimiz gibi, Hıabe suçunu, İslam âlimleri kendi dönemlerinin şartları içerisinde değerlendirilerek, en ağır cezaların verilmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu durum da unsurlarını yol kesme, adam öldürme, müessir fiil, ırza geçme ve mal alma gibi fiillerin oluşturduğu hıabe suçu günümüzdeki terör ve anarşi olayları ile benzeşmekle birlikte, terör hadiseleri daha kötü ve tahrip edici bir süreci ifade etmektedir. Hal böyle iken, basit bir yol kesmeyi bile tasvip etmeyen İslam dinini terör ile özdeş göstermeye çalışmak veya İslam adına böyle bir faaliyeti meşru göstermek İslam'a yapılan büyük bir haksızlık ve zulümdür.

2.1.3. Fitne

Fitne kelimesi de bazı yönleriyle terör kelimesiyle aynı anlamı taşımaktadır. Bakara suresinin 191. ayetinde “Fitne, öldürmekten daha beterdir” buyrulmuştur. Bu ayeti yorumlayan âlimler fitneyi, insanları inançlarından döndürmek için uygulanan şiddet politikaları, din ve vicdan hürriyetinin baskı altına alınması olarak yorumlamışlardır.²²⁶

Fitne, ‘Fe-Te-Ne’ fiil kökünden isimdir. ‘Fe-Te-Ne’, ‘madeni ateşte eritmek, bir kimseye görüşünden ve dininden dönmesi için işkence etmek, denemek için güç işlere maruz bırakmak manalarına gelir. Kelimenin asıl manası, ‘halisini sahtesinden ayırmak için altını potaya atıp kaynatmak’ denektir ki, diğer manaları buna göre türetilmiştir.²²⁷

Kur’an’da insanlar arasında çıkan savaşıardan, katliamlardan daha şiddetli ve daha önemli olarak fitne anlatılır. Çünkü fitne, insanların bir ümmet olma durumunu bozan, bazılarını, hatta çoğunluğunu şirke düşüren ve Tevhid üzere olanlara işkenceler edilmesine yol açan bir durumdur. Yeryüzündeki savaşların, öldürmelerin, fesadın temelinde fitne yatmaktadır. Kur’an’da ifade edilen: “Onları yakaladığınız yerde öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın; fitne katl’dan şiddetlidir”²²⁸ ayeti bazı kimselerce yanlış anlaşılabilir veya sühüistmal edilerek savaş ve terörün sebebi gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Kur’an, müminlere gerçekleri

²²⁶ Sırım, s. 108.

²²⁷ Ragıp el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, s.61.

²²⁸ Bakara, 2/191.

açıklıkla anlatıyor ve şöyle diyor: “Fitne kalmayınca ve din Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın.”²²⁹ Yeryüzünde savaş temelde istenilmeyen bir şeydir; fakat fitneye yol açanlar, insanları Tevhid’den saptıranlar ve saptırmaya çalışanlar çok büyük bir günah içindedirler. Fitnenin kalmaması, insanlar arasında ‘fitne’ ve fesada, renk, ırk, kabilecilik gibi, hiçbir ideal ifade etmeyen temellerde bölünmeye, insanların bazılarının bazıları üzerinde bağıy etmesine, zulme ve sömürüye yol açan, bütün bu kötülüklerin ana sebebi ve zemini olan şirkin hâkimiyetinin son bulup, Tevhid’in hâkimiyetinin kurulması batılın gidip Hakk’ın hâkim olmasıdır.²³⁰ Bu anlamda Hz. Muhammed’in “şeytan bu topraklarda hâkim olmaktan ümidini kesmiştir; yalnız ben, dünya hırsıyla birbirinize düşmenizden korkarım, benden sonra birbirlerinin boynunu vuran kâfirlere dönmeyin”²³¹ ikazı çok manidardır.

Zamanın şartları göz önünde bulundurulmadan, cihadın ruhundan uzak salt bir silahlı mücadele ile fitne’nin ortadan kaldırılması pek mümkün değildir. Fitne cihadın tam tersi bir anlama sahiptir. Fitne’nin ifade ettiği ayaklanma, İslam’ın kalbinde savaşlar; cemaatin parçalanmasına, içerden yıkılmasına ve mahvolmasına yol açacak merkezkaç güçtür. Oysa cihat bunun tam karşısındadır. O, içerdeki gerilimleri aşarak bünyeden dışarı atar. Fitne, Müslüman toplumunun devamlılığı üzerinde sürekli bir tehdit oluşturur. Silahlı mücadele anlamıyla cihat ve bunun getireceği riskler inceden inceye hesap edilmelidir. Cihat iyice tartılmadan ilan edildiği takdirde, sosyal düzeni bir baştan öbür başa altüst ederek bir ayaklanmaya, anarşiye, kargaşaya ve fitneye yol açabilir.²³²

Teşvikçilerine göre 11 Eylül 2001, kâfir düşman Batı’yı ta içinden vuran cihadın en mükemmel bir ifadesidir. Onlara göre netice, İslamiyet’e Batı’nın tabi olmasıyla, Avrupa’nın, daha sonra da Amerika’nın fethiyle sonuçlanacaktır. Yüzyıllardan beri süre gelen bir savaş, son hamle ile yani cihatla tamamlanacaktır. Ancak durum hiç de öyle olmamıştır. 11 Eylül’ün bahanesini yarattığı ‘teröre karşı savaşın’ sonucunda ABD ve müttefikleri tarafından işgal edilen Irak, derinlemesine

²²⁹ Bakara, 2/193.

²³⁰ Ünal, s. 258.

²³¹ Müslim, 118.

²³² Gilles Kepel, *Fitne İslam’ın Merkezinde Savaş*, Çev: Mahmut Özışık, İstanbul, Doğan Kitap, 2006, s. 243-244.

bir istikrarsızlığa düşmüştür. 11 Eylül, olayların gerçekleşmesinden üç yıl sonra fitne ve cihadın cehennemi bir diyalektiği ile, içinden çıkılmaz fasit bir daireye saplanıp kalan öldürücü güçleri serbest bırakmıştır.²³³

2.1.4. Cerime

Arapçada “cerime” kelimesiyle ifade edilen suç kavramı, İslam’ın çok büyük bir cürüm olarak gördüğü terör ve anarşinin anlaşılması açısından çok önemli bir diğer kavramdır. Çünkü İslam’ın suç’a bakışı anlaşıldığı zaman, İslam ile terörün ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmış olacaktır.

Suç “Allah’ın had ve ta’zir cezalarıyla cezalandırdığı şer’i (hukuki) yasaklar”²³⁴; “hak, adalet ve doğru yola aykırı her eylemi işlemek”²³⁵ ya da Allah’ın yasakladığı şeyi yapmak, emrettiği şeye karşı gelmek”²³⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de kabahati, kötülüğü, gayr-ı meşru hareketi, suçu ya da kısaca kınanan ve karşılığında ceza takdir edilen insan davranışlarını niteleyen birçok kavram yer almaktadır.²³⁷ Cürm,²³⁸ sù,²³⁹ ism,²⁴⁰ hatfe,²⁴¹ zenb,²⁴² isyan²⁴³ fahşa,²⁴⁴ kepire,²⁴⁵ münker,²⁴⁶ kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Masum bir insanın öldürülmesinin veya yaralanmasının bile kısas²⁴⁷ veya diyet²⁴⁸ ile cezalandırıldığı

²³³ Kepel, *Fitne İslam’ın Merkezinde Savaş*, s. 245-246.

²³⁴ Ebü’l-Hasan Ali b. Muhammed el-Maverdi, *el-Ahkamu’s-Sultaniyye*, Kahire, 1973, s. 208.

²³⁵ Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerime ve’l-Ukûbe fi’l-Fıkhi’l-İslâmî*, Kahire, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 1998.

²³⁶ Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerime*, s. 25.

²³⁷ Atmaca, s. 334.

²³⁸ Yunus, 10/17; Ahkaf, 46/25; Tevbe, 9/66; Hicr, 15/12, Neml, 27/69; Müddesir, 74/41.

²³⁹ Bakara, 2/81; Âl-i İmran, 3/120; Mümin, 40/37; Tevbe, 9/9; A’raf, 7/31.

²⁴⁰ Âl-i İmran, 3/178; Nisa, 4/48, 50; Furkan, 25/68; Hucurat, 49/12; Ahzab, 33/58.

²⁴¹ İsra, 17/31; Hakka, 69/33; Yusuf, 12/29

²⁴² Mülk, 67/11; Enfal, 8/52, 54; Yusuf, 12/99.

²⁴³ Mümtehine, 60/12; Bakara, 2/61; Tâ-Hâ, 20/121.

²⁴⁴ Nisa, 4/15; Nur, 24/19.

²⁴⁵ Bakara, 2/217; Nisa, 4/31.

²⁴⁶ Ankebut, 29/29.

²⁴⁷ Bakara, 2/178, 179.

²⁴⁸ Nisa, 4/192.

İslam Dini hakkında terör gibi tam bir insanlık suçu olan ve masum suçlu ayırt etme imkânından çok uzak bulunan bir fiili İslam'ın teşvik ettiğini söylemek doğrusu çok şaşılacak bir durumdur.

İslam suç ve suçlulukla mücadelede, daha çok suç işlenmeden önce suçluluğa götürecek sebeplerin yok edilmesine yönelik bir çaba göstermektedir. Bu çaba, öncelikle kötülüğe de meyilli bir varlık olan insanın bu yönünü doğruya ve iyiye yönlendirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü İslam'ın inanç esaslarının terör ve benzeri suç olaylarını azaltmaya dönük büyük bir etkisi bulunmaktadır. İslam korunan değerlerin ehemmiyetini ikna edici bir şekilde anlatarak insan zihnini bu konuda donanımlı bir hale getirmektedir. Ayrıca bu konuda verdiği ahlaki eğitimle suçun azaltılmasını amaçlamaktadır.²⁴⁹

2.2. İslam'ın İntihar Saldırılarına Bakışı

Ne yazık ki, bugün İslam denince Batı kamuoyunda “Terör” ve “Siyasal İslam” akla ilk gelen kavramlardır. Bu imajın oluşmasında; Müslüman'ım dediği halde İslam'ın özünden habersiz cahil ve saldırgan bazı kişi ve gurupların etkisi olduğu kadar, ön yargılı bazı dış mihrakların da etkisi olduğu düşünülmektedir. Zira şu anda dünyada başka din mensupları için değil, sadece İslam hakkında “Müslüman terörist, İslamî terör” gibi ifadelerin kullanılması bizi böyle bir düşünceye sevk etmektedir. Müslüman “olmak” fiili bir durum olduğundan, kıstas, söz değil iştir. Bu bakımdan bir insanın Müslümanlığı ancak onun iş ve davranışlarının sonucunda belli olur. Öyleyse, önemli olan Müslüman'ım demek değil, Müslüman olmaktır.²⁵⁰

Bugün kitabı özgün haliyle elde bulunan yegâne din İslam olduğu halde, dünyada en çok konuşulan ve buna karşın en az bilinen din de İslam'dır. Öyle ki, İslam'ın kendisi ile onun hakkında oluşturulan imaj arasında uçurumlar vardır. Bunun başlıca sebebi de referans sorunudur. Bilinmelidir ki, İslam'ın referansı, onun kitabı olan Kur'an ve onun ışığında Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır. Buna göre, Müslüman'ın kim olduğu Kur'an'ın ilkelerine göre belirlenmesi gerekirken, İslam Müslüman'ım diyenlerin hatta bunu istismar edenlerin söz ve eylemleriyle değerlendirilmektedir. Terörle İslam arasında kurulan bağlantı da bu değerlendirme

²⁴⁹ Atmaca, s. 353.

²⁵⁰ Hasan Elik, *İnsan Eksenli Din*, 2.Baskı, M.Ü. İ.F Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 234.

hatasından kaynaklanmaktadır. Bu vahim hatadan kurtularak, olayı doğru teşhis etmenin yolu, İslam'ın teröre ilişkin hükmünü Kur'an çerçevesinde ele almaktır.²⁵¹

2.2.1. Kuran ve Sünnet Çerçevesinde İntihar Eylemleri

Terör örgütlerinin ve terör eylemlerine katılmış kişilerin başta cihad olmak üzere, bazı İslami değerleri slogan olarak kullanıp suiistimal etmeleri terör ile İslam arasında ilişki kurulmasına sebep olmuştur. Teröristin yaptığı eylemleri meşrulaştırmak için dini değerler dâhil her vasıtayı kullanmak istemesi gayet normaldir.²⁵² Bizim bu başlık altında incelemek istediğimiz konu ise, gerçekten de iddia edildiği gibi terör eylemlerini bilimsel olarak İslam'ın asli kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'le temellendirilmesinin mümkün olup olmadığıdır.

Dinler şiddete davet etmezler. Aslında dini öğretiler barış yanlısıdır. Gök ve yeryüzü arasındaki Yaratan'la yaratılmış arasındaki kadim ahengi yeniden tesis etme amacını güderler. Ancak bazı dini öğretiler ve hisler, siyasi kazançlar uğruna şiddeti tahrik etmek üzere istismar edilir. Din adına şiddete başvurulur, fakat din şiddete müsamaha göstermez. Burada kendisini böyle istismar ve suiistimallerden koruyacak etkili yöntemler geliştirmedikleri noktada dine karşı bir eleştiri getirilebilir. Ama bu dinin değil, onu gerçek anlamda temsil ederek dünyaya anlatamayan müntesiplerinin sorunudur.

Her hâlükârda kendi adlarına kuvvet kullanımını engellemenin yöntemlerini bulmakta başarısız oldukları müddetçe dinlerin hücumu maruz kalmaları kaçınılmazdır. Müntesiplerinin zihinlerine ve kalplerine barış ve şiddet karşıtlığı bilincini yerleştirmekte başarısız oldukları zaman bu hücum daha da acımasızdır.²⁵³

Kur'an, yeryüzünde insanların barış ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerçek anlamda evrensel ilkeler beyan etmekte, bu şekilde bir toplum oluşturmayı hedeflemekte, inananlara barış ve güven ortamını sarsacak her türlü davranıştan uzak durmalarını emretmektedir. Yeryüzünde bozgunculuk

²⁵¹ Elik, s. 231.

²⁵² Aktan, s. 40.

²⁵³ Kalın, s. 256.

çıkarak, insanların arasına kin ve nefret sokacak her türlü davranışın, bu davranışları sergileyenlerin her zaman karşısında durmaktadır.²⁵⁴

Yeryüzünde bozgunculuğun en açık şekli bir insanı (haksız) yere öldürmektir. Allah (c.c.) bu durumu Maide suresinde şu şekilde beyan etmiştir: “...Kim bir kimseyi, bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibi olur.”²⁵⁵ İlk olarak İsrail oğullarına bildirilen bu ahlak ilkesi, evrensel bir ilkedir ve bugün de Müslümanlar ve tüm insanlar için geçerlidir.²⁵⁶ Kur’an, bir insanın öldürülmesini tüm insanların öldürülmesine eş tutmakta, bir insanın yaşatılmasını ise tüm insanların yaşatılmasına eş tutmaktadır. Hele ki, bir insanın -terör gibi bir eylemle- başkalarının canına kastederken kendi canını da hiçe sayması daha da acı bir tablodur.²⁵⁷

İslam söz konusu olduğunda, Hz. Peygamber’in sünneti ile birlikte Kur’an, İslami dünya görüşünün ana kaynağıdır. Bu iki kaynağın Sufi, Hanbelî, Vehhabi yahut modernistler tarafından farklı yorumlanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla İslam ve şiddetten bahsederken kutsal metinlere bakıp onların uygulanıp uygulanmamasından kaynaklanan tarihsel gerçeklerle metinleri karşılaştırmak doğru değildir. Kutsal metinle tarihsel uygulama arasındaki uygunsuzluk, mensuplarının o dinin vaz ettiği ölçülere sadık kalmadığının göstergesidir. Bu gerçeği görmek istemeyenler Kur’an’dan bazı ayetleri seçerler, onları İslam tarihindeki sosyal ve siyasi şiddet olaylarıyla ilintilendirirler ve Kur’an öğretilerinin şiddete başvurmayı meşrulaştırdığı sonucuna varırlar. Oysa metnin kendisi şiddet yanlısı değildir fakat metin kendini farklı okumalara bırakır ve bu okumalardan bazılarının barışçıl bazılarının ise şiddet yanlısı olması kaçınılmazdır.²⁵⁸

Oysa Kur’an genel anlamda terör olaylarına veya benzer hadiselere “fesat” yani bozgunculuk adını vererek bu fiili, yeryüzünün düzenini bozucu bir hareket olarak lanetlemiş ve bu eylemi en ağır cezaya müstehak görmüştür. Hatta toplumsal

²⁵⁴ İldeş, s. 98.

²⁵⁵ Maide, 5/32.

²⁵⁶ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, İstanbul, İşaret Yayınları, 1980, s.194.

²⁵⁷ İldeş, s. 98.

²⁵⁸ Kalm, s. 256.

düzeni bozucu bu hareketler, asayişin sağlanmasını emreden Allah'a başkaldırı ve ona karşı savaş olarak nitelenmiştir.²⁵⁹ Konuyla ilgili bu ayet, bozguncuların din mensubiyetinden söz etmemektedir. Bu durumda suçluların herhangi bir dine mensup olmaları sonucu değiştirmez. Çünkü ayetin anlamı genel olup Müslüman-Gayr-i Müslim herkesi içine almaktadır.²⁶⁰

Diğer taraftan, “Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız”²⁶¹ ayeti gereğince kişinin kendisini tehlikeye atmaya hakkı bulunmadığı gibi, “Kendi kendinizi de öldürmeyiniz. Çünkü Allah, size pek merhametlidir”²⁶² ayeti gereğince de kendi kendisini öldürmeye de hakkı yoktur. Dolayısıyla hangi gerekçeye dayanırsa dayansın, İslam'da “kendine de başkasına da zarar verme yasağı” genel bir kural olduğundan masum insanları öldürmek affedilmesi mümkün olmayan bir insanlık suçudur.²⁶³

Ayrıca daha önce kısmen değindiğimiz ve bir çeşit terör sayılan Hırabe kavramını ve ilgili ayeti, nüzul sebebiyle birlikte tekrar ele almak konunun anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır. Ayette: “Allah ve Rasulüne karşı fiili savaş açan ve (Allah ve Rasulü'nün ahkâmına fiili muhalefet ile terör estirme, adam öldürme, can ve mal güvenliğini yok etme, soygunculukta bulunma gibi) aktif ve silahlı eylemlerle yeryüzünde bozgunculuk yapanların cezası: (suçlarının durumu ve şartlara göre) öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya sürgüne ya da hapse gönderilmeleridir. Bu ceza, onların dünyadaki rüsvalığıdır; Ahiret'te ise onlar için çok büyük bir azap vardır.”²⁶⁴

Müfessirlerin birçoğu ayet-i kerimenin nüzul sebebini işlenen bir Hırabe suçuna dayandırmaktadırlar. Olay şu şekilde cereyan etmiştir. Enes b. Malik (r.a.) diyor ki: ‘Ureyne (başka bir rivayette ise Ukl) kabilesinden bazı insanlar Medine'ye uğrayarak Allah Rasulü'nün yanına gelmişlerdi. Ancak onlar, Medine'nin havasını ağır bulmuşlar ve hastalanmışlardı. Bunun üzerine Allah Rasulü onlara, ‘isterseniz

²⁵⁹ En'am, 6/33-34.

²⁶⁰ Elik, s. 233.

²⁶¹ El-Bakara, 2/195.

²⁶² Nisa, 4/29.

²⁶³ Bekir Karlıağa, “Din, Terör,Savaş ve Global Etik İhtiyacı,” Ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s.62.

²⁶⁴ Maide, 5/33.

zekât develerinin yanına gidin de onların sütlerinden için' buyurmuştu. Onlar da bunu yapmış ve sağlıklarına kavuşmuşlardı. Ureyne kabilesinden bu kimseler daha sonra çobanlara saldırarak öldürmüşler ve İslam'dan dönmüşlerdi. Develeri de sürüp götürmüşlerdi. Bunu duyan Hz. Peygamber, arkalarından bazı adamlar göndermiş ve yakalanarak getirilmişlerdi. Allah Rasulü de onların ellerini, ayaklarını kesmiş, gözlerini oymuş ve ölünceye kadar Harre'de bırakmıştı.²⁶⁵

İfade etmek gerekir ki, terör suçu bütün bu suçları kapsamına almaktadır. Yeri geldiği zaman insan öldürme, yeri geldiği zaman soygun yapma, yeri geldiğinde de yol kesme ve eşkıyalık yapma eylemlerini içerisinde barındırmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in terör kavramını tanımlaması ve vasıflandırması açısından baktığımız zaman, terör öncelikle insanlar için büyük bir fitnedir; insanlara sıkıntı ve korku veren bir zulümdür; toplumda birlik ve beraberliği bozucu etkisi sebebiyle fesattır; ayrıca içerisinde barındırdığı suç unsurları itibariyle de terör, hırabe suçu ile ifadelendirilmektedir. Bütün bu vasıflandırmalardan sonra ifade edildiği gibi, Kur'an'a göre terör suçunun hem bu dünyada hem de âhirette cezası çok büyüktür.

Hz. Peygamber Müslüman'ı şöyle tanımlamıştır: "Müslüman; söz ve davranışlarıyla başkalarını rahatsız etmeyen ve onlara zarar vermeyen kimsedir."²⁶⁶ Zaten İslam inancının temelini oluşturan "iman" kavramı da kök anlamı itibariyle "güven" demektir. Buna göre, Mümin Allah'a sığınarak her türlü korkudan kendisini güvende hisseden ve başkalarına da güven veren kimse demektir.²⁶⁷ Nitekim iman elçileri olan peygamberler aynı zamanda toplumda güven elçileridir.²⁶⁸ Bunun içindir ki, son Peygamber Hz. Muhammed, halk arasında dost-düşman herkes tarafından "emin" yani güvenilir insan olarak anılmaktaydı. O halde kitabı ve elçisinin yaşamı esas alınacaksa, İslam denince akla gelecek ilk şey terör değil güven ve barış'tır.²⁶⁹

²⁶⁵ Buhari, Vudu, 66; Müslim, *Sahihu Müslim*, 3. Baskı, Beyrut- Lübnan, Daru'l Marife, 2010, Cilt 1, Kasame ve Muharibin, 9,10.

²⁶⁶ Buhari, İman, 4,5.

²⁶⁷ En'am, 6/81.

²⁶⁸ Şuara, 26/107, 125, 143, 162; Duhan, 44/18.

²⁶⁹ Elik, s. 233.

2.2.2. İntihar Bombacıları

İntiharın İslam'da yasak olması intihar eylemleriyle ilgili kavramların şehitlik olgusu üzerinden kurulmasına neden olmuş ve özellikle “şehitlik operasyonları” (Ameliyat’ül İstişhad-Martydoom Operations) teriminin öne çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca bu kavramla beraber “mutlu şehit” (Şehîdü’s Sa’îd – Happy Martry) tabiri de kullanılmıştır.²⁷⁰

Şehitlik bütün müminlerin ulaşmak istediği çok ulvi bir makamdır. Allah’ın müminler için tayin ettiği bir yolda Allah’ın rızasını kazanmak niyetiyle yürür ve bu yolun gereklerini yerine getirmeye çalışırken, ayrıca Allah’ın korumasını emrettiği değerleri korurken ölen veya öldürülen kişi, Allah tarafından övülmüş ve şehit olarak anılmıştır.²⁷¹

Fıkıh âlimleri İslam tarihinde görülen bazı uygulamalara bakarak şöyle bir fetva vermişlerdir²⁷²: “Bir kişinin, neticede kurtulacağı umudunu taşıması durumunda veya bu ümidi taşımasa bile düşmana zarar vermesi, morallerini bozması, arkadaşlarına cesaret aşılması, kendinde bir güç hissetmesi ve esir olup işkence altında bazı sırlar vermekten endişe duyması gibi durumlarda, çok sayıda düşman kuvvetinin içine dalması ve onlara saldırması caizdir. Ancak burada üç nokta gözden kaçırılmamalıdır. Birincisi; bir harp hali ve muharip düşman, ikincisi; saldırıyı düzenleyenin mutlak manada ölüme gitmemesi, üçüncüsü de; ölme durumunun daha çok karşı tarafın eliyle gerçekleşmesidir.²⁷³

İslam’ın ârizi bir durum kabul ettiği savaş ile ilgili naslarını, barış ve sivil ortamına alıp uygulamak doğru değildir. Savaş ile ilgili hükümler savaş durumu ve şartları ile ilgilidir. Bu yüzden barış ortamındaki herhangi bir ülkenin ister sivil isterse askeri herhangi bir yerinde bombalı intihar eylemi yaparak masum insanları hunharca katletmeyi İslam dini’nin hiçbir şekilde onaylaması mümkün değildir.²⁷⁴

²⁷⁰ Aydınalp, s. 193.

²⁷¹ Bakara, 2/154.

²⁷² Eş-Şeybani, 4/1512.

²⁷³ Hikmet Yüceoğlu, “Terör Kısılcığında Şehitlik Anlayışı,” Ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s. 115.

²⁷⁴ Ergün Çapan, “İntihar Saldırıları Ve İslam,” Ed. Ergün Çapan, *İslama Göre Terör Ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir, Işık Yayınları, 2004, s. 124.

Canlı bomba eylemleri, aslında intihar (suicide) değil katletme ve öldürme amacı taşımaktadır. Bu yüzden eylemlere intihar denilmesi temel espriyi yansıtmamaktadır. Gerçekte eylemler diğer öldürmelerden kişinin özellikle kendi bedenini feda etmesiyle ayrıldığı için tanımlamalarda intihar vurgusu ön plana çıkmıştır.²⁷⁵

İntihar eylemini şu şekilde tanımlayabiliriz: İntihar eylemi bütün sosyal katmanlardan gelebilen, dini ya da lâdini ideolojilere dayalı, bir örgütsel yapının desteğine dayanarak askeri ya da sivil hedefler kullanmak suretiyle işgal, baskı ve zulüm kavramlarıyla tanımlanan bir düşmana karşı kendi yok oluşunu kendi eliyle şiddete dönüştürerek varlık mesajı veren terör eylemidir.²⁷⁶

Dini metinleri ve onların anlam çerçevesini yeterince anlayamayan bireyler, zihinlerinde yapay bir dünya oluşturabilmektedirler. Bu yapay dünya da kurulan sınırlar ve oluşturulan içerik zamanla kendi içine kapanmakta ve kendinden olmayanı dışlamaktadır. Bu açıdan zihinlerde esen terör ve her gün işlenen cinayetlerin temelinde din alanında yanlış bilgilendirme, yanlış bilgilendirme ve bireyin kendisini gelişim ve değişime kapatması gibi temel eksiklikler yer almaktadır.²⁷⁷

Bütün bunların neticesinde, en mukaddes değerler ayaklara düştü ve nice yüce kavramlar, tam tersi anlamlarda kullanılır oldu. Zulüm adalet külahını giydi. Şeytan, melek kılığına büründü. Yerle gök kadar birbirinden uzak olan yalan ile gerçek el ele tutuşturuldu. Caniler, mücahit maskesi taktı. Ahmak dostlar da, cehaletlerinden tüm bunlara kandı. Sinsi düşman ise, işine öyle geldiği için inanır görünüp “terörist Müslüman” ifadesini diline dolayıp zulmüne zemin oluşturdu.²⁷⁸

Son 20-25 yıldır bilhassa başta Mısır ve Filistin olmak üzere daha çok lokal düzeyde ve değişik stratejilerle varlığını sürdüren dine dayalı terör olayları, dinin terörün kaynağı olabileceğinin kabul edilemez olduğunun belirtilmesine karşılık, dinsel temaların insanları teröre yönlendirmede bir manipülasyon aracı olarak kullanılabilmesi olgusunu göz ardı etmememiz gereğini de hatırlatmaktadır.

²⁷⁵ Aydınalp, s. 194.

²⁷⁶ Aydınalp, s. 197.

²⁷⁷ Fatih Akdaş, *İntihar Terörizmi ve Din*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E. , K. Maraş, 2009, s. 26.

²⁷⁸ Akdaş, s. 27.

Küresel bir boyut kazanan dini motifli terörist eylemler, ekonomik kurumları, turizm bölgelerini ve diğer kalabalık yerleri hedef olarak seçmek suretiyle masum halk arasında bir korku ve dehşet saçmış ve kamusal düzen üzerinde ciddi bir tehdit unsuru olmuştur.²⁷⁹

Yeni yaklaşımlar ve metodolojik gelişmeler ışığında ele alınamayan Kur'an yorumlamaları ve açıklamaları iyi niyetli de olsa eksiklik içereceğinden ve belli bir yanlılığa yol açacağından bu tür keyfi yorumlamaların her zaman hileli bir yönlendirme veya güdüleme aracı olarak kullanılabilmesi tehlikesi göz ardı edilmemelidir. Bu münasebetle Kur'an'ın savaş ve barışla ilgili hükümlerinin tamamen toplumsal ve tarihsel şartlar çerçevesinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.²⁸⁰

Radikal siyasal dini oluşumlar, "tekfir", "cahiliye" ve "cihat" gibi kavramları Müslüman bireylere toplumlar ve rejimlere karşı tatbik edilmek üzere yeniden yorumlamışlar ve kendilerince dinden uzaklaşmış saydıkları yönetimleri devirmek için her türlü silahlı mücadeleye girişmeyi ve terörist eylemlere başvurmayı meşru bir usul olarak görmüşlerdir. Böylece, militan İslamcı ideologlar ve örgütler dini stoktan elde ettikleri terminolojiyi kendi bakış açılarına göre yorumlamak suretiyle yönetimleri, bürokratları ve rejimin aktif yardımcıları olarak saydıkları kimseleri, hatta kimilerince bütün toplumu cahiliye kapsamında değerlendirerek kendilerinin meşru hedefi haline getirmişlerdir.²⁸¹

Dini motifli terörist gruplar, İslam'ın yaşanmadığı ve dinden uzaklaşıldığı iddiası ile toplumlarını, cahiliye kavramı ile ilgili anlayışları çerçevesinde oluşturdukları dini prensipler doğrultusunda değerlendirerek onlara karşı eylemlere girişmişler ve bunu da kutsallaştırdıkları cihadın bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu örgütler, bilhassa gençleri terör eylemlerinde kullanabilmek için dinin doktriner yönünden ziyade kendilerince cahiliye döneminin şartlarında İslam'dan uzak bir yaşama biçimi sergiledikleri gerekçesiyle bunlar üzerinde bir suçluluk duygusu

²⁷⁹ Hüsnü Ezber Bodur, "Kur'an'ın Siyasal Manipülasyonu ve Terör" *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu*, KSÜ Basımevi, K.Maraş, 2005, s. 61.

²⁸⁰ Akdaş, s. 29.

²⁸¹ Ezber Bodur, "Kur'an'ın Siyasal Manipülasyonu ve Terör," *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu*, s. 64.

yaratmak istemişlerdir. Böylece gençlere bu psikolojik duygudan kurtulmanın yolu olarak, hem kendileri, hem de diğer insanlar adına liderlerinin ileri sürdüğü davaya adanmaları gereği empoze edilerek beyinleri yıkanmaktadır.²⁸²

Nitekim kutsal toplum tipi ve buna yakın toplumlarda fetvaların oynadığı rol göz önünde bulundurularak geleneğin oldukça güçlü olduğu Müslüman Orta-Doğusunda sürekli, Siyonist-Hıristiyan ittifakından ve Haçlı ittifakından söz edilmektedir. Böylece geleneksel kabile yapısındaki öç ve intikam duygularını kabartacak şekilde fetvalar verilmek suretiyle halkın seferber edilmesine ve gençlerin radikalleştirilmesine çalışılmaktadır.²⁸³

Dini ideolojilerle beslenenler, terörist faaliyetlere birkaç nedenden dolayı çok daha yatkın hale getirilirler. Her şeyden evvel dini motifli siyasal oluşumlar, kendi dar ve kapalı alanlarında oluşturdukları kutsallıkları ve ürettikleri dini söylemleri doğrultusunda gençlerde hem masum insanlara karşı suikast girişiminde bulunma, hem de intihar eylemlerine girişme yönünde bir ön eğilim oluştururlar. Böylece terör örgütlerinin liderlerinin verdikleri emirleri uygulama hususunda oldukça kararlı hale getirilen bu teröristler, eylemlerinde herhangi bir suçluluk duygusu taşımazlar. Çünkü grup liderleri tarafından İslam'ı uygulamadıkları gerekçesiyle kendilerinin zaten suçluluk duygusu içerisinde olduklarına inandırıldıklarından, kurtuluşa ermenin yolunu örgüt liderlerinin verecekleri emirleri harfiyen uygulamada görürler. Böyle bir duygu da, inandıkları değerler doğrultusunda sürdürecekleri mücadele ile mutlaka başarıya ulaşacakları inancının pekişmesine ve her türlü eylemin kendileri üzerindeki olumsuz etkilerinin anlamsız olacağına inanmalarına yol açmıştır.²⁸⁴

Terör genel anlamda insanın yaşama hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle din ile bağdaştırılması mümkün olmayan bir hak arama yöntemidir. Bunun hiçbir dinde referansı yoktur, İslam'da ise hiç yoktur. Dünyayı yönetmeyi arzulayanların İslam korkuları, terör korkularıyla birleşmekte ve bu korkularla İslam'ı terörün kaynağı olarak göstermelerine sebep olmaktadır. Aksi halde referans kaynakları ve pratik uygulamaları hem terörden, hem de terörü doğuracak davranış bozukluklarından

²⁸² Ezber Bodur, s. 64.

²⁸³ Akdaş, s. 29.

²⁸⁴ Akdaş, s. 30.

uzaktır. Teröristin hangi dinden veya hangi milletten olduğunun önemi yoktur. Teröre başvuran insan, algılama, uygulama ve hak arama biçimi olarak dünyayı tehdit etmektedir. Bütün din mensuplarının hem terör, hem de terörü doğuran sebepleri ortadan kaldırmak, dünyamızı huzur ve barış içerisinde yaşanan bir yer haline dönüştürmek için ortak hareket etmeleri gereken zaman çoktan gelmiştir.²⁸⁵

Bernard Lewis bu durumu İslami prensiplerle şöyle açıklamaktadır: “Peygamber dedi ki: “Her kim kendini bir bıçakla öldürürse, Cehennem ateşinde bu bıçakla işkenceye uğrayacaktır. Yine Peygamber dedi ki, kim kendini asarsa, Cehennem’de de asılacak, kendini hançerleyen Cehennem’de de kendini hançerleyecektir... Kim kendini bir uçurumdan atar ve öldürürse ebediyen Cehennem ateşine atılacaktır. Kim zehir içerek kendini öldürürse, Cehennem’de de ebediyen elinde zehirle dolaşacak ve onu içecektir... Kim kendini hangi yolla öldürürse Cehennem’de de o yolla azap çekecektir... Bu dünyada kendini nasıl öldürmüşse ahiret gününde de eziyet görecektir” şeklinde ifade etmiştir.”²⁸⁶

2.3. Tekfir Ve Ötekileştirme

Terör bağlamında ele alınması gereken çok önemli bir konu da tekfir problemidir. Çünkü din adına terör eylemlerinde bulduklarını iddia eden kimseler, terör olaylarına referans olarak nasları göstermekte ve terör faaliyetlerinin mağdurlarını “kâfir” ve “öldürülmesi gereken öteki” olarak ilan etmekte ve böylece zihinlerde bu “gayr-i dini” ve “gayr-i insani” durum legalize edilmektedir.

Özellikle Müslümanların “terörist” ithamında ne kadar haksız ve yersiz bir durumla karşı karşıya bırakıldığının anlaşılması, Kur’an ve sünnette tekfir probleminin hangi bağlamda ve nasıl değerlendirildiğine bağlıdır. Biz de bu sebeple tekfir konusunu tarihi kökleri ve günümüzdeki uçları ile izah ederek, kelami açıdan bir Müslüman’ı tekfir etmenin çok da kolay olmadığını ve bunun getirdiği yükümlülük ve neticeleri izah etmeye çalışacağız.

Bir Müslüman’ı veya Müslüman olduğu sanılan birini küfre nisbet etmek anlamına gelen tekfir İslam tarihi boyunca toplulukları meşgul eden bir konu olmuştur. Bilindiği gibi Hz. Peygamber Asr-ı Saadette belli bir tekfir ameliyesine

²⁸⁵ Mustafa Erdem, “Din ve Terör Üzerine”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004, s.12.

²⁸⁶ Bernard Lewis, *İslam’ın Krizi*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s. 130.

girişmemiştir. Allah Resulü'nün bu toleransı ve anlayışı vesilesiyle Allah (c.c.) pek çok topluluğu Müslüman olma saadetine erdirmişdir.²⁸⁷

Siyasi, ferdi, içtimai, hukuki ve itikadi sonuçları olan tekfir meselesi, İslam'ın en önemli konularından birini oluşturur. Aynı ölçüde olmasa da tatlilin de dinde önemli bir yeri vardır.²⁸⁸ Tarih boyunca Müslüman toplumu sarsan tekfir problemi Hz. Peygamber'in ikazlarına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Hz. Peygamber döneminde Müslüman olmayanlara kullanılan "kâfir" sözü, Hz. Peygamber sonrası Müslüman olanlar için de kullanılmaya başlamıştır.²⁸⁹

Mezhep taassubunun ilerlediği, fikri müsamahanın ortadan kalktığı devirlerde küfrün tarifi tamamen değişiklik arz etmiştir. Her grup kendi inancına aykırı hareket etmeyi küfür için bir sınır kabul etmiştir.²⁹⁰ Böyle bir tavrın yanlışlığını anlatma sadedinde Gazali şöyle demektedir: "Eğer bir şahıs küfrün tarifini "Eşari, Mutezile, Hanbeli veya bir başka mezhebe muhalefet etmektir" şeklinde yaparsa, o şahıs gaflete düşürülmüş ahmağın biridir. Taklit onu bağlamıştır. O körlerden daha kördür."²⁹¹ Çünkü her ekolün kendince savundukları görüşleri vardır ve onlara göre kendileri gibi düşünmeyenler büyük bir yanlış içindedir. Ne yazık ki ümmet içindeki bu keskin ayrılıklar fikirsel zenginlik olarak değil muhalifin kanını helal görme şeklinde algılanmış ve tatbik edilmiştir.²⁹²

2.3.1. Tekfir Kelimesinin Anlamı

Sözlükte "örtmek, gizlemek; nankörlük etmek" anlamındaki küfr (küfrân) kökünden türeyen tekfir "küfre nisbet etmek, mümin diye bilinen bir kişi hakkında kâfir hükmü vermek" demektir. Aynı kökten gelen ikfâr da bu mânada kullanılır. Tekfir kelimesi, kök mânası çerçevesinde Kur'an'da ve hadislerde "günahları

²⁸⁷ Ahmet Saim Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, 3. Baskı, İstanbul, Marifet Yayınları, 1999. s.15.

²⁸⁸ H. Hüseyin Tunçbilek, "Tekfir ve Tatlilde İtidal," *Uluslar Arası Peygamber Yolu Sempozyumu*, 3. Baskı, İstanbul, Akademi Yayınları, , 2013, s. 165.

²⁸⁹ Ahmet Yalçın, *Gazali ve İbn-i Teymiyede Tekfir Anlayışı*, Yayınlanmamış y.l. Tezi, Selçuk Üniversitesi S.B.E, Konya, 2010, s. 24.

²⁹⁰ Kılavuz, s.72.

²⁹¹ Gazali, *Faysalu't-Tefrika*, Mecmuat-u Resail, Beyrut, Dar'ul Kütüb'il İlmiyye, trsz, s. 11.

²⁹² Mine Gürhan, *Tanrı Bilim Açısından Tekfir*, Yayınlanmamış y.l. Tezi, Fırat Üniversitesi S.B.E. , Elazığ, 2006, s. 43.

örtmek, bağışlamak” anlamında geçer.²⁹³ “Küfr” kelimesi “Feale” kalıbındaki “Kefera” fiil kökünden masdar olup, lugatta bir şeyin örtülmesi demektir. Bu anlam bağlamında her şeyi örten geceye, tohumu toprağa gömen çiftçiye, nimetin şükrünü edâ etmeyen nanköre, gerçeği, hakikati örten kişiye “kâfir” denilmiştir.²⁹⁴

İmanı kalbin tasdiki olarak tanımlayanlar için küfür; Hz. Muhammed’in Allah’tan getirdiklerine ve dinden olduğu zaruri olarak bilinen haber ve hükümlerden birine veya daha fazlasına kalbin inanmaması, tasdik etmemesidir.²⁹⁵ Ehl-i Sünnet âlimlerinden iman, kalp ile tasdik dil ile ikrar şeklinde tarif edenlere göre küfür; özrü olmadığı halde, tasdik edilmesi gereken şeyi kalbin tasdik etmemesi, ikrar edilmesi gereken şeyi de dilin ikrar etmemesidir. Bu tarife göre, imanın iki rüknünden biri özürsüz terk edilirse, kişi küfre düşmüş olmaktadır.²⁹⁶

Küfür kelimesi Kuran terminolojisindeki kullanımıyla lügat anlamından çok uzaklaşmadan yeni bir kullanım şekline dönüşmüştür. Bu kelime ile, kişi ile Allah arasında ters yönden çok sıkı ve doğrudan temas kurulmuştur. Artık küfür, basit bir nankörlük değil; Allah’a, Allah’ın yaptığı iyiliğe ve nimetlerine karşı yapılan nankörlüktür.²⁹⁷ Kuran’ın Tevhid inancını detaylı bir şekilde ortaya koymasıyla da küfür kelimesi, “imanın zıddı” manasına kullanılmıştır. Mümin kelimesinin en belirgin karşıtı da, “kâfir” kelimesi olmuştur.²⁹⁸

“Küfr” kelimesi kök halinde Kur’an’da kırk bir yerde, türevleriyle birlikte ise Kur’an’ın yaklaşık beş yüz ayetinde geçmektedir.²⁹⁹ Ayet bağlamlarında farklı anlamlarda kullanılan “küfr” kelimesinin anlamını doğru tesbit etmek için kullanıldığı ayetin bağlamına dikkat edilmelidir. Söz konusu kelime, ziraatın konu

²⁹³ Mustafa Çağrı, “Tekfir” *D.İ.A.*, İstanbul, 1998, s. 350

²⁹⁴ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’an*, s. 435.

²⁹⁵ Cürcani, *Şerhu’l-Mevakıf*, Mısır, 1907, Cilt 3, s. 253; Harputi, *Tenkihu’l-Kelam*, İstanbul, Darü’s Seadet, h.1330, s. 252.

²⁹⁶ Taftazani, *Şerhu’l-Akaid*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları, 1980, s. 278.

²⁹⁷ Toshihiko Izutsu, *Kuran’da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuk Neşriyat, s. 24.

²⁹⁸ Izutsu, s. 166.

²⁹⁹ Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *Mu’cemu’l-Müfrehes li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire, 2001, s. 709-715.

edildiği ayette çiftçiyi,³⁰⁰ nimet ve şükürün ifade edildiği ayette nankörlüğü,³⁰¹ imanla ilgili ayetlerde ise dinî anlamdaki “küfrü (imansızlığı)”³⁰² ifade eder.

Hadis-i şeriflere baktığımız zaman da “küfür” kelimesinin bağlamına göre farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Kısacası Kur’an’daki kullanımla bir paralellik görmekteyiz. Örneğin, bazı hadislerde küfür kelimesi “nimete, ihsâna, hak ve hukuka karşı nankörlükte bulunmak” anlamında kullanılmıştır: 1) Ebû Zer (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Kim, kendisini babası olmadığını bildiği birine nisbet edip (babasını inkâr ederse) kâfir (nankör) olur.”³⁰³ 2) Cerir b. Abdullah (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Herhangi bir köle efendisinden kaçarsa onlara dönünceye kadar nankörlük etmiş olur.”³⁰⁴ 3) Abdullah b. Mes’ud (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Müslüman’a sövmek fasıklık, onunla savaşmak ise küfürdür (nankörlüktür).”³⁰⁵ Abdullah b. Amr (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “...Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirlere (nankörlere, kardeşlik hukukunu tanımayanlara) dönmeyin.”³⁰⁶

Bazı hadis-i şeriflerde ise “Dinden çıkma, imanın zıddı” anlamında kullanılmıştır. Örneğin: 1) Üsâme b. Zeyd (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Müslüman kâfire, kâfir de Müslüman’a varis olamaz.”³⁰⁷ 2) Enes b. Mâlik (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v), “Üç şey vardır ki, kimde bulunursa o kimse bunlarla imanın tadını bulur. Bir kimseye Allah ve Rasûlünün başkalarından daha sevimli gelmesi, bir kimseyi yalnızca Allah için sevmesi, Allah kendisini küfürden kurtardıktan (sonra) tekrar küfre dönmeyi tıpkı ateşe atılmayı istemediği gibi istememesi.”³⁰⁸ 3) Ka’b b. Mâlik (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Mü’minin durumu taze yeşermiş ekin gibidir, rüzgâr birinde onu eğip yere vurur, diğerinde doğrultur. Sonunda kuruyup sararır. Kâfirin durumu ise kökleri üzerinde dimdik duran sedir ağacı

³⁰⁰ Hadîd, 57/20.

³⁰¹ Şuara, 26/18-19; Bakara, 2/152; Hac, 22/66.

³⁰² Nisâ, 4/136; Kâfirûn, 109/1-6; Fetih, 48/13; Âl-i İmrân, 3/19; Maide, 5/44.

³⁰³ Müslim, İman, 61; Buhârî, Menâkıb, 3508.

³⁰⁴ Müslim, İman, 68.

³⁰⁵ Müslim, İman, 64; Buhârî, İman, 48.

³⁰⁶ Müslim, İman, 120, 65, 66; Buhârî, İlm, 121; Meğâzî, 4403.

³⁰⁷ Buhârî, Ferâiz, 6764; Hac, 1588; Müslim, Ferâiz, 1614.

³⁰⁸ Müslim, İman, 43; Tirmizî, İman, 2624; Buhârî, İman, 16, 21.

gibidir, onu hiçbir şey eğemez, ama devrilmesi de bir anda olur.”³⁰⁹ 4) Abdullah b. Ömer (r.a), Hz. Peygamber’den (s.a.v): “Her kim kardeşine ‘kâfir’ derse bu söz nedeniyle küfür ikisinden birine döner. Eğer durum söylediği gibiyse (sorun yok) ama durum söylediği gibi değilse o kelime ona döner.”³¹⁰

2.3.2.Geçmişte ve Günümüzde Tekfir Olayı

Tekfir İslam tarihi boyunca toplulukların elinde hasım gruplara karşı bir silah olarak kullanılmıştır. Hangi inanış ve ifadenin kişiyi iman sınırından çıkardığı Hicri 1. asırdan başlamak üzere günümüze kadar münakaşa edilmiştir. Oysa Hz. Peygamberin hayatı incelendiğinde görülecektir ki O, vahiy ile müeyyed olmasına rağmen, yani kimin mü’min, kâfir, münafık olacağını bilebilecekken belli bir şahsı veya gurubu tekfir ettiği vaki değildir. Yukarıda incelediğimiz hadis-i şeriflerde de gördüğümüz üzere Allah Resulü’nün belirli insan ve gruplardan ziyade, şahısları tayin edilmemiş tipleri, yani vasıfları ve sıfatları tekfir ettiği göze çarpar.³¹¹

İslam tarihinde tekfir müessesesini harekete geçiren belli grup ve şahısları tekfir eden ilk topluluk ise Haricilerdir. Bir Müslüman’ın, amelinden dolayı, bir grup tarafından sistemli bir şekilde küfrüne hükmedildiğine ilk kez hakem olayından sonra şahit olunmaktadır.³¹² Hz. Ali, Muaviye ile çekişmesine son vermek için hakemliği kabul için zorlanmıştı. Hakem olayını “Allah’ın hükmünün dışında hüküm aramak olarak değerlendiren Hariciler, “Hüküm Allah’ındır” âyetini dillerine dolayarak sahabeleri küfürle itham ediyorlardı. Kullandıkları söz doğru ancak yanlış yerde kullanıyorlar diyen Hz. Ali, bunların suikastları sonucu şehit olmuştu.³¹³ Hariciler hakem olayını kabul edenleri ve hakemleri “Allah’ın vahy ettiği ile hükmetmeyenler, mutlak onlar kâfirdirler”³¹⁴ ayetine; savaşı bırakan Hz. Ali’yi ise, “Allah’ın emrine itaat ettiği ana kadar zalim ile savaşın”³¹⁵ ayetine dayanarak kâfir ilan ettiler.³¹⁶

³⁰⁹ Müslim, Sıfatu’l-Münâfikîn, 7094, 7095; Buhârî, Mezrâ, 5643.

³¹⁰ Buhârî, Edeb, 6104; Müslim, İman, 60; Tirmizî, İman, 2636, 2637; Ahmed b. Hanbel, 4/34.

³¹¹ Kılavuz, s. 94.

³¹² Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerin Kelami Problemlere Etkileri*, s. 190- 250.

³¹³ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya, İstanbul, Anka Yayıncılık, trsz, s. 64-70

³¹⁴ Maide, 5/ 47.

³¹⁵ Hucurat, 49/ 9.

Hariciler kendilerinden olmayan, günah işleyen herkese kâfir damgasını vurmak suretiyle toplum huzurunu bozuyor ve kâfir saydıkları insanlara küfür muamelesini uyguluyorlardı. Tekfir hareketinin ilk mümessilleri olan hariciler³¹⁷ nasları bağlamından koparıp, her şeyi zahiriyle değerlendirerek cehaletlerini kan dökmek suretiyle sergiliyorlardı. Günah işlemeyi küfür sayan bu gruhun ileri sürdükleri nasları te'vil etmeyen Hz. Ali, onlara Rasûlullah'ın uygulamalarından örnek veriyordu. İçki içenin, zina edenin, adam öldürenin, iftira edenin, savaştan geri duranın dinden çıkarılmadığını, sadece cezalandırıldığını, bunun akabinde onlara Müslüman muamelesinde bulunduğunu ifade ediyor ve onları susturuyordu.³¹⁸

Esasen bu devirde emre itaatsizlikler yaşanmıyor değildir; doğrudan Hz. Peygamber'in otoritesine karşı çıkanlar olduğu gibi adi suçlar da işlenebilmekteydi. Ne var ki, ikinci husus için belirlenmiş had ve tâzirlerin tatbikinden başka bir ceza uygulanmazken, birinci suç, ikiyüzlülük (nifak) ve emre itaatsizlik (fisk) olarak kabul ediliyordu.³¹⁹

Müslüman'ın Müslüman'ı katlettiği ve bunu siyasi sebeplerle yaptığı bu çalkantılı dönemin ardından tartışmaların sonu gelmedi. Bu tartışmaların merkezini Hariciler alıyordu. Bu grubun da gerek ilahiyat gerek siyasette düşüncelerinin ana teması tekfir kavramı idi.³²⁰

Hariciler, diğer İslam mezheplerini de değişik şekillerde etkilediler. Ayrıca, siyasi kanaatlerini meşrulaştırmak için, dînî nasları basite irca ederek “iman-amel ilişkisini” ve buna bağlı olarak da “büyük günah” meselesini Müslümanların gündemine getirmişlerdir.³²¹ Hariciler iman kavramını tanımlamak yerine kim küfre düşmüş, kim İslam cemaatinin dışına itilmeli ve kanı helal sayılmalı düşüncesini öne çıkardılar.³²² Bu yaklaşımları neticesinde Hariciler Müslüman toplumu içinde kendileri gibi düşünmeyen herkesi kâfir ilan edip onlarla savaşılmaya başladılar.

³¹⁶ İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul, Pınar Yayıncılık, 2000 s. 16.

³¹⁷ Yusuf Kardâvî, *Tekfirden Aşırılık*, çev. M. Salih Geçit, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 2006, s. 19-26.

³¹⁸ Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s. 71, 72.

³¹⁹ Gürhan, s. 43.

³²⁰ İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, s. 22.

³²¹ Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerin Kelami Problemlere Etkileri*, s. 252.

³²² İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, s. 21.

Asrımıza geldiğimizde ise bu harici zihniyetin farklı isimlerle yeni uçlar verdiğini görmekteyiz. Bunların en başında gelen ise Müslüman kardeşler topluluğunun görüşlerini daha radikal bir tavırla yeniden inşa etmeye çalışan ve onların çizgisinden tamamen ayrılan tekfir ve hicret topluluğudur. Bunlar şiddet ve eylem taraftarı olarak tanındılar. Mevcut yönetimleri kâfir, ülkeyi darülharb sayarak savaşıma davet etmişler ve eylemlere girişmişlerdir. Silahlı mücadeleyi ve silahlı yoldan hareket etmeyi ön planda tuttular.³²³

Bu cemaatin liderliğini yapan Şükrî Mustafa sinirlilik, sert mizaç ve hayatındaki bütün işlerde şiddete ve aşırılığa meyleden bir yapıyla temayüz eder. Ayrıca Şükrî Mustafa, kibir derecesinde aşırı gurur ve kendini beğenme özelliklerine sahipti. Bütün bunların, kendisine tâbi olanların fikirleriyle görüşlerinin şekillenmesinde ve ulaştığı acı son üzerinde büyük etkisi vardır.³²⁴

Bu akımın temel görüşü “Nasır'ın kâfirliğini ilan etmek” ve bu görüşü “Müslümanlara işkence yapan herkese” teşmil etmek şeklinde özetlenebilir. Tekfir akımına göre, “geçmişin fikhî ve fikrî birikimlerinin hiçbirini tanımamak”, hiçbir din bilginini taklit etmemek gerekir. Onlara göre, taklit eden kâfir olur. Zira herkes herhangi bir bilginin yardımı olmaksızın Kuran ve sünneti anlayabilir. Din bilginleri (Fakihler), onlara göre, kavramların anlamını değiştirmişlerdir. Din bilginlerine uymak insanları sapıklığa ve küfre götürür.³²⁵ Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi, Mescid-i Aksa ve Küba Mescidi dışında, dünyadaki bütün mescitler takva kastıyla tesis edilmediği için içlerinde namaz kılmanın caiz olmadığı yerlerdir. Ayrıca sayılan mescitlerde namazın sahih olabilmesi de kendi guruplarından birinin imamlık yapmasıyla mümkündür.³²⁶

Tekfir ve Hicret Cemaati, -daha önce Haricîlerin söyledikleri gibi- büyük günah işlemenin kişiyi dinden çıkardığını ve büyük günah işleyenin küfrüne hükmedilmesi gerektiğini söylemişlerdir. İslâm'ın temelde edası gerekli farzlardan oluştuğunu, bunları yapmayan veya bazılarını eksik yapanın Müslüman

³²³ Ahmet Vehbi Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvanü'l-Müslimin Örgütü*, Kayseri, E.Ü Yayınları, 1992, s. 48.

³²⁴ Ahmet M. A. Celi, *Çağdaş Haricilik Düşüncesi Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği*, Çev. Adnan Demircan, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997, s. 19.

³²⁵ Celi, s. 86, 87.

³²⁶ Ecer, s. 49.

sayılamayacağını ifade ederler. Yine bunlara göre bir tanesi hariç bütün farzları yerine getirmeyen kimse Müslüman olarak adlandırılmaz.³²⁷

Tekfir ve Hicret topluluğu, insanları ümmiliğe ve devletin eğitim kurumlarında verilen eğitimi yok etmeye davet etmiştir. Böylece onlar, davet görevini üzerine alan ilk nesil, yani Ashab nesli gibi olacaklarını sanıyorlardı. Ayrıca bunlar dinî ilimlerle maddî ilimlerin ya da onların deyimiyle kâfirlere ait ilimlerin bir araya gelmesinin mümkün olmadığını iddia ediyorlardı. Bundan dolayı topluma tamamen cephe alarak kendileriyle, cahiliye ve küfür ile vasıflandırdıkları Müslüman toplum arasında tam bir ayrılık ilan etmişlerdir³²⁸

Tekfir ve Hicret Cemaatine göre, Cihad ancak dünyanın sonunda Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında kılıç, at ve okla yapılacaktır. Bunun dışında cihad yoktur. Fakat kendilerine karşı olan kimseleri de öldürmekten kaçınmayan bu örgüt mensupları Mısır'da kendilerinden ayrılanları öldürdükleri gibi, Mısır Vakıf Başkanı Şeyh Zehebî'yi de kaçıranca öldürmüşlerdir. Kendilerine muhalif olanların listelerini tutmuşlar, onların öldürülmeleri için özel timler kurarak terör ve anarşinin doğmasına sebep olmuşlardır. Bu sert ve müsamahasız davranışları sebebiyle pek taraftar bulamamış, 1981 de büyük bir darbe yemiş ve elemanlarının çoğu Mısır'ı terk etmeye mecbur kalmışlar, Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün'e yerleşmişlerdir.³²⁹

Mısır'da uzun süre adından bahsettiren kollardan biri ve en önemlisi İslâmi Cihad gurubudur. Bu grubun en önemli kurucularından biri Filistin asıllı Dr. Salih Sırriyye'dir. Salih Sırriyye "İman Risalesi" adlı eseriyle Mısır'da Enver Sedat rejimini ve diğer İslâm toplumlarındaki benzer rejimleri kâfir kabul ettiğini ve bunlara karşı silahlı cihadın gerektiğini anlatır.³³⁰

Sırriyye'ye göre, Komünist Partisi, Sosyalist Arap Baas Partisi, Arap Milliyetçileri Hareketi, Suriye Milliyetçi Partisi, Arap Sosyalistler Birliği vb. gibi ideolojik bir partiye üye olan kimse kâfirdir. Çünkü bu partilerin, ideoloji ve metotları, İslâm akaidi ve metoduna aykırıdır. O partilere girmek, o ideolojileri kabul etmek, İslâm inanç ve metoduna tercih etmek demektir ki, bu apaçık küfürdür.

³²⁷ Celi, s. 23.

³²⁸ Gürhan s. 43.

³²⁹ Ecer, s. 50.

³³⁰ Gürhan, s. 112.

Mason Cemiyetleri, Lions ve Rotary Kulüpleri ve gizli gayeler taşıyan uluslararası diğer kuruluşlar da aynen bu partiler gibidir. Materyalist felsefe, varoluşçuluk ve pragmatizm gibi İslâm'a aykırı felsefelere inananların hükmü de aynıdır.³³¹

Yine ona göre, Mısır toplumu cahiliye toplumudur. Mısır ise “darülharp”dir. Ayrıca kâfir devletin kanunlarını uygulayanlar ile bayrağa ve anıtlara saygı durumunda bulunanlar da kâfirdirler. Küfür rejimlerine karşı ve bu rejimlere uyanlarla silahlı mücadele etmek ve cihad farzdır.³³²

Cihad örgütünün önemli isimlerinden biri de Muhammed Abdüsselam Farac'dır. Cihad gurubuna yeni bir düzenleme getirmeyi tasarlamış ve bu amaçla Farîdatü'l-Gaibe adlı kitabını yazmıştır. Bu kitapta kendisinin ve örgütünün görüş ve hedeflerini anlatan Farac, bir silahlı ihtilâl için gerekli idarî düzenlemeleri yaptı, yeni elemanlarla tanışarak hareketin gücünü artırdı. "Kayıp Farzlar" anlamına gelen Farîdatü'l-Gaibe'de şu noktalarda ısrarla durulmuştur: “Günümüzdeki yöneticiler İslâm'dan dönmüş kâfirlerdir, onlara yardım haramdır. Mevcut yöneticilerin ortadan kaldırılmaları için kılıçla cihad her Müslüman'a farzdır.³³³ Allah'ın indirdiğiyle hükmetmek imkânsız değildir. Emperyalistlerden önce emperyalistlerin davetçisi olan mevcut yöneticilerle savaşmak gerekir.³³⁴

Mısır dışından bir örnek ise, Pakistan'da Mısır'daki Müslüman Kardeşlere paralel aynı görüşlere sahip ve çoğu kişilerce Müslüman Kardeşlerin bir kolu gibi görülen ve gösterilen Cemaat-i İslamî Derneği ve partisidir. Yani İslam Cemaati, dinî ve siyasî teşkilattır. Bu teşkilatın kurucusu Mevlâna Ebu'l-A'lâ el-Mevdudî, 1903 yılında doğdu. 1941 yılında Cemaat-i İslâmî'yi kurdu ve liderliğini üstlendi. Tamamen Müslüman Kardeşlerinkine benzeyen fikirler ve görüşlerin propagandasına başladı.³³⁵

1976 yılına kadar Cemaat-i İslamî partisinin başında kalan Mevdudî hâkimiyetin “yalnız ve yalnız Allah'a ait” olduğu bir devlette “İlâhî Kanunun tayin ettiği sınırlara bağlı bir hilafet rejimini getirmek için çalıştı. Zira ona göre,

³³¹ Salih Sırrıyye, *İman Risalesi*, Çev. Üsâme Zeydoğlu, Ankara, Sor Yayıncılık, 1992. s.73.

³³² Sırrıyye, s.70-87.

³³³ Gürhan, s. 113.

³³⁴ Ecer, s. 52.

³³⁵ Mevlana Ebu'l-Ala, Mevdudî, *İslam'da Cihad*, Çev. Akif Nuri Karcıoğlu, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 7.

“Müslümanın bu yolda cihad etmekten başka gayesi ve ideali yoktur.” Mevdudi'ye göre, “cihadın gayesi İslâm prensiplerine uymayan bâtil sistemleri yıkıp yerine İslâm nizamını getirmektir.”³³⁶

Başlangıçta, Hasan el-Benna ile Müslüman Kardeşler, hiçbir siyasî görüntüsü olmayan, okuma-yazma ve Kuran ezberleme kursları açmak, okullar, camiler yaptırmak, hayat seviyesini yükseltmek gibi tamamen topluma yararlı faaliyetler içinde bulundular. Fakat daha sonra ihtilalci gruplarla temas kurarak elemanlarını savaşıma hazır hale getirdiler ve siyasete karıştılar.³³⁷

İslam devleti kurma hayalleri ertelendikçe sabırsızlanan taraftarlar zaman içinde artan öfkeleri ile daha çok şiddet unsurları taşıyan bir yapıya bürünmüşlerdir. Eğitim ile halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan ilk dönem faaliyetlerinden sonra, kâfir ilan ettikleri ve listelerine aldıkları üst düzey kişileri cihad adı altında öldürmüşlerdir. Hükümetlerin artık tehlike olarak gördükleri bu örgüt mensupları tutuklanmış birçoğu ağır işkencelerde ölmüş, bazıları idam edilmiş, bir kısmı da devletin meşruiyetine inandırılarak serbest bırakılmışlardır.

İslâm düşünce tarihinde, tarihî süreçte meydana gelen olaylar karşısında insanları sübjektif olmaya, din kardeşlerini iman sınırlarının dışına itmeye ve kanını helal görmeye iten sebepler arasında; olayları anlatan kişinin eksik bilgisi yanında, dinî hissiyatı, ilgileri, toplumsal bağları ve taraftar olduğu konulardaki ön yargıları, yaşadığı dönemin sosyal-siyasî şartları, kısaca kendi özneliği başlıca etken olarak gösterilebilir.³³⁸

Sonuç olarak, ilim literatüründe çok anlamlı kullanıma sahip küfr kavramının zamanla geniş kullanımından uzaklaştırılarak sadece “dinden çıkma” anlamında kullanılmış olması, “küfr” kavramı ile ilgili ayet ve hadislerin zaman zaman yanlış anlaşılmasına neden olmuştur. Küfr kavramının zihinlere yanlış oturması, siyasi çalkantılarla birleşince Müslümanlık tarihinde tekfir probleminin ve bölücü hareketlerin doğması sonucunu doğurmuştur.³³⁹

³³⁶ Mevdudi, s.32-34.

³³⁷ Gürhan, s. 113.

³³⁸ Gürhan, s. 118-120.

³³⁹ Yalçın, s. 24.

2.3.3. Tekfirin Doğurduğu Sonuçlar

İslâm düşünce tarihinde ortaya çıkan itikadî fırkalar bazı tarihsel şartlarda teşekkül etmişlerdir. Onun içidir ki, itikadî ekol ve fırkalar, sadece dinî değil, aynı zamanda toplumsal, tarihî ve siyasî çözümler üreten oluşumlardır. Ne var ki, aradan geçen süreçte, mezheplerin ortaya çıktığı tarihî şartlar ve onların düşüncelerine yön veren koşullar unutulmuş, aralarındaki tartışmaların ve savundukları görüşlerin tamamı saf dinî çözümlermiş gibi kabul edilmiştir. Bundan dolayı da mezhebî yorum ve çözüm önerileri din ile özdeşleştirilmeye çalışılmıştır.³⁴⁰

Hemen her fırka mensubu, mezhebî bir taassupla kendilerini övücü; diğerlerini ise, suçlayıcı ifade ve isimlendirmelerde bulunmuştur. İslâm dünyasında hicri beşinci asrın bitimiyle sona eren fikrî orijinalite ve zihnî inşâdan sonra Müslümanlar arasında koyu bir taklit ve onunla birlikte katı bir mezhep taassubu başlamıştır. Bunun sonucu; fakihler sûfiyenin, sûfiler fakihlerin, Mutezile ile Şia, Sünnîlerin, Sünnîler Mutezile ve Şia'nın, Şafiîler Hanefîlerin Hanbelîler diğerlerinin; kısaca her mezhep ve grup mensubu ötekilerin aleyhine harekete geçmiştir. Ne yazık ki, bu taassup, sadece ulemaya has kalmamış, ilmî meselelerde aklî istidlal ve müsamahası daha az olan avam arasında da yaygınlık kazanarak daha ciddi sonuçlar doğurmuştur. Sonuçta, dinî düşünce husumete dönüşmüş, ardından, mezhep ve fırka mensupları birbirlerini tekfira kalkışmışlardır.³⁴¹ İşte bu mezhebi taassubun neden olduğu katı taklitçilik sebebiyle, diğerinin ne demek istediğine kulak asmama sonucunda Hanbelîler Eşarîleri; Eşarîler Hanbelî ve Mutezilîleri; Mutezilîler ise Eşarîleri tekfir etmişlerdir.³⁴²

Gazzâlî, bu fırkaların yorumla uğraştıklarını, ancak yorumda (te'vilde) hata ettiklerini, Hz. Peygamber'i yalanlamadıklarını, durumlarının icihadın yeri ve konusu olduğunu belirterek te'vilde yanılmanın tekfiri gerektirmediğini, bunun için kelime-i şehadet getiren, kibleye karşı namaz kılanların tekfir edilmesinin hata olduğunu, bunlara olsa olsa "bid'at ehli" denebileceğini ifade etmiştir.³⁴³ O, kimi

³⁴⁰ Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde Ehli Sünnet ve Ehli Bidat Adlandırılmaları*, Erzurum, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, 2001, s. 12.

³⁴¹ Özler, s. 30.

³⁴² Gürhan, s. 84.

³⁴³ Gazzâlî, *Feysalu't-Tefrika*, s. 49-50,55, 78; *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, s. 241-244.

çevrelerin te'vil adı altında tekzip yaptıklarını ifade ederek, te'vil kanunlarına riayet edildiği müddetçe kimsenin tekfir edilemeyeceğini belirtir.³⁴⁴

Gazzâlî, bir müslümanı tekfir etmenin onun kanını akıtmayı ve malını almayı helâl saymak gibi hukukî; cehennemde ebedî kalmak gibi uhrevî sonuçlar doğurduğunu ve bunun için basite alınmaması gerektiğini ifade etmektedir. Gazzâlî'nin efradını câmi', ağıyarını mani' olarak nitelendirdiği ve uygulanması halinde tekfirdeki başıboşluğa, vurdumduymazlığa son verileceğini ifade ettiği kaide "tekzip (yalanlama)" kaidesidir. Buna göre tekfirdeki ölçüyü "Rasûlullah'ı, Allah'tan getirdiği şeyler hususunda tekzip'te bulunmak" şeklinde tek ölçü olarak sunmaktadır.³⁴⁵

Gazzâlî, nazarî şeylerin iki kısım olduğunu, bunlardan birinin dinin esas prensipleri, diğerinin ise tâli (fer'i) meseleler olduğunu ifade eder. İmanın esas prensiplerinin Allah'a, Peygambere ve ahirete iman olduğunu, bunun dışında kalan meselelerin ise fer'i olduğunu dile getirir. Hz. Peygamber'den tevatür yolu ile bize gelmiş olduğu kesin bir şekilde bilinen dinî bir esası reddetmek dışında fûru' ile ilgili meselelerde kimsenin tekfir edilemeyeceğini söyler. Tevatüren sabit olan fer'î bir meselenin inkârını küfür sayar. Buna örnek olarak, Allah'ın hac maksadıyla ziyaret edilmesini emrettiği Ka'be'nin Mekke'de bulunan malum bina'nın olmadığını iddia edenin küfrünü gösterir.³⁴⁶

Gazzâlî, vahid haberlerle sabit olan şeyleri inkâr edenlerin tekfir olunmayacağını ifade eder. Gazzâlî'nin tekfir aşırılığına son vermek için ortaya koyduğu "tekzip" kaidesi, mezhebe muhalefet etmenin ve sübutu kesin olmayan bir meselenin inkârının küfür olarak alınamayacağını gösteren genel geçer bir kaidedir.³⁴⁷

Yine Gazzali tekfir konusunda şunları söyler: Aşırılık sınırını aşma konusunda insanların en ileri gidene, kalamî konuları ve bu konular hakkında getirilen şerî delilleri, kendileri kadar bilmeyen Müslümanlar'ın avamını tekfir eden mütekellimdir. Zira bunlar, Allah'ın geniş ve kapsayıcı rahmetini daraltır ve cenneti

³⁴⁴ Gazzâlî, *Feysalu't-Tefrika*, s. 36-39.

³⁴⁵ Gazzâlî, *Feysalu't-Tefrika*, s. 22-23, 52,78.

³⁴⁶ Gazzâlî, *Feysalu't-Tefrika*, s. 52-53.

³⁴⁷ Yalçın, s. 32.

sadece kendileri gibi küçük bir gruba hasrederler. Oysa tekfir, ancak üç esası, yani Allah'a, Peygamberlerine ve Ahret gününe imanı, tevil ihtimali bulunmayacak kadar açık haberi, tevatürle geldiği sabit olan ve zıddına dair hiçbir delilin bulunmadığı sabit şeyi inkar eden kimse hakkında geçerlidir. İçinde en ufak bir tereddüt bulunan konularda tekfirden kaçınmak en uygun olanıdır. Bilinmelidir ki, tekfirle uğraşmak ancak cahillerin işidir.³⁴⁸

Ehl-i Sünnet kelamcıları ile mezhep imamları ve onları takip eden ilk fukahanın çoğunluğu tekfir konusunda temkinli, mutedil ve insafli hareket etmeye, tekfirden kaçınmaya gayret etmişlerdir. Hariciye ve Mutezile dışındaki kelamî ekoller hariç tutulacak olursa, oldukça ciddi fikhî sonuçlar doğuracağı bilinen tekfir konusunda oldukça hassas davranılmıştır. Ama daha sonraki dönemlerde sosyo-politik kaygılar ile bu hassasiyet kaybolmuştur.³⁴⁹

İman dairesindeki bir kişiyi kâfir sayarak kanının helal kabul edilmesi, yani öldürülmesi, karısının kendisinden ayrılması, cenaze namazının kılınmaması, Müslüman kabristanına gömülmemesi ve ahirette de ebedi cehennemde kalacağına hükmedilmesi gibi önemli hukuki ve dini neticeler doğuracağından, tekfir işlemini yapacak şahısta bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Bu sebeple bu kadar ağır sonuçları olan bir hükmü, ciddiyet, samimiyet ve ehliyetten uzak, maddi manevi nüfuz ve şöhret peşinde koşarak kendisinin yükselmesi için şahsında bir istidat ve irade bulamayıp başkalarına taarruz eden şahıslar veremezler. Bu sebeple tekfire karar verecek kişi kelam ilminde münakaşa edilen meseleleri derinlemesine ihata edecek, fıkıh ve fıkıh usulünün inceliklerini anlayabilecek ve bunlara göre olayı değerlendirip neticeye varabilecek kapasite ve bilgide olmak zorundadır.³⁵⁰

Gazzalî'nin bu konuda verdiği ölçü oldukça önemlidir. Tekfir konusundaki hassasiyetin ne denli önemli olduğunu anlatma sadedinde şöyle der: "Bin kâfiri hayatta bırakmayla işlenen hata, bir Müslüman'ın az miktardaki kanını akıtmaktan çok daha önemsizdir."³⁵¹

³⁴⁸ Gazzâlî, Feysalu't-Tefrika, s. 197- 202.

³⁴⁹ Hacer Şahinalp, *Tekfir Kavramının Pratik Boyutları*, Yayımlanmamış Yüksak Lisans Tezi, Harran Üniversitesi S.B.E. , Şanlıurfa, 2003, s. 122.

³⁵⁰ Kılavuz, s. 240.

³⁵¹ Gazzâlî, Feysalu't-Tefrika, s. 156, 159.

Dini hassasiyetleri istismar edilen ve bazı siyasi hedefler uğruna şartlandırılarak manipüle edilen kimi şahıs ve gruplar, dar kalıplara sıkıştırdıkları kendi düşünüş ve yaşayışlarına muhalif olan zümreleri rahatlıkla tekfir etmişlerdir. Mezhep, tarikat ve siyasi taassup bu zemini kayganlaştıran önemli unsurlar olmuştur. Çevrelerinde gördükleri dini biçimleri sarsılmaz kabul edip başka anlayış ve alternatiflere akıl ve kalp kapılarını kapatan kişilerin mümkün mertebe ilimle aydınlatılıp saplantılardan kurtarılmaları gerekir. İlim, irfan ve araştırmanın hâkim olduğu yerlerde cahilane tekfirin yeri yoktur.³⁵²

Tekfir konusunda İbrahim Canan'ın koymuş olduğu ölçüler ve tavsiyeler konumuzu özetler mahiyettedir: "... Şahsi müşahedemiz, şahsi ilmimiz, kendini mümin addeden bir kimse hakkında küfrüne hükmetmemizi gerektirse bile te'vil edip bundan kaçınmak daha selametli bir yoldur. ...Biz bir kafire bile "ey kafir" diye hitap etmeyiz. Hatta dinimiz Hıristiyan bir kadınla evlenme müsaadesi verdiğiğine göre zevcemiz Hıristiyan olabilir. Biz bunlara hitap ederken de "ey kâfir" diye hitap etmeyiz. Böyle hitapta bulunmayı dinimiz emir de etmiyor. Böyle bir hitap mürüvvete, sila-i rahime aykırı olduğu için bunu din ne tecviz eder ne de hoş karşılar. Öyleyse nazarımızda küfre düşen bir insanı tekfir etmek, kâfir olarak teşhir etmek (hele bunları din adına öldürmek) dini bir emir değildir. Kaldı ki onun hakkındaki hükmümüzde isabet ettik mi? Kalbini yarmadığımızı, içine girmedikimize göre yanılma payımız da vardır. Öyleyse bu ihtimali düşünüp, tekfir etmek gerekir, şeklinde dini bir emrin yokluğunu göz önüne alıp, tekfir etmenin müeyyidesinin ağırlığını hissederek, mümini tekfirden kaçınmak en selametli yoldur. Tekfir etmemekle hiçbir kayıp yok, ama tekfirden büyük risk vardır.³⁵³

Bu konuda fanatizm'in ve taassuptan kaynaklanan fitne ve kin'in Müslümanlara ve insanlığa kazandıracığı hiçbir şey yoktur. Özellikle günümüzde görülen ve terör faaliyetlerinin bina edildiği bu tekfir olayları ve neticesindeki terör hadiseleri, ayetlerin katı bir tutumla değerlendirerek maksadından saptırılması, Allah'ın engin rahmeti ve İslamiyet'in geniş hoşgörüsü ile bağdaşmamaktadır.

³⁵² Şahinalp, s. 122.

³⁵³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*, İstanbul, Akçağ Yayınevi, 1993, Cilt 14, s. 535.

2.4. İslam'ın Davet Metodu

İslam dininin terör ile anılmasına sebep olan bir başka konu da yanlış anlaşılan veya ideolojik saplantılara kurban edilen, emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i an'il-münker meselesidir. Bu konu aslına uygun olarak aynı zamanda günün şartları da gözetilerek uygulanmadığı takdirde İslâm toplumunda nadiren de olsa şiddetin dini dayanak noktası olmuştur. Emri bi'l-ma'ruf yapıyorum diye bir başkasının yaşamına karışma ve baskı uygulamaya hele bunu şidet ve terör kılıfıyla yapmaya hiçbir kimsenin hakkı yoktur. Aksi takdirde Müslümanlar fanatizm ve terörist damgasını yemekten kurtulamayacaktır.

Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla hayata geçirilen bu görev onun gösterdiği halden, çok daha farklı bir hale bürünmüştür. Hz. Peygamber'in anlatmada, uyarmada ve de eleştirmede gösterdiği incelik, nezaket, sabır daha sonra Müslümanlar tarafından tamamen unutulmuştur. İslâm toplumunda ortak şuurun meydana gelmesini sağlayan bu ilke bir bakıma İslâm'ın temel dinamiğidir. Bunun ihmalî değerler sisteminin zayıflamasına, giderek nihilizme ve anarşizme yol açarak din ve devlet hayatında telâfisi zor birtakım felâketlere sebep olur. Şimdi konumuzu mezhepler, tarihi süreç ve Kelam âlimlerinin penceresinden incelemeye çalışalım.

Emr-i bi'l-ma'ruf; iyiliği emretme, dinin iyi olarak nitelediği işlerin yapılmasını isteme, nehy-i an'il-münker ise kötülükten vazgeçirmeye çalışma, dinin kötü olarak nitelediği işlerden sakınma demektir. Buna göre söz konusu bu tabir, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak manasına gelir. Kelam ilminde din açısından iyi olan bir şeyi yaptırmaya ve aynı açıdan kötü olan bir husustan sakındırmaya çalışmanın dindeki yeri tartışılmıştır. Âlimler bu görevin dinin asli veya fer'i hükümlerden olduğu ve mükelleflerin yerine getirmekle yükümlü kılındığı fiillerden hangisi içinde mütalaa edilmesi gerektiği konusunda farklı görüşler benimsemişlerdir. Söz gelimi Hariciler ile Mu'tezililer de emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker usulu'd-din'den sayılmış, Mutezile'de "beş temel esas"tan (usul-i hamse) biri olarak kabul edilmiştir. Buna karşılık Sünni kelimciler onu fıkıh ve ahlak içinde mütalaa etmiştir. Söz konusu hüküm Hariciler ile Mu'tezile'ye göre farz-ı ayın kabul edilirken Ehl-i sünnet'çe farz-ı kifaye derecesinde tutulmuştur.³⁵⁴

³⁵⁴ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, İsam Yay, 2010, s. 80.

İyiliği yaptırmaya ve kötülüğü önlemeye çalışmak bütün Müslümanlara farzdır. Bu, İslam davetinin yayılması, sapkınların doğru yolu bulması ve Müslümanların nazarında hakla batılı birbirine karıştıran din düşmanlarının zararlarının bertaraf edilmesi bakımından zaruridir.³⁵⁵ Ancak en az bunun kadar önemli olan ise aslın usule feda edilmemesidir. Zemahşerî, “İçinizden hayıra çağıran, ma’rûfu emreden ve münkeri nehyeden bir topluluk bulsun”³⁵⁶ meâlindeki âyeti açıklarken bu görevi ancak ma’rûf ve münker ile bu husustaki emir ve nehyin metotları hakkında bilgi sahibi olanların yerine getirebileceğini, aksi halde iyiliğin kötülük veya kötülüğün iyilik zannedilmesi gibi hatalara düşülebileceğini hatırlatır. Bu görüş Ehl-i sünnet âlimlerince de benimsenmiştir.³⁵⁷ Yani bu görevi yerine getirirken fanatizme ve radikalizme kaçmamalıdır. Aksi takdirde bu denli hassas ve önemli bir düsturun terörize edilmesi veya öyle damgalanması içten bile değildir. Şimdi tarihten bunun örneklerini görmeye çalışalım.

Kur’ân-ı Kerîm’de ma’rûf ve münker kelimeleri dokuz âyette “ma’rûfu emretme, münkeri nehyetme” anlamına gelen ifade kalıplarıyla geçmektedir. Bu âyetlerde hangi davranışların ma’rûf, hangilerinin münker olduğu belirtilip bir tahsis yoluna gidilmemesi, ma’rûfun dinin yapılmasını gerekli gördüğü (vâcip) veya tavsiyeye şayan bulunduğu (mendup), münkerin de bunların zıddı olan söz ve davranışların tamamını kapsadığını göstermektedir.³⁵⁸

Bu konuda Haricîlerin temel düşüncesi, zâlim imama karşı başkaldırı prensibi olarak da yorumlanabilir. Başkaldırının meşrûiyetini de “emr bi’l-ma’ruf ve nehyi ani’l-münker” ilkesine dayandırmışlardır. Bu ilkedен hareketle, ister Hz. Ali, ister Emevîler ve isterse Abbâsîler döneminde olsun, iktidara karşı sürekli başkaldırı halinde olmuşlardır.³⁵⁹ Onlara göre zâlim yöneticileri ister kılıçla, ister başka bir araçla yönetimden kaldırmak ve bu görevi hak eden kişiye vermek gereklidir. Bu amaçla yapılacak her türlü şiddet meşrudur. Aynı zamanda zâlim bir yöneticinin, imamın başlarında kalmasına razı olanlar, olup bitenlere ses çıkarmayanlar ve

³⁵⁵ Bekir topaloğlu, *Kelam İlmi*, 6. Baskı, İstanbul, Damla Yayınevi, 2000, s. 176.

³⁵⁶ Âl-i İmran, 3/104.

³⁵⁷ Çağrıci, “Emri bi’l-Ma’ruf ve Nehyi ani’l-Münker” *D.İ.A.*, Cilt 11, s. 139.

³⁵⁸ Çağrıci, “Emri bi’l-Ma’ruf ve Nehyi ani’l-Münker,” s. 139.

³⁵⁹ Mahmut Ay, *Mutezile ve Siyaset*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2002, s. 197.

harekete geçmeyenler, İslâm'ın açık bir prensibini, emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münkeri göz ardı edenlerdir.³⁶⁰

'Emri bi'l ma'ruf ve nehyi ani'l münker', İslâm toplumunda ilk kez Hariciler tarafından uygulanan şiddetin dini dayanak noktası olmuştur. Haricilerin fanatik yapısı, ilk Müslüman toplumda bulunan otoriter damarın kendini örgütlü olarak dışa vurmasıdır.³⁶¹ Haricilerin 'bu inançları bir nevi anarşist inancı idi'³⁶² ve bu inançları doğrultusunda halka baskı uygulamışlar ve birçok masum insanı öldürmüşlerdir. İslâm'ın ilk dönemlerindeki bu muhalif hareket devrim yapmanın meşruluğunu, Kur'ân'ın ümmete iyiliği emredip, kötülükten alıkoymayı dayanışma yoluyla yerine getirmeyi vacip kıldığına ve kötülüğü düzeltmenin ilk yeğlenen yolu olarak 'kuvvet' kullanmanın vacip bir iş olduğuna dayandırmışlardır.³⁶³ Hariciler 'sizden iyiliğe çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun.'³⁶⁴ âyetini dayanak kabul etmekle birlikte, adâletsizliğe ve zulme karşı duruşa çağıran âyetleri de fikirlerinin temeline oturtmuşlardır. Ancak cihadı, kılıçla mücadeleyi Müslümanlara karşı yapmışlardır. Harici Nafi b. Ezrak tarafından benimsenen ve kararlı bir şekilde uygulanan isti'raz bunun en açık göstergesidir. Harici bir eylem olarak isti'raz "kişinin inanç ve kanaatleri konusunda açıklamalarda bulunmasını istemek; düşünmeden adam öldürmek" dinî katl anlamında kullanılmıştır.³⁶⁵

Havaric, siyasi-fikri ihtilafı siyaset alanından din alanına taşıyarak, siyasi çekişmenin karakterine iman ve küfür hükümlerini geçerli kılmış, zâlim yöneticiye ve ona uyan halka "emri bi'l ma'ruf ve nehyi ani'l münker"i kılıçla uygulamışlardır. Haricîlerin sürekli başkaldırıları aktif sonuçlar doğurmamış ve başarılı olmamıştır.

³⁶⁰ Ayşe Bayraktar Barış, *Kur'ân-ı Kerîm'de Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi Ani'l-Münker Meselesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, S.B.E, s. 51.

³⁶¹ Mehmet Evkuran, *Sünnî Paradigmayı Anlamak*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2005, s. 109.

³⁶² Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, Ankara, çev. Kemal Kuşçu, Nur ayınları, 1979, s. 279

³⁶³ Nevin Abdulhalık Mustafa, *İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet*, çev. Vecdi Akyüz, İz yayıncılık, s. 183.

³⁶⁴ Âl-i İmrân, 3/104.

³⁶⁵ Barış, s. 51.

Kendilerine her defasında yok olma noktasına götüren başkaldırıları aynı zamanda İslâm toplumuna da zarar vermiştir.³⁶⁶

Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker yani iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak prensibi, ilk dönemlerde ortaya çıkmış meselelerden biridir. Aynı zamanda Kelâm ilminin kurucusu ve ilk Kelâm ekollerinden biri olan Mutezile'nin de beş temel prensibinin sonuncusudur.³⁶⁷

Ancak Mutezile'nin bu konudaki fikirlerine bakıldığında, daha çok siyasî bir anlayışın söz konusu olduğu görülmektedir. Yani “zulme karşı kuvvet kullanma ve adâletsiz idarecilere isyan şeklindeki siyasî boyutla, iyiliğin yerleştirilmesi ve kötülüğün ortadan kaldırılması şeklindeki ahlakî boyut” birbirine karıştırılmış ve tarih boyunca yaşananlara da daha çok bu siyasî bakış yön vermiştir.³⁶⁸

Mutezile, İslâm dininin korunması ve adâlet ilkesinin zedelenmemesi için toplumsal düzeyde yaşanan sapmalara karşı silahlı devrimi zorunlu görmüş ve emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker ilkesini, siyasal mücadelenin temeli olarak kabul etmiştir.³⁶⁹

Mutezile emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker konusunda bazı şartlar öne sürmüştür. Bu şartlar Mutezile'ye göre, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma görevini verimli kılan şartlardır. Etkili ve sistemli bir hareketin olması için bunlar gereklidir. Aksi takdirde Haricî hareketi gibi bireysel uygulamaların, şiddetin ve terörün hâkim olduğu anarşist bir hareket olur. Mutezile bu şartları öne sürerek, “daha önce Haricîlerin içine düştüğü hataya düşmemeye, toplumda istikrarsızlık ve parçalanmaya yol açmamaya, daha fazla enerji ve kan kaybına uğramamaya, sonuçta başarıyı garantileyerek âdil bir yönetim tesis etmeye çalışmıştır.³⁷⁰” Emri bi'l-ma'ruf konusunda bu türlü ideallere sahip olsa da Mutezile, siyasî gücü elinde bulundurduğunda âdil bir yönetim anlayışından oldukça uzak kalmıştır.³⁷¹

³⁶⁶ Ay, s. 198.

³⁶⁷ Barış, s. 53.

³⁶⁸ Barış, s. 54.

³⁶⁹ Muhammed Ammara, *Mutezile ve İnsan Özgürlüğü Sorunu*, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998. s. 100.

³⁷⁰ Ay, s. 202.

³⁷¹ Barış, s. 58.

Bir kimsenin emri bi'l-ma'ruf yapıyorum diye bir başkasının yaşamına karışma ve baskı uygulama yetkisi yoktur. Buna dinî fanatizm denir ki, bu İslâm'ın kesinlikle hoş görmediği bir durumdur. Din faşistleri İslâm'ın birkaç hükmünü yetkin olmayan, kıt bilgi, dar görüşlü bir din öğreticisinden öğrenerek yola çıkar, önüne geleni bayrağı altında toplamaya çalışıp, gelmeyen münâfik, kâfir damgasıyla nitelerler.³⁷²

Hicrî ilk asırlardan bu yana emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker, birçok farklı uygulamanın kaynağı olmuştur. Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla hayata geçirilen bu görev onun gösterdiği halden, çok daha farklı bir hale bürünmüştür. Hz. Peygamber'in anlatmada, uyarmada ve de eleştirmede gösterdiği incelik, nezaket, sabır daha sonra Müslümanlar tarafından tamamen unutulmuştur. Haricîlerin din adına yaptıkları vahşet, bu hafıza kaybının bir sonucu olmalıdır. Sadece Haricîlerle sınırlı kalmayan baskı ve zorbalıklar, Mutezile'nin bile siyasî gücü elinde bulundurduğu an, gün yüzüne çıkmıştır. Mutezile Hariciler ve Şia'nın yaptığı gibi iktidardaki yöneticilere karşı toplumu kışkırtmak ve isyan ettirmek için dini bir araç olarak kullanmamışlardır. Ancak daha sonra bu tutumlarını değiştirerek, mihne olaylarında ve halku'l-Kur'an meselesinde görüldüğü gibi onu, muhalifleri yola getirme ve hasımları susturma aracı olarak kullanmaya başlamışlardır.³⁷³ Başlangıçta iktidardaki yöneticilere karşı muhalefette emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker nazariyesini ortaya koymuşlar, ancak iktidarda bu prensibin gerektirdiği yumuşaklıktan tamamen uzaklaşmışlardır.³⁷⁴

İslâm toplumunda ortak şuurun meydana gelmesini sağlayan bu ilke bir bakıma İslâm'ın temel dinamiğidir. Bunun ihmali değerler sisteminin zayıflamasına, giderek nihilizme ve anarşizme yol açarak din ve devlet hayatında telâfisi zor birtakım felâketlere sebep olur. Nitekim Gazzâlî, Allah'ın peygamberleri, "dinde kutb-i a'zam" diye nitelendirdiği bu prensibin tahakkuku için gönderdiğini belirterek bunun ihmal edilmesi halinde peygamberlik müessesesinin anlamını kaybedeceğini,

³⁷² Hüseyin Atay, *İslâm'ı Yeniden Anlama*, Atay Yayınları, Ankara, 2000, s.292.

³⁷³ İlyas Çelebi, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2002, s. 167.

³⁷⁴ Barış, s. 75.

dinin ortadan kalkacağını, fesat ve anarşinin yayılacağını, ülkelerin harap olacağını söyler.³⁷⁵

İslâm âlimleri, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker görevini yerine getirirken bilgilendirme, öğüt ve sözlü uyarıdan başlayıp duruma göre gittikçe sertleşen çeşitli yöntemler uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir.³⁷⁶ Ancak zor kullanmanın, daha özel olarak silâhlı mücadelenin câiz olup olmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Bilhassa bu son meseleyle ilgili tartışmalar, hicri birinci yüzyıldan itibaren gelişen siyasî şartların etkisiyle, zulüm ve haksızlık yapan devlet adamlarını münkerden uzaklaştırıp ma'rûfa yöneltmek için silâha başvurulup vurulmayacağı noktasında yoğunlaşmıştır. Hâricîler silâh kullanmayı kötülüğe sapan herkese karşı gerekli görmüşlerdir. Ancak İbâzîler halka karşı silâh kullanılmayacağını belirtmişler, zalim devlet başkanlarının ise silâhlı veya silâhsız yollardan hangisi mümkünse o yolla mutlaka engellenmesini ve hal'ini zaruri görmüşlerdir.³⁷⁷ Hâricîler isyan hareketlerini de bu temel anlayışlarına dayandırmışlardır.

Hasan-ı Basrî, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münkeri daha çok ahlâkî bir prensip olarak değerlendirdiği için silâhlı isyan fikrini reddetmiş, bizzat kendisi de halife ve diğer yöneticilerin haksız uygulamalarını zaman zaman ağır ifadelerle eleştirerek onları adalet ve hakkaniyete çağırarak yetinmiştir. Aynı şekilde Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen el-Fıkhü'l-ebîsati'ye göre, İmâm-ı Âzam da, İslâm ümmetinin başında bulunan ve ümmetin birliğini temsil eden devlet başkanına karşı zalim dahi olsa isyan ederek emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker adına silâhlı mücadeleye girişen ve böylece cemaatin birliğini tehlikeye sokanların "ıslah ettiklerinden ziyade ifsat ettiklerini" belirtmiş, bu sebeple Hâricîler'i şiddetle tenkit etmiştir. Benzer bir itham daha önce Hasan-ı Basrî tarafından da yapılmıştır.³⁷⁸

Mu'tezile ve Zeydiyye ile Mürchie'nin çoğunluğu da Hâricîler gibi, zalimleri bertaraf etmek için mümkün olduğu takdirde güç kullanmanın gerekli (vâcib)

³⁷⁵ Çağrıci, "Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker" s. 139.

³⁷⁶ Kādî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, thk. Abdülkerim Osman, Kahire, 1998, s. 744-745; Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, çev. SıtkıGülle, İstanbul, 1998, Cilt 2, s. 420-425.

³⁷⁷ Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslamiyyin*. Beyrut, 1990, s. 125.

³⁷⁸ Çağrıci, "Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker," s. 139.

olduğunu savunmuşlardır. Ancak Mu‘tezile’den Ebû Bekir el-Esam ve taraftarları, sadece âdil bir imamın etrafında toplanıp zalimlerin (ehlü’l-bağy) bertaraf edilmesini gerekli görmüşlerdir.³⁷⁹ İmâmiyye Şîası da prensip olarak silâhlı mücadeleyi kabul etmekle birlikte “mestûr imam” ortaya çıkıncaya kadar bu görevin askıda bulunduğunu savunurlar.³⁸⁰

“Ehl-i hadîs” olarak da anılan Selefîyye, İslâm ümmetini halife etrafında birleştirmek, sosyal barışı korumak, toplumun fitne ve fesat hareketlerine kapılarak parçalanmasını önlemek düşüncesiyle, insanların öldürülmesi ve aile fertlerinin esir alınması halinde bile siyasî otoriteye karşı silâhlı mücadeleye girişmeyi doğru bulmamışlardır. Onlara göre imam bazan âdil olur, bazan da olmaz; fâsık da olsa ümmetin onu uzaklaştırma yetkisi yoktur.³⁸¹

Ünlü Zahirî âlimi İbn Hazm, fazla teslimiyetçi bulduğu bu görüşü çeşitli yönlerden eleştirerek reddetmiştir.³⁸² İbn Hazm bütün uyarılara rağmen zulüm ve haksızlığa devam eden, kötülüklerinin karşılığı olan cezanın kendisine uygulanmasına rıza göstermeyen devlet başkanının görevden uzaklaştırılarak yerine başkasının getirilmesi gerektiğini, zira şeriatın hükümlerinden herhangi birini ihmal etmenin câiz olmadığını belirtir.³⁸³

Ancak Ehl-i sünnet âlimleri genellikle Selefîyye’nin görüşlerini benimsemişlerdir. Bu hususta Sünnîler içinde en radikal tavır takınanlardan biri olan Gazzâlî bile her ne kadar, “Zalim yönetici yönetimden çekilmelidir; çünkü o esasen mâzûldür veya azledilmesi gereklidir” derse de yöneticinin güçlü olması, azlinin zorlaşması, değiştirilmesinin umumi ve karşı konulmaz bir fitneye yol açması durumunda yerinde bırakılması ve kendisine bağlı kalınmasının vacip olduğunu ifade eder. Gazzâlî, bu şartlar altında mevcut yönetimi tamamen geçersiz sayarak yıkmaya kalkışmanın kamu menfaatlerini ortadan kaldıracığını belirtir ve böyle bir sonucu kâr sağlamayı düşünürken sermayeyi de kaybetmeye benzetir.³⁸⁴

³⁷⁹ Eş‘arî, s.451.

³⁸⁰ İbn Hazm, el-Fasl, Beyrut, 1975, Cilt 5, s.19.

³⁸¹ Eş‘arî, s. 451-452.

³⁸² İbn-i Hazm, s.19-28.

³⁸³ İbn-i Hazm, s. 28.

³⁸⁴ Gazzali, İhya, Cilt 2, s. 179.

Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münkerin tanıtma (iyilik ve kötülük hakkında muhatabı bilgilendirme), nasihat, sert bir üslûpla uyarma, darb ve cezalandırma suretiyle güç kullanarak hakka yöneltme şeklinde sıraladığı metotlarından ilk ikisinin yöneticilere uygulanabileceğini söyleyen Gazzâlî, vatandaşın devlet adamlarına karşı güç kullanma yetkisinin bulunmadığını belirtir. Ancak eğer kötülük ve fitneye yol açmayacaksa sert üslûpla uyarma yoluna da başvurmak gerekir. Emir ve nehyin zararı yalnız bunu yapana dokunmakla sınırlı kalıyorsa devlet adamlarını sert ifadelerle uyarmak menduptur. Gazzâlî, selefin bu yönde uyarılar yaptıklarına ilişkin pek çok örnek aktardıktan sonra³⁸⁵ kendi döneminde, menfaat kaygıları âlimlerin dilini bağladığı için, bunların haksızlık karşısında suskun kaldıklarından veya konuşmalar bile sözleriyle halleri arasında çelişki bulunduğu için etkili olamadıklarından yakınır. Nihayet yönetimde ve toplumda görülen bozuklukları ulemâya, ulemânın bozulmasını da servet ve makam tutkusuna bağlar.³⁸⁶

Ayrıca selefleri gibi İbn Teymiyye de silâhlı mücadele konusuna olumsuz bakmış, hatta Gazzâlî'ye göre daha ılımlı bir tavır takınmıştır. Zira emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker bir ıslah faaliyetidir. Eğer bu faaliyet ıslah yerine fitneye ve fesada yol açacaksa bundan kaçınmak gerekir. Nitekim Allah, iyilere başka insanları zorla hidayete kavuşturma görevi yüklememiştir.³⁸⁷ İbn Teymiyye bu şekilde emir ve nehyi bir ıslah ve eğitim faaliyeti olarak gördüğü için bu faaliyeti yapacak kişilerde özellikle ilim, rıfk ve sabır gibi üç niteliğin bulunmasının gerekli olduğunu söyler. İbn Teymiyye Hâricîler, Mu'tezile ve Şîa'yı, bu metotları dikkate almadan emir ve nehiy konularında aşırı sertliğe yönelmekle suçlarken Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in, Hz. Peygamber'in bu husustaki tâlimatı uyarınca Müslümanların birlik ve bütünlüğüne öncelik verdiğini, devlet başkanlarına karşı gelmekten, fitne savaşlarına katılmaktan kaçınmayı ilke edindiğini belirtir.³⁸⁸

Bu arada Ehl-i sünnet'in toplumda yeni haksızlıklara, fitne ve fesada yol açılmasını önlemek düşüncesiyle, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker faaliyetlerinde yaptırımli fiilî müdahaleleri sadece resmî kurumlara bıraktığı, fertlerin ve dolayısıyla

³⁸⁵ Gazzali, İhya, Cilt 2, s. 438-455.

³⁸⁶ Çağrıci, "Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker," s. 140.

³⁸⁷ Mâide, 5/105.

³⁸⁸ Çağrıci, "Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker," s. 140.

sivil örgütlerin yetkisini ise eğitime, aydınlatma ve uyarma gibi barışçı teşebbüsler ve iyiliğe ortam hazırlamakla sınırladığı gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca bu tür faaliyetlerin ehliyetli kimseler tarafından ve sadece ma'rûf veya münker olduğu hususunda İslâm bilginlerince görüş birliği sağlanmış olan konularda, sürdürülmesi gerekmektedir.³⁸⁹

2.5. Hoşgörü Ve Diyalog

Gerek tekfir gerekse İslam'ın davet metodu başlığında gördüğümüz üzere, terör ve şiddetin İslam'a mal edilmesindeki temel problem, İslam dininin yeterince tanınmaması ya da yanlış tanınmasıdır. Bu iki durumun ne kadar açık bir şekilde ortada olduğu izahtan varestedir. O halde insan bilmediğinin düşmanıdır düsturunca, dünya insanlığının en büyük problemlerinden biri olan anarşi, şiddet ve terörün temelinde bu tanımama ve bilmeme yatmaktadır. Bugüne kadar gerek Ehl-i kitap gerekse diğer din mensupları birbirleri hakkındaki fikirleri ya başkalarından ya da ideolojik saplantılar neticesinde manipüle edilen medyadan edinmişlerdir. İşte gün gibi ortada olan bu acı tablo bize tanışma, ortak problemlere karşı evrensel değerler çerçevesinde ortak tavır alma dışında başka bir seçenek bırakmamaktadır.

Türkçeye Fransızcadan geçmiş olan diyalog kelimesi, "bir arada yaşama ve birbirlerinin varlığını kabullenme durumunda olan değişik ırk ve kültürden, farklı inanç, kanaat ve siyasi düşünceden insanların, medeni ölçüler içerisinde konuşarak ve iletişim kurarak birbirini anlama ve tanıma sürecine girmeleri ve beraberce yaşama yollarını aramaları" şeklinde tanımlanabilir.³⁹⁰

Başka inanç ve kanaatlerin varlığını kabullenmek ve onlara hak tanıyıp saygı duymak, kendi inanç ve kanaatine bağlılıktan taviz vermek anlamına gelmez. Zira kendi inancına tam bir bağlılık içerisinde olan kişi, başkalarına karşı hoşgörülü davranabilir. Hoşgörüdeki bu kabul etme benimseme ve bağlanma demek değildir. Hoşgörüde benimsenmeyen bir şeye müdahale etmeme vardır.³⁹¹

Kur'an'a dayalı sevgi, barış ve huzur ortamı oluşturmak terörü engelleyecek en etkin faktörlerden biridir. İman, sevgi, adalet ve hoşgörü; insanı sevmenin ve

³⁸⁹ Çağrııcı, "Emri bi'l-Ma'ruf ve Nehyi ani'l-Münker," s. 141.

³⁹⁰ Ali Can, *Kur'an 'da Ehl-i Kitapla Diyalog*, İstanbul, Akademi Yayınları, 2011, s. 43-47.

³⁹¹ Ali Can, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, İzmir, Işık Yayınları, 2011, s. 17.

insan hayatına verilen önemin bir ifadesidir. Müslüman aldığı Kur'an terbiyesiyle dünya üzerindeki tüm insanların huzur ve güvenliğini sağlamayı, hoşgörülü ve sevgi dolu bir dünyada yaşamalarını canı gönülden ister. Bu, ona verilen imanî ve insanî bir sorumluluk, Allah'ın bildirdiği bir emirdir. Çünkü o, yüce Allah'ın, "Ey İnananlar! Hep birden barışa girin, şeytana ayak uydurmayın, o sizin apaçık düşmanınızdır."³⁹² hitabı gereği, bütün insanları barış ve selamete davet etme mecburiyetindedir. Dolayısıyla samimî bir mümin hiçbir zaman anarşi ve teröre taraftar olmaz. Çünkü anarşi ve terör hiçbir hak ve hukuk tanımaz.³⁹³

Teröre yakınlık, Allah'ı sevmemenin bir ifadesidir. Çünkü Allah bozgunculuk yapanları sevmez.³⁹⁴ Hâl böyle olunca Allah sevgisi insanları her türlü zorbalıktan uzak tutar. Dolayısıyla dinin hakikatlerini ve güzelliklerini, anlayacakları dil ve metotlarla uygun bir tarzda insanlara anlatmak, toplumun ve devletin görevidir. Din hiçbir zaman kötülüğü emretmez, yeterki dinî bilgiler doğru ve samimi bir şekilde bireylere aktarılabilir. Üzerlerine dünya medeniyeti kurulmuş ve asırlar boyu devam etmiş kendi değerlerimize sahip çıkarsak, halledilmeyecek bir meselenin olmadığı görülecektir.³⁹⁵

Bugün gelinen noktada İslam'ın mevcut potansiyel hoşgörü ve barış anlayışı aktive edilememiş ve muhataplarınca yeterince tanınmamıştır. İslam dini müntesipleri olarak bizler, kendimizi dünyaya anlatmadığımız ve tanıtmadığımız sürece; İslam, sürekli başkalarından ve medyadaki "terör dini" dini algısıyla dillendirilen bir anlayışa mahkûm olmak zorundadır. Oysaki İslam'ın muhatapları İslam'ı başkalarından değil bizzat İslam'ın haliyle hallenen Müslümanlardan dinlemeliler. Kısacası bu fırsat onlara verilmelidir.

İslamiyet'in temelini "ihtiram" yani karşılıklı saygı ve her dinin diğer dinin kutsal alanını, inanışını, ibadet hakkını her türlü tecavüz ve saldırıdan uzak görmesi ve öyle kabul etmesi teşkil etmektedir. Karşılıklı ihtiram ilkesi, dinler arasında "hayırda yarış"ı teşvik eder. "Hayır," semantik alanı geniş ve derin bir kavramdır. Güzellik, doğruluk, haklılık ve iyilik gibi temel değerleri içerir. Bu, dinler arası

³⁹² Bakara, 2/208.

³⁹³ Ağırman, s. 56.

³⁹⁴ Maide, 5/64.

³⁹⁵ Ağırman, s. 58.

diyalog, işbirliği, karşılıklı yardımlaşma ve hoşgörünün tesisini ve bu uğurda ortak çabalar yürütülmesini öngörür. Bugün gelinen noktadaki verili durum, artık dinler arasında çatışmayı değil, ortak sorunlar karşısında ortak sorumluluk duygusunu ve ortak işbirliğine dayalı çabaları öne çıkarmayı zorunlu kılmaktadır.³⁹⁶

2.5.1. Terörü Önlemede Diyalog'un Katkıları

Farklı kültürlerle karşı çatışmacı ve diyalektik söylemler ve hoşgörüsüz uygulamalar; kültürler arası iletişim ve anlayışı olumsuz etkilemekte ve bu da farklı kültürlerin, medeniyetlerin ve dinlerin arasındaki mesafeyi artırmaktadır. Farklı kültürlerin birbirlerini anlamalarının alt yapısının dağlanabilmesi için ortak dil ve iletişim normları oluşturmak önem kazanmaktadır. Kültürler arası ve medeniyetler arası anlayışı geliştirmede faydalı olabilecek ortak dil ancak diyalojik yaklaşımla oluşturulabilir.³⁹⁷

Medeniyetler arası diyalog başlığı altında zikredilebilecek bütün faaliyetlerin temel amacı, kültürlerin barış içinde bir arada varoluşlarını kolaylaştırmaktır. Bugünün dünyasında kültürlerin ve medeniyetlerin barış içinde bir arada var olmalarının karşıtı; gündelik hayatın birçok alanında kapsamlı formlarıyla karşımıza çıkan kültürel şiddet ve hoşgörüsüzlüktür.³⁹⁸

Kur'an, değişik inanç ve dinlere inanmış insanlara bağnazca davranılmasını önlemek için, farklı inançların varlığını kabullenmek gerektiğini şu ayetiyle bildirmektedir:³⁹⁹ “ Eğer Rabbin dileseydi bütün insanları hakta ittifak eden bir tek ümmet yapardı. Fakat O bunu irade etmediğinden ittifak etmemişlerdir ve işte böylece ihtilaf eder vaziyette devam edeceklerdir. Ancak Rabbinin lütfederek hakta birleşmeyi nasib ettiği kimseler bunun dışındadır.”⁴⁰⁰

Hz. Peygamber İslam'ı tebliğ görevini yerine getirirken hiçbir zaman zor kullanmamış; Yüce Allah'ın bu evrensel mesajını onun yüceliğine ve büyüklüğüne yakışır biçimde gönüllere arz etmiş ve bunu gerçekleştirmek için de en güzel

³⁹⁶ Bulaç, s. 95.

³⁹⁷ Talha Köse, “Kültürel Şiddetten Medeniyetler Diyaloguna,” edt. Mümtazer Türköne, *İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, s. 291.

³⁹⁸ Köse, “Kültürel Şiddetten Medeniyetler Diyaloguna,” s. 292.

³⁹⁹ Can, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, s. 33.

⁴⁰⁰ Hud, 11/118-119.

vasıtaları kullanmıştır. Kur'an-ı Kerimin belirlemiş olduğu tebliğ usulü gereğince, muhataplarına “Nasihat edip yumuşak söz söylemiş”⁴⁰¹ ve “Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet”⁴⁰² etmiştir. Hz. Peygamber’in davette izlediği bu metodun, zamanla ne büyük etki gösterdiği ve insanlık tarihi adına ne büyük bir inkılâba sebep olduğu anlaşılmıştır.⁴⁰³

Hz. Peygamber Medine’de Yahudi ve Hıristiyanlarla birlikte oluşturduğu içtimai yapılanmada can güvenliği ilkesini en temel insani haklardan biri olarak görmüş ve teminat altına almıştır.

Diyalog, farklılıkları tanıyan, kabul eden ve farklılıklar arasında yüzeysel anlaşma ya da ittifakların ötesinde birliktelikler arayan bir yaklaşımdır. Diyalektik ise tam tersine “benzer” ve “öteki” kategorileriyle başlamaktır. Çatışma durumlarında taraflar birbiriyle uyuşmayan “dil oyunlarına” ve yaklaşımlarına başvurdukları için bu farklılıklar arsında ortak bir dil bulabilmek çatışmanın çözümünde hayati önem taşımaktadır. Pratik düzlemde ise diyalog, insanların birbirlerini öğrendikleriyle değişebilecek kadar içtenlikle dinledikleri gerçek bir etkileşim süreci olarak tanımlanır. Eğer bu olmazsa küreselleşen dünyada diyalektik ve çatışmacı ortamdaki kurtulmak pek mümkün değildir.⁴⁰⁴

Küreselleşme bir yandan zenginliği, teknolojiyi yaygınlaştırırken diğer yandan kitle imha silahları, terör ve şiddet gibi bireysel ve toplumsal problemlerinde küresel boyut kazanmasına neden olmuştur. Günümüzde terör ve şiddet tüm insanlığı tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Zira bu ortak sorunlar ancak ortak akılla, işbirliği ve yardımlaşmayla çözüme kavuşabilir. Bu yüzden Müslümanların kitap ehliyle birlikte söz konusu problemlere karşı beraber olmaları ve küresel boyutta bir dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunmaları gerekmektedir.⁴⁰⁵ İşte terör gibi böyle küresel bir problemin yerelde ve içe kapanık olarak çözülmesi pek mümkün değildir.

⁴⁰¹ Taha, 20/44.

⁴⁰² Âl-i İmran, 3/64.

⁴⁰³ Osman Güner, “Uluslararası Peygamber Yolu Sempozyumu,” *Rasulullah’ın Farklı Din Mensuplarıyla Münasebeti: Temel Prensipler*, 3. Baskı, İstanbul, Akademi Yayınları, 2013, s.217.

⁴⁰⁴ Köse, “Kültürel Şiddetten Medeniyetler Diyaloguna,” s. 300.

⁴⁰⁵ Can, *Diyaloğun Kur’anî Temelleri*, s. 17.

Batının gözünde İslam adeta bir savaş ve terör dini olarak görülmekte medyanın da tesiriyle İslam ile savaş adeta aynı manayı ifade eden adeta bir paranın iki yüzü gibi algılanır olmuştur. Batı dinleyicisinin önünde İslam kelimesini kullandığımız zaman onların zihninde olumsuz olarak canlanan cihat kelimesi, kutsal savaş, terörizm, fanatiklik, şiddet, kadınlara karşı baskı, çok evlilik, boşama, batının reddi, insan haklarının ihlali ve benzeri olumsuz konular gelmektedir.⁴⁰⁶ Üzülerek ifade etmeliyiz ki Batının gözündeki İslam imajı budur.

Son zamanlarda dünyada meydana gelen dini, kültürel, sosyal ve ekonomik şartlar adeta bu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya ve daha iyi ilişkiler kurmaya zorlamaktadır. Eskiden insanlar birbirlerinden habersiz yaşarken şimdi birbirinden haberdar olarak yaşamaktadırlar. Ulaşım ve iletişim insanlara saklanacak bir yer bırakmamıştır. Yok, etmek, sürgün etmek, temizlemek yolu ile birbirimizden kurtulmamız artık geçerli değildir; birbirimize katlanmayı ve beraber yaşamayı öğrenmek zorundayız. Kısacası çağın ortak problemlerine ortak çözümler üretmek kaçınılmazdır. Bunun için ise diyalog kaçınılmaz bir yoldur.⁴⁰⁷

İster medeniyetler, ister kültürler veya dinler arasında olsun eğer bir diyalog'tan bahsediliyorsa veya bir ihtiyaç hâsıl olmuşsa zaten ortada sona erdirilmesi veya hiç değilse azaltılması gereken bir çatışma var demektir. Aksi takdirde taraflar anlaşma imkânının ortadan kalktığına haklı veya haksız her iki tarafın isteklerini savaşla kabul ettirmekten başka bir seçenek olmadığına inanmak zorunda kalıyorlar. İşte bu düşünce iletişimsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu durumda yapılması gereken en önemli ve öncelikli şey, verimli ve doğru iletişim kanallarının kurulmasıdır.⁴⁰⁸

Küreselleşme beraberinde küresel tehdidi de getirmiştir. Hiç kuşkusuz küresel ölçek, dünyanın da küresel ölçeklerde etkilenmelere açık olmasına sebebiyet vermiştir. Eskiden, meydana gelen savaşlarda askeri, sosyal ve siyasi etkinin alanı sınırlı kısaca bölgeseldi; ateş sadece düştüğü yeri yakıyordu. Bugünse bütün yerküresi şiddet derecesine göre her bir savaştan derin bir şekilde etkileniyor. Fiziki

⁴⁰⁶ Mustafa Köylü, *Dinler Arası Diyalog*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2001, s. 14.

⁴⁰⁷ Köylü, s. 14.

⁴⁰⁸ Ali Bulaç, "İnsanlar Arası Diyalog," *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır, 1998, s. 33.

olarak insanların yaşadığı şehirler tahrip olmasa da, borsaları, para piyasaları altüst oluyor, ekonomiler anafollara kapılıyor ve bunun sonucunda sosyal patlamalar, savaşlar oluyor.⁴⁰⁹ İşte bu durumda İnsanlara tek bir seçenek kalıyor. O da bu menfi durumun, en azından ortak insani değerler etrafında birleşerek izale edilmesidir.

2.5.2. Küresel Sorunların Çözümü

İnsanın veya milletlerin kendi içine kapanması dünyadan kendi kendisini silmesi demektir. Pozitivizm, sekülerizm ve materyalizmin yayılması ve bunların dinlere yönelik menfi tutumlarına karşı, semavi dinlerin müntesipleriyle irtibat halinde olarak, onlarla birlikte ortak bir iman bloğu oluşturma isteği diyaloga götüren sebepler arasında zikredilebilir.⁴¹⁰

Aslında geniş bir perspektiften bakıldığında Kur'an-ı Kerim baştan sona kadar Cenab-ı Hakk'ın kelam sıfatının tecellisi açısından, yaratılmışlarla ve yaratılmışların da Allah'la olan diyaloglarını ortaya koymaktadır. Bu açıdan peygamberler, melekler, şeytan, genel olarak bütün insanlar, tüm Müslümanlar, Ehl-i Kitap, Yahudiler, Hıristiyanlar gibi ümmetler, Firavun gibi azgın din düşmanları bile bu diyalogdan hissedar olmuşlardır. Zaten bunun bir sonucu olarak Allah Kur'an'da "Ey İnsanlar", "Ey İsrailoğulları", demektedir ve bazen de Peygamberler vasıtası ile bu diyalogu gerçekleştirmektedir.⁴¹¹ Durum böyle iken diyalog çabalarını ve insanlık adına birtakım problemlere çözüm getirme adına samimi olarak sergilenen gayretleri yersiz görme ve bu uğurda çaba gösteren samimi bazı müteşebbisleri adeta tekfir etme, mesnetsizce eleştirme doğrusu anlaşılır bir durum değildir.

İçinden geçmekte olduğumuz ve küresel bir nitelik arz eden kriz karşısında en azından bütün dinler açısından ortak sayılabilecek birçok sorun çözüm beklemektedir. Bugün lanse edilmeye çalışıldığı gibi, bütün bu sorunlar dinlerden kaynaklanmıyor. Tam aksine bütün insanlığı ilgilendiren bu sorunlar kutsal referanslardan çözüm bekliyor. Bu ortak sorunlar karşısında dinler ortak sorumluluklar geliştirmelidir.⁴¹²

⁴⁰⁹ Bulaç, "İnsanlar Arası Diyalog," s. 35.

⁴¹⁰ Can, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, s. 22.

⁴¹¹ Can, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, s. 46.

⁴¹² Bulaç, "İnsanlar Arası Diyalog," s. 39.

Aslında çatıyı daha geniş tutmalı ve insan ortak paydasında birleşebilmeliyiz. Biz önce önce insanız, daha sonra Müslümanınız. Kur'an'da sık sık insanlara “ya benî âdem”⁴¹³ “Ey âdemoğulları” şeklinde hitapta bulunulması da tüm insanların tek bir ailenin bireyleri olarak kabul edilebileceğine işaret etmektedir. O halde aynı aileye mensubiyet, bütün insanların birbiriyle içli dışlı olmalarına ve birbirlerine karşı sevgi ve merhamet beslemelerine en güçlü vesiledir. Çünkü onlar netice itibarıyla kardeştir.⁴¹⁴ Bu gerçek Kur'an'da şöyle ifade edilir. “Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan ve ondanda eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının”.⁴¹⁵

Hilkat kardeşliği ruhuna yakışan bir paylaşım ahlakı geliştirmek, büyük insanlık camiasının mutluluğu için Yaratıcı'nın önerdiği yoldur. Peygamberler bu yolun ikna ve teşvikle, yani vicdan ve irfanı işleterek sonuç almak isteyen mümessillerdir. Vicdan ve irfan yolu işletilmez ise, fitrat müeyyideleri gelir. O zaman kan olur, despotizm olur, kahır ve şiddet olur.⁴¹⁶

Batı dünyasında İslam ile ilgili oluşturulan olumsuz algının varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Eldeki verili durum böyle olunca ortaya iki seçenek çıkmaktadır. Birincisi medya yoluyla bu menfi algıyı izale etmeye çalışmak ki; bu, mevcut durum ve Batı'nın medya gücü karşısında, çok zor olan ve ikna edici olmayan bir yoldur. İkincisi ise Müslümanların barış ve güvenin temsilcileri olduklarını tavır ve davranışları ile ortaya koymaktır ki bu, diyalogu, bir araya gelmeyi zaruri kılan bir durumdur. Aslında Graham Fuller'in şu ifadeleri bu durumu özetlemektedir: “Batının politikasını belirleyen kişiler bir felsefe ya da din olarak İslam'la çok az ilgileniyor. Bunları ilgilendiren şey, halkların ya da yönetimlerin inançları değil bunların davranışlarıdır. Müslüman dünyayı İslam'ın idealleri ile değil, Müslüman yönetimlerin nasıl davrandıkları ile yargılıyorlar. Bu bir anlamda

⁴¹³ İsra, 17/70, A'raf, 7/26, 27, 31, 35, Yasin, 36/60.

⁴¹⁴ Can, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, s. 50.

⁴¹⁵ Nisa, 4/1.

⁴¹⁶ Yaşar Nuri Öztürk, “İnsan Gerçeğinde Birleşebilir miyiz,” *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır, 1998, s. 49.

adil olmayabilir, ancak ben inanıyorum ki çoğu Müslüman da ABD'yi idealleri ile değil yönetimlerin uygulamaları ile yargılıyorlar.”⁴¹⁷

Tüm İnsanlığa huzur ve barış mesajları getiren İslam dini, şiddet ve terör olaylarına kaynaklık yapan bir din konumuna sokulmakta ve bunun sonucu olarak, Müslümanlar da dünyanın pek çok ülkesinde ya terörist muamelesi görmekte ya da en iyimser yaklaşımla kendisinden korku ve endişe duyulan bir insan prototipini temsil etmektedir. İşte bu durumda, böylesine yanlış bilgiler edinmiş olan kimseleri İslam dininin gerçek mesajını duymuş kabul etmek çok isabetli görünmemektedir. Ayrıca çok geniş ve çok boyutlu bir hadise olan diyalogu tebliğe indirgemek, yanlış değerlendirmelere götürür. Çünkü Kur'an'ın Ehl-i kitap için öngördüğü muamele şekli sadece tebliğ sahasıyla sınırlı değildir. Bu sadece tebliğ ilişkisi değil çok yönlü Müslüman-Ehl-i Kitap diyalog tecrübesini netice vermektedir.⁴¹⁸ Çünkü bir düşüncenin, diyaloga başvurulmadan başka insanlarca kabulü çok zordur. Bu bir mektupla dahi olsa kitabi bir diyalog sayılır. En azından İblisin Allah'a karşı âşık başkaldırışına rağmen, Allah'ın onunla muhavereye girmesinde gösterdiği toleransı ve hoşgörüyü, bütün insanlığın en azından istikbaldeki potansiyel inananlar olarak hak ettiğini düşünüyoruz.

Çünkü ancak böyle bir anlayışla İslam'ın bir terör dini değil sevgi ve barış dini olduğu anlatılabilecektir. Aksi takdirde birbirini duymayan iki sağırın bağırışmaları nevinden teorik retoriklerle, derinliği, ikna ediciliği ve yaşanabilirliği olmayan yasaklar ile İslam dininin terör dini olmadığını masa başında anlatmaya devam edeceğiz.

⁴¹⁷ Graham E. Fuller, “Medeniyetler Çatışması,” *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır, 1998, s. 65.

⁴¹⁸ Can, *Diyaloğun Kur'anî Temelleri*. s. 147.

SONUÇ

Dinin içtimai hayatta elde etmek istediği gaye emniyet, nizam ve huzurdur. Bu sebeple en ağır cezaların, içtimai emniyeti ihlal eden katil, hırsız, eşkıya gibi mücrimlere verildiği ve bunlar arasında bilhassa yol kesenlere hepsinden daha ağır cezalar tatbik edildiği görülmektedir. Hal böyle iken basit bir yol kesmeyi bile tasvip etmeyen İslam Dini'ni terör ile özdeş göstermeye çalışmak veya İslam adına böyle bir faaliyeti meşru göstermek İslam'a yapılan büyük bir haksızlık ve zulümdür.

Masum bir insanın öldürülmesinin veya yaralanmasının bile kıyas veya diyet ile cezalandırıldığı İslam Dini hakkında, terör gibi tam bir insanlık suçu olan ve masum suçlu ayırt etme imkânından çok uzak bulunan bir fiili, İslam'ın teşvik ettiğini söylemek doğrusu çok şaşılacak bir durumdur.

İslam suç ve suçlulukla mücadelede, daha çok suç işlenmeden önce suçluluğa götürecektir sebeplerin yok edilmesine yönelik bir çaba göstermektedir. Bu çaba, öncelikle kötülüğe de meyilli bir varlık olan insanın bu yönünü doğruya ve iyiye yönlendirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü İslam'ın inanç esaslarının terör ve benzeri suç olaylarını azaltmaya dönük büyük bir etkisi bulunmaktadır. İslam korunan değerlerin ehemmiyetini ikna edici bir şekilde anlatarak insan zihnini bu konuda donanımlı bir hale getirmektedir. Ayrıca bu konuda verdiği ahlaki eğitimle suçun azaltılmasını amaçlamaktadır.

Müslüman "olmak" fiili bir durum olduğundan kıstas söz değil işittir. Bu bakımdan bir insanın Müslümanlığı ancak onun iş ve davranışlarının sonucunda belli olur. Öyleyse önemli olan Müslüman'ım demek değil, Müslüman olmaktır. Dünyada en çok konuşulan, buna karşın en az bilinen din İslam'dır. Öyle ki, İslam'ın kendisi ile onun hakkında oluşturulan imaj arasında uçurumlar vardır. Bunun başlıca sebebi de referans sorunudur. Bilinmelidir ki, İslam'ın referansı, onun kitabı olan Kur'an ve onun ışığında Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır. Buna göre, Müslüman'ın kim olduğu, Kur'an'ın ilkelerine göre belirlenmesi gerekirken; İslam Müslüman'ım diyenlerin hatta bunu istismar edenlerin söz ve eylemleriyle değerlendirilmektedir. Terörle İslam arasında kurulan bağlantı da bu değerlendirme hatasından

kaynaklanmaktadır. Bu vahim hatadan kurtularak, olayı doğru teşhis etmenin yolu, İslam'ın teröre ilişkin hükmünü Kur'an çerçevesinde ele almaktır.

Bazı dini öğretiler, siyasi kazançlar uğruna şiddeti tahrik etmek üzere istismar edilir ve din adına şiddete başvurulur. Fakat din şiddete müsamaha göstermez. Burada kendisini böyle istismar ve suiistimallerden koruyacak etkili yöntemler geliştirmedikleri noktasında dine karşı bir eleştiri getirilebilir. Ama bu dinin değil, onu gerçek anlamda temsil ederek dünyaya anlatamayan müntesiplerinin sorunudur.

Her hâlükârda kendi adlarına gayr-ı meşru kuvvet kullanımını engellemenin yöntemlerini bulmakta başarısız oldukları müddetçe dinlerin hücumu maruz kalmaları kaçınılmazdır. Müntesiplerinin zihinlerine ve kalplerine barış taraftarlığı ve şiddet karşıtlığı bilincini yerleştirmekte başarısız oldukları zaman bu hücum daha da acımasızdır.

Kur'an, yeryüzünde insanların barış ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerçek anlamda evrensel ilkeler beyan etmekte, bu şekilde bir toplum oluşturmayı hedeflemekte, inananlara barış ve güven ortamını sarsacak her türlü davranıştan uzak durmalarını emretmektedir.

Kutsal metinle tarihsel uygulama arasındaki reel uygunsuzluk, mensuplarının o dinin vaz ettiği ölçülere sadık kalmadığının göstergesidir. Bu gerçeği görmek istemeyenler Kur'an'dan bazı ayetleri seçerler, onları İslam tarihindeki sosyal ve siyasi şiddet olaylarıyla ilintilendirirler ve Kur'an öğretilerinin şiddete başvurmayı meşrulaştırdığı sonucuna varırlar. Oysa metnin kendisi şiddet yanlısı değildir fakat metin kendini farklı okumalara bırakır ve bu okumalardan bazılarının barışçıl bazılarının ide şiddet yanlısı olması kaçınılmazdır..

Teröristin hangi dinden ve milletten olduğunun önemi yoktur. Teröre başvuran insan, algılama, uygulama ve hak arama biçimi olarak dünyayı tehdit etmektedir. Bütün din mensuplarının hem terör, hem de terörü doğuran sebepleri ortadan kaldırmak, dünyamızı huzur ve barış içerisinde yaşanan bir yer haline dönüştürmek için ortak hareket etmeleri gereken zaman çoktan gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ağırman, Cemal, “Anarşi ve Terörü İslamla Birlikte Anma Cehaleti veya Art Niyetliliği,” *Köprü Dergisi*, S. 94, 2006.
- Akbulut, Ahmet, “Kur’an-ı Kerim Açısından Egemenlik Meselesi,” *İslami Araştırmalar Dergisi*, S.8, 1995.
- Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1992.
- Akdaş, Fatih, *İntihar Terörizmi ve Din*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K. Maraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Aktan, Hamza, “Kuran ve Sünnet Işığında Terör ve İntihar Eylemleri,” ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Akyol, Taha, *Hariciler ve Hizbullah İslam Toplumlarında Terörün Kökleri*, İstanbul: Doğan Kitap, 2000.
- Albayrak, Ali, “Terör-Din İlişkisizliği Üzerine,” *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004.
- Alkan, Necati, *Psikolojik Hareket, Terörizm ve Polis*, Ankara: Temuh Yayınları, 2000.
- Altıntaş, Ramazan, “Anarşinin Yeğane İlacı: Dindarlık,” *Köprü Dergisi*, S. 94, 2006.
- Ammara, Muhammed, *Mutezile ve İnsan Özgürlüğü Sorunu*, çev. Vahdettin İnce, , İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Atay, Hüseyin, *İslâm’ı Yeniden Anlama*, , Ankara: Atay Yayınları, 2000.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kuran’ın Çağdaş Tefsiri*, 1.Baskı, 12 Cilt, İstanbul: Yeni Ufuklar Yayınevleri, 1988.
- Ay, Mahmut, *Mutezile ve Siyaset*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.
- Aydınalp, Halil, *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör*, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2011.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Baharçipek, Abdulkadir, “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2000.

- Bakkal, Ali, "Terörizmin sebep ve Çareleri," *Köprü Dergisi*, S. 94, 2006.
- Barış, Ayşe Bayraktar, *Kur'ân-ı Kerîm'de Emri'bi'l-Ma'ruf ve Nehyi Ani'l-Münker Meselesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Bayraktar, Mehmet, *İslamda Düşünce Özgürlüğü*, Ankara: Türk Demokrasi Yayınları, 1995.
- Baysoy, Emre, "Bir Güvenliksizleştirme Aracı Olarak Terörizm," *Sarem Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.17, 2011.
- Berger, Peter, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev: Ali Coşkun, İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku-u İslamiyye Kamusu*, Terc: Enes Sarmaşık, 1.Baskı, 8 Cilt, İstanbul: Enes Sarmaşık Yayınları, 1999.
- Bodur, H. Ezber, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör," *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003.
- Bodur, H.Ezber, "Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı," *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2005.
- Bodur, Hüsnü Ezber, "Kur'an'ın Siyasal Manipülasyonu ve Terör" *Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet ve Din Sempozyumu*, KSÜ Basımevi, K.Maraş: 2005.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l Buhari*, ed. Mahmud Muhammed Nassar, 7. Baskı, 1 Cilt, Beyrut- Lübnan: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2013.
- Bulaç, Ali, "Cihad", ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Bulaç, Ali, "İnsanlar Arası Diyalog," *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır: 1998.
- Bulut, Erol, *Din Temelli Terör*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Büyük Larousse, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986.
- Can, Ali, *Diyalogun Kur'anî Temelleri*, İzmir: Işık Yayınları, 2011.
- Can, *Kur'an 'da Ehl-i Kitapla Diyalog*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2011.
- Canan, İbrahim, *Anarşi, Sebepler, Tedbirler, Çareler*, İstanbul: Işık Yayınları, 2003.
- Canan, *Kütüb-i Sitte*, 1. Baskı, 18 Cilt, İstanbul: Akçağ Yayınevi, 1993.

- Celi, Ahmet, *Çağdaş Haricilik Düşüncesi Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği*, Çev. Adnan Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Chomsky, Noam, *11 Eylül ve Sonrası*, Çev. Ali Kerem, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2002.
- Chomsky, Noam, *11 Eylül*, Çev. Dost Körpe, İstanbul: Om Yayınları, 2002.
- Chomsky, Noam, Herman, Edward S., Gerry O'Sullivan, Alexander George, *Terörizm Efsanesi*, Çev. Şener Bahadır Sina, Ankara: Ayraç Yayınları, 1999.
- Cürcani, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcani, *Şerhu'l-Mevakif*, Mısır, 1907.
- Çağrı, Mustafa, "Tekfir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Çakır, Muhammed, *İslam Hukuku Açısından Şiddet ve Terör Olgusu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Çapan, Ergün, "İntihar Saldırıları Ve İslam," ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör Ve İntihar Saldırıları*, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Çelebi, İlyas, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Çeşme, Ahmet, *Psikolojik Harekât ve PKK*, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005.
- Çınar, Bekir, *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*, Ankara: Sam Yayınları, 1997.
- Çitlioğlu, Ercan, *Gri Tehdit Terörizm*, Ankara: Ümit Yayınları, 2005.
- Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, *es-Sünen*, 5.Baskı, 1 Cilt, Beyrut- Lübnan: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2013.
- Ebu Zehra, Muhammed, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1998.
- Ebu Zehra, *İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1983.
- Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, Çev. Sıbğatullah Kaya, İstanbul: Ankara Yayıncılık, trsz.
- Ecer, Ahmet Vehbi, *Tarihte ve Günümüzde İhvanu'l- Müslimin Örgütü*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992.
- Elik, Hasan, *İnsan Eksenli Din*, İstanbul: M.Ü. İ.F Vakfı Yayınları, 2012.
- Ercan, Ferhan, *Dinsel Şiddet*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.

- Erdem, Çiğdem, *Terör ve Terörizm Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Erdem, Mustafa, “Din ve Terör Üzerine”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004.
- Eren, Şadi, “Cihad Konusunda Yanlış Anlaşılan Üç Ayet ve Üç Hadis,” *Köprü Dergisi*, S.94, 2006.
- Ergil, Doğu, “Uluslar arası Terörizm,” *A.Ü.S.B.F Dergisi*, S. 3, 1992.
- Ersoy, Seyde, *İslam hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K. Maraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1980.
- Esposito, John Lock, *Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör*, Çev. Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2003.
- Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Makâlâtu'l-İslamiyyin*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire, 1990.
- Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, “Hariciler,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Fuâd, Abdülbâkî, Muhammed, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire, 2001.
- Fuller, Graham E., “Medeniyetler Çatışması,” *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır, 1998.
- Gazzâlî, *Mecmuat-u Resail*, Beyrut: Daru'l Kütüb'il İlmiye, trsz.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed; *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Çev: SıtkıGülle, İstanbul: 1998.
- Gül, Talip, *Terör ve Terörizm*, İstanbul: Ark Yayınları, 2012.
- Günaltay, M. Şemseddin, *Anarşist Dervişler Çetesi (Haşhaşin), Hurafattan Hakikate*, nşr. Ahmet Gökbel, İstanbul: 1997.
- Güner, Osman, “Uluslar Arası Peygamber Yolu Sempozyumu,” *Rasulullah'ın Farklı Din Mensuplarıyla Münasebeti: Temel Prensipler*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2013.

- Güneş, Ahmet, “İslam Hukukunda Savaş Ahkâmına Dair Bazı Mülâhazalar,” ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Gürhan, Mine, *Tanrı Bilim Açısından Tekfir*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Güvenir, Osman, “Türkiye’de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu,” *Abdi İpekçi Semineri*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1980.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm’da Devlet İdaresi*, Çev. Kemal Kuşçu, Ankara: Nur yayınları, 1979.
- Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ-Said Mutlu, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1969.
- Harputi, Abdullatif, *Tenkihu’l-Kelam fi Akaid-i Ehli’l-İslam*, İstanbul: Darü’s Seadet, 1330h.
- Hatiboğlu, M. Said, *Hilafetin Kureyşliliği*, Ankara: Avrasya Yayınları, 2005.
- Hitti, Philip, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. İbn Hazm, *el-Fasl fi’l-Milel ve’l-Ehvai ve’n-Nihal*, Beyrut: 1975.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Beyrut: Darü'l Fikr, 2001.
- İbn. Manzur, Muhammed b.Mükrim, *Lisanu’l –Arab*, 10 Cilt, Beyrut: Daru-Sadr, 1955.
- İbni Kesir, *Hadislerle Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, 15 Cilt, İstanbul: Çağrı yayınları, 1983.
- İldeş, Mehmet Fatih, *Kur’an’ı Kerimin Cihad ve Teröre Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- İsfehânî, Râğıb, *Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’an*, Tercüme: Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu, 3. Baskı, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, *Türkçe Sözlük*, Ankara: T.D.K. Yayınları, 1998.
- İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayıncılık, 2000.

- Kabaağaç, Sibel, Alova, Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Kādî Abdülcebâr, Abdullah b. Ahmed Ebu'l-Hüseyn, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Kahire, 1998.
- Kalın, İbrahim, "İslam ve Barış: Temel Kaynaklara Bir Bakış," ed. Mümtaz'er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Karabiber, Namık Kemal, *Hariciliğin Tarihi Serüveni (Hicri I. Ve II. Asır)*, İzmir: Altın Kalem Yayınları, 2013.
- Kardâvî, Yusuf, *Tekfirde Aşırılık*, Çev. M. Salih Geçit, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 2006.
- Karlıağa, Bekir, "Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı," ed. Ergün Çapan, *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Karlsson, Ingmar, *Din Terör ve Hoşgörü*, 1. Baskı, çev. Turhan Kayaoğlu, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- Keane, John, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, Çev: Bülent Peker, Ankara: Dost Kitabevi, 1998.
- Kepel, Gilles, *Fitne İslam'ın Merkezinde Savaş*, Çev: Mahmut Özışık, İstanbul: Doğan Kitap, 2006.
- Kılavuz, Ahmet Saim, *İman-Küfür Sınırı*, 3. Baskı, İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Kirman M. Ali, "Sekülerleşme Perspektifinden Dini Fundamentalizm" *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.27, 2008.
- Kirman, *Din ve Sekülerleşme*, Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Korkmaz, Gürol, *Terör ve Medya ilişkisi*, Ankara: Temüh Yayınları, 1999.
- Köse, Saffet, "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2007.
- Köse, Talha, "Kültürel Şiddetten Medeniyetler Diyaloguna," ed. Mümtazer Türköne, *İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Köylü, Mustafa, *Dinler Arası Diyalog*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- Kuyaksil, Ali, "Türkiye'de Terör ve Terörün Kaynakları", *Polis Dergisi*, S.11, 2004.
- Küçükcan, Talip, "Demokrasi Din ve Küresel Şiddet Eylemleri," *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007

- Lewis, Bernard, *İslam'ın Krizi*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.
- Lewis, *İsmaililer*, Çev. Kemal Sarısözen, İstanbul: Kitap yayınları, 2005.
- Maverdi, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, Kahire: 1973.
- Mevdudi, Ebu'l-Ala, *İslam'da Cihad*, Çev. Akif Nuri Karcıoğlu, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, 1.Baskı, 7 Cilt, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mevdudi-Seyyid Kutup, *İslam'da Cihad*, 1. Baskı, İstanbul, Dünya Yayınları, 1986.
- Mustafa, Nevin Abdulhalık, *İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet*, Çev. Vecdi Akyüz, İz yayıncılık, yy.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac b. El Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, 3. Baskı, 1 Cilt, Beyrut- Lübnan: Daru'l Ma'rife, 2010.
- Ocak, Ahmet, "Bir Terör Örgütü Olarak Bâtınlık ve Selçuklu Ülkesindeki Faaliyetleri," *Dini Araştırmalar Dergisi*, S.20, 2004.
- Olgun, Hakan, "Protestan Teolojide Şiddet Güdülleri Ve İslam Terörü Algısı," *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004.
- Onat, Hasan, "İslam Şiddet ve Terör," ed. Mümtazer Türköne, *İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Onat, Hasan, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Özel, Ahmet, *İslam ve Terör*, İstanbul: Küre yayınları, 2007,
- Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde Ehli Sünnet ve Ehli Bidat Adlandırmaları*, Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, 2001.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2007.
- Öztürk, Osman Metin, *Suriye Üzerine Politik/Askeri Bir Değerlendirme: Türkiye-Suriye İlişkileri, Türkiye ve Orta Doğu*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Öztürk, Serdar; Çelik, Kamil, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri," *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S.2, 2009.
- Öztürk, Yaşar Nuri, "İnsan Gerçeğinde Birleşebilir miyiz," *Uluslar Arası Medeniyetler Arası Diyalog Sempozyumu*, Diyarbakır: 1998.

- Pakyel, Muharrem, *Gençlerin Teröre Yönlenmelerini Engellemek Amacıyla Eğitim Yoluyla Alınacak Önlemler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2009.
- Roy, Oliver, *Siyasal İslamın İflası*, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- Roy, *Küreselleşen İslam*, Çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Salur, Hüseyin, *Küresel Çağda Din ve Terör*, Konya: Çizgi Yayınları, 2009.
- Saran, Mine; Bitirim, Selin, "Terörle Mücadele Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri," *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, S.2, 2010.
- Sarıkaya, M. Saffet, *İslam Düşümce Tarihinde Mezhepler*, Isparta: Rağbet Yayınları, 2001.
- Serahsi, el-Mebcut, 2. Basım, 15 Cilt, Beyrut: Dârul-Ma'rife, 1986.
- Serahsi, Şerhu Kitabı's-Siyer'il-Kebir, Çev. M. Sait Şimşek, İbrahim Sarmış, 5 Cilt, İstanbul: Eğitaş Yayınları, 2002.
- Sırım, Veli, "Barış Dini İslam'a Savaş Yaklaşımları," ed. Mümtaz'er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Sıriyye, Salih, *İman Risalesi*, Çev. Üsame Zeydoğlu, Ankara: Sor Yayıncılık, 1992.
- Sönmez, Abidin, *Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri*, İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1985.
- Şahinalp, Hacer, *Tekfir Kavramının Pratik Boyutları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2003.
- Şehirli, Atilla, *Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri*, İstanbul: Burak Yayınları, 2000.
- Taftazani, Mesut b. Ömer b. Abdullah Sa'duddin, *Şerhu'l-Akaid*, haz. Süleyman Uludağ (Kelam İlmi ve Akaidi), İstanbul: Dergah Yayınları, 1980.
- Tarhan, Nevzat, *Psikolojik Savaş-Gri Propaganda*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.
- Taslaman, Caner; Kapiton, Tomis, *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2012.
- Taş, Kemalettin; Olgun, Hakan, "Üniversite Gençliğinin İslam ve Terör İlişisini Algılayışı," *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 20, 2004.
- Taşçier, Feysel, "Küresel Bir Tehdit: Terörizm," *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, S.7, 2006.

- TBB(Türkiye Barolar Birliği), *Türkiye ve Terörizm*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.
- Toker, Yavuz; Dilmaç, Sabri, *Psikolojik Harekât ve Propaganda*, Ankara: EGM Yayınları, 1992.
- Topal, A. Hamdi, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi,” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, S. 3, 2005.
- Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Topaloğlu, Bekir, *Kelam İlmi*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2000.
- Toshihiko Izutsu, *Kuran’da Allah ve İnsan*, Çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuk Neşriyat, 2000.
- Tunçbilek, H. Hüseyin, “Tekfir ve Tadmilde İtidal,” *Uluslar Arası Peygamber Yolu Sempozyumu*, 3. Baskı, İstanbul: Akademi Yayınları, 2013.
- Turnagil, Ahmet Reşid, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943.
- Uludağ, Süleyman, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.
- Uyanık, Mevlüt, “Din Hegonomik Bir Siyasetin Aracı Olamaz,” ed. Mümtaz’er Türköne, *Siyasi, Tarihi, Dini Ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet*, 1. Baskı, İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Ünal, Ali, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, 3. Baskı, İzmir: Akademi Yayınları, 2012.
- Watt, Montogomery, *İslami Hareketler Ve Modernlik*, Çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Yalçın, Ahmet, *Gazali ve İbn-i Teymiyede Tekfir Anlayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, 10 Cilt, İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.
- Yıldırım, Zeki, *Hukuksal Açıdan Terörizmin Finansmanı, Önlenmesi ve Vergisel Boyutu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Yüceoğlu, Hikmet, “Terör Kıskacında Şehitlik Anlayışı,” ed. Ergün Çapan, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları*, 2. Baskı, İzmir: Işık Yayınları, 2004.
- Zafer, Hamide, *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, İstanbul: Beta Basım Yayın, 1999.

Zehra, Muhammaed Ebu, *İslam Hukukunda Suç Ve Ceza*, Çev. İbrahim Tüfekçi,
İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.

Zuhayli, Vehbi, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, 10 Cilt, İstanbul: Risale Yayınları, 1994.